

TARTALOM Mécses a te igéd

BALOG ESZTER: *Hát még egy porszem is el tud vezetni Jézushoz?* 441

Tanulmányok

GÖRFÖL TIBOR: *Az ember rendeltetése és Jézus Krisztus létállapota. Dióhéjban Wolfhart Pannenberg teológiai programjáról* 442
MÉZES ZSOLT LÁSZLÓ: *Látni a láthatatlant. Egy értekezés kivonata* 449
PÁNGYÁNSZKY ÁGNES: *A keresztény közösségvezetés egyházban, gyülekezetben, diakóniában* 455

Figyelő

Interjú
Amikor gyilkos papok hőssé válnak. Beszélgetés Jan Assmann-nal 463

Krisztusban mindnyájan életre kelnek
BLÁZY ÁRPÁD: *Emlékezés Blázy Lajos evangélikus lelkész szolgálatára (1932–2018)* 465
SOLYMÁR PÉTER: *Igehirdetés Blázy Lajos temetésén (Jn 14)* 465

Az igehirdető műhelye

BENCZE ANDRÁS: *Szenteste (Jel 12,7–12a)* 467
SZEMEREI JÁNOS: *Karácsony ünnepe (Mt 1,24–25)* 470
GRENDORF-BALOGH MELINDA: *Karácsony 2. napja (István vértanú ünnepe) (Mt 11,25–30)* 472
PABLÉNYI EDINA: *Karácsony utáni vasárnap (Lk 2,25–32)* 474
SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA: *Óév este (Jn 12,34–36)* 477

Igehirdetés
HAFENSCHER KÁROLY: *A bizalom útja (Mk 10,24–27)* 438

Hát még egy porszem is el tud vezetni Jézushoz?

Mt 2,10

■ BALOG ESZTER

Három férfi az, aki felfigyel a jelekre. Ők azok, akik tudják: útra kell kelni, mert a csillagok üzennek. Most jött el az idő, hogy összefogjanak, összepakoljanak és elinduljanak, küldetését érezve a szívükben és a lelkükben. Valahol irigylésre méltóak.

Erre a három idegenre figyelünk most, akik együtt utaznak teveháton. Bölcsek ők, akik egyre inkább bizonyosságot találnak az útjuk során, hiszen az általuk komolyan vett és értelmezett égi jeleket a régi prófécia alátámasztja. A három bölcs egyre inkább meggyőződik arról, hogy jó úton haladnak. A csillagok állása folyamatosan szóló üzenet a számukra.

Júdáról kiderül, hogy nem jelentéktelen hely, most kapja meg csak igazán a jelentőségét. A három férfi ide érkezik, hogy meglássa a Fejedelmet egy jelentéktelennek tűnő, csöpp gyermekben. S ahogy Júda a jelentéktelenségéből, úgy emelkedik ki egy tizenéves lány és vele együtt egy érett férfi is a történetben. Valahogy minden arról kezd most szólni, hogy a jelentéktelennek hittekből lesz a legfontosabb, általuk formálódik ki valami nagy, valami Istentől eredő öröm.

Ha a három bölcs küldetését közelebről megnézzük, érlelődőnek nevezhetjük. Hiszen a küldetésbe belekerül titokban még a féltékenység rossz levegője is Heródes által. Ők ebből is tanulnak, és annál céltudatosabbak lesznek.

A bölcseket nem egyszerűen csak a kíváncsiság hajtotta. A Fejedelem meglátására irányuló vágyukban már benne volt az, hogy az Istentől küldött előtt hódoljanak, letérdelhesse- nek. Vágytak erre a tiszta és önzetlen találkozásra. Felkészültek ajándékokkal a térdhajtás mozzanatára is. Mindebben már van valamifajta lelki elköteleződés, ami a fizikai, szemtől szemben történő találkozás előtt már korábban megtörténik. Még csak hagyják vezetni magukat, még csak keresnek, de mind- eközben már kötődnek a gyermekhez. Bár most még csak leg- inkább ahhoz az Istenhez, akiről hiszik, hogy odavezeti őket.

Elköteleződésük olyasmis lehetett, mint amilyen Mária életében is kialakult az angyallal való találkozás óta. Hiszen amikor megtudta, hogy gyermeke lesz, egész bizonyosan már szerette őt. Mindez József életében is leját-

szódott: amikor vívódásai után kimondta az igent Máriára és a gyermekre, egészen biztosan szeretettel mondta, látva maga előtt a boldog családot.

A bölcsek sorsa, Mária sorsa és József sorsa mind egyezik abban, hogy az Istentől való vezetés alá kerültek. A bölcsek a csillag által közeledtek napról napra a gyermekhez, mint távolról érkező idegenek. Ők azok, akik keresik a kincset. Keresik, keresik, végül megtalálják. Nem sajnálják a hosszú utat, nem számolják a napokat. Az idő most arra kell, ami a sorsuk, életük legfontosabb szakasza: keresni kell a gyermeket. Mária és József azok, akik nem keresték, hanem kapták a kincset életükbe. Élték a mindennapjaikat, eltervezték az életüket, de Isten közbeszólt. Így számukra minden másképp alakult.

Vagy így, vagy úgy, a kincstre találás mély megrendülés. Találkozás a hatalmas Istennel, a sorsok irányítójával, sorsunk vezetőjével. De megnyugvás és a hit általi öröm, amikor ráébredünk: Istennek az a terve, hogy mindenki az Üdvözítő ismeretére jusson. Ezért Isten hosszú időn keresztül is tud vezetni, de azt is megteheti, hogy azonnal beleszól az életembe, talán túl hirtelen, megrázóan, és olykor talán túl kellemetlenül is. Ki így, ki úgy talál rá a Megváltóra. Ki később, bölcs korában, ki korábban, fiatalként. A lényeg a rálatálás tisztaságán, „szentségén” van, ami a sorsom minőségét alapjaiban befolyásolja. Ami önmagában kincs.

Isten ilyen találkozásokhoz még a porszemet is fel tudja használni. Mert mi is egy csillag? A csillag végtére is porból van. A kicsi részek valahogy összeállnak, majd a „gombóc” növekedni kezd bizonyos erők hatására. Talán nem ilyen egyszerű a dolog, de most azt lássuk meg benne, hogy Isten még a porszemeket is fel tudja használni, hogy bölcseket vezessen Jézushoz. Mert ők megérkeztek: „...és akkor [a csillag] megállt a fölött a hely fölött, ahol a gyermek volt.” Ha a jelentéktelen kis porszemeknek Isten vezető, útmutató szerepet szánt egykor, Isten kit ne tudna a Megváltóhoz vezetni, ha ő azt úgy szeretné? Bátran higgyük, hogy a mi kis jelentéktelen életünkben is ott van az ő keze, hogy igen nagy legyen a mi örömünk is...

Az ember rendeltetése és Jézus Krisztus létállapota

Dióhéjban Wolfhart Pannenberg teológiai programjáról

■ GÖRFÖL TIBOR

A 2014-ben elhunyt Wolfhart Pannenberg teológiai életművének befogadása, feldolgozása és termékeny továbbfűzése több okból is nehézségekkel szembesíti azt, aki beható figyelmet kíván szentelni ennek a mind mennyiségi, mind minőségi szempontból alighanem a 20. és a 21. század utolsó nagyszabású és eredeti teológiai vállalkozásának tekinthető gondolati kísérletnek (egyelőre legalábbis nincs jele annak, hogy századunkban születni fog ehhez hasonló hívó teljesítmény). Egyrészt Pannenberg gondolkodásformáját zavarba ejtően gazdag és átfogó történeti tájékozottság jellemzi, s a kivétel nélkül minden okfejtésében jelen lévő teológiatörténeti utalások könnyen kedvét szeghetik az olvasónak, mivel hamar kiderül, hogy a teológiai és a filozófiai hagyomány gyakorlatilag valamennyi ágára hivatkozó megjegyzések nem külsődleges illusztrációi az önmagukban is megálló elgondolásoknak, hanem belső összetevőjüket alkotják. Magától értetődő persze, hogy ez a fajta történeti utalásrendszer mára egészen belső összetevőjévé vált a „tudományos” teológiának, sőt sokszor helyébe is lép az önálló gondolkodásnak, de a teljes hagyomány megértésének átfogó igénye csak egészen ritkán épül be a teológiai reflexió belső terébe. A nagy vitapartner és ellenfél, Karl Barth már a hatvanas évek derekán felfigyelt arra, hogy a fiatal lutheránus teológusnál a „bámulatos olvasottság” a „legapróbb részletekben sem kudarcot valló élelméjűséggel” párosul (BARTH 1979, 563. o.). Másrészt Pannenberg különleges nagysága nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a rendszeres teológia valamennyi területén önálló elgondolásokkal lép fel, de abban is, hogy élénk és termékeny viszonyt alakít ki a természettudománnyal, különösen az elméleti fizikával (még ha elgondolásai nem is mindig találnak pozitív befogadásra, lásd ALBRIGHT–HAUGEN 1997), a keresztény vallásosság igényeire is érzékeny, és tántoríthatatlan ökumenikus érdeklődés mozgatja, akár kedvezőtlen körülmények között is (Németországban pél-

dául a csekély mértékű tetszéssel találkozó *Limai dokumentum* védelmezői közé tartozott). Az evangélikus olvasókat meglepheti, mennyire éles bírálattal illeti Luther gondolkodását, s látszólag mennyire kevésbé érvényesíti az olyan modelleket, mint amilyen a törvény és az evangélium ket-tőssége, abban a meggyőződésben, hogy „bár a lutheránus hagyomány tanbeli alapelvei számos nemzedéket vezettek be a keresztény hitbe, nem jelentik nagyobb mértékben az igazság garanciáját, mint például a római katolikus tanok; az evangélium igazsága csak magában Jézus Krisztusban található meg” (PANNENBERG 1988, 315. o.). Ráadásul Pannenberg egészen konkrét filozófiai meggyőződéseket ápol, s a filozófiát már fiatalon rendkívül fontosnak tartotta: tudjuk, hogy huszonnégy évesen néhány társával felkereste a Fekete-erdőben Martin Heideggert, hogy a metafizika lehetőségéről beszélgesse vele (WENZ 2016). Végül nem elhanyagolható, hogy gondolkodási stílusában olyan koncentráció, olyan összetettség és olyan magas fokú absztrakció figyelhető meg, amely még az akadémiai teológia berkein belül is kivételesnek számít.

Tartalmi szempontból talán két olyan mozzanat emelhető ki, amely nemcsak időszerűvé, de a jövő szempontjából is termékeny ígéretet hordozóvá avatja a pannenbergi gondolkodást. Az egyik mozzanat az újkori, konkrétan a reformáció utáni, még konkrétan a 17. századdal kezdődő európai szellemi folyamatokkal létesített viszony igénye. Ebben látszólag szintén nincs semmi kivételes és meglepő, hiszen aligha van olyan teológus, aki függetlenedni próbálna az újkori fejleményektől. A döntő pontot azonban ezen a téren Pannenbergnél „az isteneszme fokozatos antropológizálódásának” tudomásulvétele alkotja (PANNENBERG 1978a, 11. o.). Meggyőződése szerint az újkori vallásháborúk következtében a társadalom egységesítő funkcióját többé betölteni nem tudó és ezért fokozatosan privatizálódó vallásnak óhatatlanul önmaga általános emberi érvényes-

ségének kimutatásával kellett igazolnia magát, „az általános emberi érvény kérdése lett ugyanis az újkorban az a talaj, amelyen eldönthető az egymással vitát folytató felfogások legitimitása, ahogyan a középkori társadalomban a keresztény kinyilatkoztatás töltötte be ezt a szerepet” (PANNENBERG 1983, 14. o.). Más szóval újkori szétszakítottságában a kereszténységnek csak akkor volt esélye önmaga elfogadtatására, ha igazolni tudta saját emberi, antropológiai jelentőségét. Ezért az ember és az értelem iránt tanúsított érdeklődés „nem a keresztény Istennel szembeni titáni lázadással” egyenértékű, hanem „az egyetlen rendelkezésre álló kiutat jelentette abból a gyötrelmes helyzetből, amely a középkori kereszténység szakadásából és az erre következő vallásháborúkból következett” (PANNENBERG 1997, 26. o.).

Természetesen lehet vitát folytatni arról, hogy a vallásháborúknak nevezett konfliktusok valóban elsődlegesen vallási meghatározottságúak voltak-e, vagy az elnevezés csupán a 18. század utólagos és egyoldalú értelmezéséből fakad, de fontosabb ennél, hogy Pannenberg teljes mértékben el kívánja sajátítani ezt az antropológiai szemléletváltást, ám hangsúlyozottan kritikai formában. Abban a korban, amelyben Isten és a kinyilatkoztatás már nem általánosan elfogadott, hanem csak az ember számít egyetemesen elfogadott jelenségnek, maga a teológia is csak „általános antropológiai kutatások talaján tudja megalapozni magát” (PANNENBERG 1983, 15. o.), de erre oly módon kell vállalkoznia, hogy magukból az alig áttekinthető bőségben születő antropológiai felismerésekből kell kibontania az isteneszme és a vallás belső antropológiai jelentőségét – amivel az is együtt jár, hogy téves és fogyatékos redukciónak kell minősítenie minden olyan szemléletmódot, amely nem számol azzal, hogy a vallás jelensége szervesen és lényegileg hozzátartozik az ember természetéhez. Wolfhart Pannenberg tehát arra vállalkozik, hogy mérhetetlen türelemmel és hatalmas erőfeszítéssel áttekinthez mindazt, amit az újkori (filozófiai, pszichológiai, szociológiai és történeti) gondolkodás elmondott az emberről, s ezekből a tartalmakból úgy bontsa ki a vallás elidegeníthetetlen antropológiai jelentőségét, hogy folyamatosan rámutat azokra a korlátokra, amelyek az egyes gondolkodásformáknál jelentkeznek.

Ez az úgyszólván az újkorral együtt haladva az újkor ellenében kidolgozott gondolati program már eleve a gyökerénél magán a teológián belül sem boldogul éles szembenállások nélkül. Ha a teológiai köztudatban van általánosan ismert tény Wolfhart Pannenberggel kapcsolatban, az alighanem az, hogy az 1961-ben a szerkesztésében és irányadó írásával megjelent *Offenbarung als Geschichte* (A történelemtől felfogott kinyilatkoztatás) című kötet új kezdet megteremtésére tett kísérletet: a történelem fogalmát és jelenségét középpontba állító szemléletmód szakítani kívánt a „reménytelenül felszínese” minősített századfordulós liberális protestantizmussal szembehelyezkedő

dialektikus teológia két ágával, mind a történelemre végső soron érzéketlen bultmanni gondolkodással, mind a Karl Barth nevéhez kötődő, radikálisan kinyilatkoztatás-központú szemléletmóddal. A két megközelítésmód egyaránt azért tűnt kifogásolhatónak a viszonylag rövid kötet szerzőinek, főként a szerkesztőnek, mert a történelemtől függetlenül hitbeli szubjektívizmusnak ad teret: ha a keresztény hit elveszti értelmese megindokolhatóságát, és a történelmi eseményektől független pusztán döntésben merül ki (Bultmann), az éppoly végzetesen megpecsételi újkori sorsát, mint ha a vallás általános valóságát elhanyagolva azt a látszatot kelti, hogy a hitet vállaló emberek nem objektív igazsághoz, hanem szubjektív preferenciáikhoz ragaszkodnak (Barth). Ami Pannenberg későbbi antropológiai tájékozódásának motorjául szolgált, az tehát már korai programnyilatkozatában is megnyilvánult. A második világháború előtti két nagy kísérlettel szemben pedig „egyrészt újra felfedezte az egyetemes történelmet, amelyet az isteni kinyilatkoztatás átfogó közegeként fogott fel, másrészt kimutatta a hit minden decizionizmus fölött álló értelmességét” (WENZ 2003, 10. o.). Érdekes megfigyelni, hogy ezeket a célkitűzéseit még az életmű csúcának tekinthető *Rendszerez teológia* lapjain is szüntelenül Barthtal vitázva valósította meg, s a nagy svájci dogmatikussal folytatott vita szinte önálló alrétéget alkotja a háromkötetes szövegnek (ami akár a nem szűnő függőség jeleként is értékelhető, vö. WAAP 2008, 322–327. o.).

A kinyilatkoztatás fogalmát Pannenberg oly módon kapcsolta össze a történelemmel, hogy Isten önfeltárását mindenekelőtt történelmi cselekvésében fedezte fel, mivel „a Biblia tanúságai szerint Isten önkinyilatkoztatása nem közvetlenül, például teofánia formájában, hanem közvetetten, Isten történelmi tettein keresztül valósult meg” (PANNENBERG 1961, 91. o.). Minthogy az isteni kinyilatkoztatás egyes számú fogalmának az egyetemes történelem egyes számú fogalma felel meg (hiszen a konkrét eseményekben keresett kinyilatkoztatási mozzanatok sokfélesége teológiai szempontból elhibázza Isten önkinyilatkoztatásának értelmét), nem meglepő az az állítás, hogy „a történelem a keresztény teológia legátfogóbb horizontja” (PANNENBERG 1979a, 22. o.). Ez a megközelítésmód természetesen nyomban felveti azt a kérdést, hogy az isteni kinyilatkoztatást a történelem egyetemes kiterjedésével azonosító felfogás hogyan fedezhet fel abszolút kinyilatkoztatást Jézus Krisztus véges és konkrét történetében. Erre a kérdésre Pannenberg elővételezés-fogalma, a történelmi vég elővételezéséről kidolgozott elmélete ad választ: mivel „Jézus Krisztus történetében a vég már előzetesen megtörtént”, Jézus Krisztus története, különösen a feltámadása egységbe fogja az egész történelmet, feltárja a lényegét, azaz történelmi rendeltetését, s ily módon annak ellenére is abszolút jelentőséggel rendelkezik, hogy Isten önkinyilatkoztatása nem merül ki benne (PANNENBERG 1961, 103. o.).

Különös jelentősége van annak, hogy az elővételező értelemmegragadás Jézus Krisztus feltámadásának esetében megfigyelhető struktúráját Pannenberg egyetemes körűre tágítja, azt állítva, hogy a történelem során a megértés minden formájához hozzátartozik az előrenyúlás és az anticipáció. Nagyon érdekes, hogy a megismerés általános érvényű folyamatát elsősorban krisztológiai alapon világítja meg, hiszen „a Krisztus-esemény prolepszise érthetővé teszi általában a létező és különösen a szellemi aktusok proleptikus struktúráját” (PANNENBERG 1963, 143. o.). Az egyes események és jelenségek értelmének megragadása ugyanis csak annak a végpontnak az elővételezése révén lehetséges, amely végérvényesen fényt derít a szóban forgó értelemre, mivel csak az események vége és ebben az értelemben vett teljessége lehet az értelem megmutatkozásának végérvényes közege, elvégre „csak a végpont alapján válik láthatóvá a zajlása során ellentmondásoktól hemzseggő folyamat egysége, ezzel együtt viszont minden egyes mozzanat valódi jelentése is; hogy micsoda egy adott dolog, az csak a jövőjéből derül ki, abból, amivé lesz” (PANNENBERG 1979b, 218. k.). Hogy ez a létezők lényege és időbeli kibontakozása között feltételezett összefüggés mennyiben kezdi ki a hagyományos nyugati (vagy legalábbis a hagyományos keresztény) filozófia alapjait, arról megint csak érdemes lenne vitát nyitni, ám fontosabb, hogy az ily módon a rész és az egész kettősségével operáló és az igazság egységét biztosítani kívánó pannenbergi gondolkodás az elővételezés fogalmát „kulcsfogalomnak” (JÜNGEL 1989, 207. o.) megtéve a „jövő hatalmának” jegyében áll (MOLTMANN 2004, 14. o.).

És ezzel máris gondolkodásmódjának másik olyan tartalmi eleménél vagyunk (az elsőt az antropológiai érdeklődés képezte), amely tartósan iránymutató lehet a teológia számára. Az egyetemes történelem és az annak végpontját alkotó végidő, az abszolút jövő valóságával szervesen összefüggő szentháromságtanról van szó. Wolfhart Pannenberg antropológiai alapú teológiájának egész nagyszerűsége akkor mutatkozik meg igazán, amikor kiderül, hogy a keresztény hit minden elemét következetesen szentháromsági összefüggésbe kívánja helyezni, és ezzel párhuzamosan olyan tanítást is ki akar dolgozni a Szentháromságként felfogott keresztény Istenről, amelynek több ponton újdonságai vannak a korábbi elgondolásokhoz képest. Ebből a szempontból minden további nélkül a 20. század hatvanas éveitől kibontakozó nagy szentháromságtani reneszánsz kontextusába illeszthető, amelyen belül egészen önálló helyet foglal el.

Kiindulópontja mindenekelőtt abban jelölhető meg, hogy elhibázottnak ítéli azt a szentháromságtan egész nyugati hagyományán végigvonuló „kísérletet, amely Isten egységéből igyekszik levezetni a Szentháromságot”, főként azt a legkésőbb Canterburyi Anzelmtől fogva elterjedt erőfeszítést, amely a szellem fogalmát teszi meg a szenthárom-

sági személyek levezetésének alapjává. Pannenberg szerint ugyanis „a szentháromsági különbségeket a szellem fogalmából, a szellemnek az öntudat modellje szerint elgondolt szubjektivitásából levezető eljárás legfeljebb az önmagának tudatában lévő egy szellemen belül létező különböző móduszokhoz jut el, a személyek hármasságához viszont már nem” (PANNENBERG 2004, 423. o.). Ezt az Ágostonnal útjára induló és formális szempontból egészen „a keresztény vallást a felvilágosodással szemben elveszített trónjára visszahelyező” (PANNENBERG 1978b, 93. o.) Hegelig nyomon követhető eljárást Pannenberg elsősorban – nem meglepő módon – Karl Barthnál fedezi fel. „Barth sem elsődlegesen exegetikai eredmények, vagyis például Jézusnak az Atyához fűződő történelmi viszonya alapján dolgozza ki a szentháromságtant, hanem a kinyilatkoztatás fogalmának belső logikájával érvel: nézete szerint ugyanis a kinyilatkoztatás fogalmában meg kell különböztetnünk az alanyt, az állítmányt és a tárgyat, vagy másképpen a kinyilatkoztatót, a kinyilatkoztatást és a kinyilvánultságot.” (PANNENBERG 1980d, 101. o.) Hiába határolódott el tehát Barth Ágoston és Hegel eljárásától, ő maga is „az önmagát kinyilatkoztató isteni szubjektum önbjektíválását” juttatja érvényre, „vagyis ugyanazt a struktúrát, mint Hegel” (PANNENBERG 1997, 256. o.). És pontosan ezzel a felfogással kíván szakítani Pannenberg. „Az önmagát tételező szubjektivitás modelljének nincs helye Isten trinitárius életében” (PANNENBERG 1980c, 124. o.) – ennél világosabban nem is fogalmazhatna.

A szentháromságtani struktúrákat a szellem (vagy akár a szeretet) eszméjéből levezető eljárásokat elutasítva természetesen egyetlen lehetősége marad a szentháromságtan alapjának megjelölésére: az üdvtörténet tényezőiből, konkrétan Jézusnak az Atyához fűződő viszonyából, majd ennek alapján, pontosabban ezzel együtt kettejüknek a Lélekhez fűződő személyes viszonyából kell kiindulnia. Ez az a kiindulási keret, amelyet nélkülözhetetlennek ítél, és ezt hangsúlyozva lényegében azzal a 20. század második felében hallatlan hatástörténetet magáénak mondható szentháromságtani szemléletmóddal kerül szembe, amely kizárólag a szentháromsági személyek eredési viszonyait állítja középpontba: Karl Rahner teológiájával (RAHNER 2006). A katolikus szerzőtől eltérően nem kívánja „izolálni”, vagyis kizárólagos jelentőséggel felruházni a Szentháromság eredési viszonyait, hanem olyan megközelítésmódot érvényesít, amely a bibliai állításokra támaszkodva a szentháromsági személyek között fennálló összetett viszonyrendszer alapján „a szentháromsági személyek közötti kapcsolatok kölcsönösségét” emeli ki, „azt a kölcsönösséget, amely háttérbe szorul, ha a Fiú és a Lélek személyét kizárólag az Atyához fűződő »eredési relációjuk« alapján határozzuk meg” (PANNENBERG 2003, 239. o.). Az eredési viszonyokat az üdvtörténetben felismerhető konkrét viszonyokkal kiegészítve Pannenberg belső logikával jut el ahhoz a felis-

meréshez, hogy a három személyt „nemcsak egyszerűen az egy isteni szubjektum különböző létmódjaiként, hanem szükségképpen önálló cselekvési központok életfolyamataiként kell felfognunk” (PANNENBERG 2005–2006, 1: 244. o.). A személyek közötti kölcsönös viszonyok összefoglaló megnevezéseként pedig írásaiban idővel a szentháromsági személyek önmegkülönböztetésének fogalma vált meghatározóvá.

Az önmegkülönböztetés tehát azt fejezi ki, hogy a szentháromsági személyek között kölcsönös kapcsolat van, azaz viszonyuk nem csupán egyirányú (ez a látszat adódna, ha kizárólag az eredési összefüggéseket tartanánk szem előtt). A kölcsönös kapcsolódást Pannenberg kiindulópontjának megfelelően természetesen magában az üdvtörténetben fedezi fel. A Fiú, a Lélek és az Atya közötti kapcsolatot tükröző bibliai szakaszokról kifejtett elgondolásai a modern teológia legszebb vívmányai közé tartoznak, amelyek a dogmatikai igényű bibliamagyarázat olyan példáit állítják elénk, amelyekben mindennél tisztábban megfigyelhető Wolfhart Pannenberg tartózkodó, háttérbe húzódo, mégis odaadó hívő magatartása.

De a kölcsönös viszonyoknál többet is elmond az önmegkülönböztetés fogalma. Azoknak a bibliai állításoknak az alapján, amelyek szerint az Atya a teljes isteni ítéletet és hatalmat átadta a Fiúnak, a Fiú pedig eszkatologikus aktussal mindent vissza fog adni neki, Pannenberg az Atya és a Fiú viszonyának kölcsönösségén túl azt a következtetést is levonja, hogy „amikor uralmát az Atya ráruházza a Fiúra, királyi méltóságát aláveti annak, függővé teszi attól, hogy a Fiú megdicsőíti őt, és küldetésének végrehajtásával megvalósítja az Atya uralmát. Az Atya tehát nem csupán azzal különbözteti meg magát a Fiútól, hogy megszüli a Fiút, hanem azzal is, hogy »mindent átadott« a Fiúnak, minek következtében országa és így saját istensége immár a Fiútól függ.” (Uo. 240. o.) Ily módon tehát nemcsak a Fiú üdvtörténeti küldetése és az eszkatologikus beteljesedés hatja át és feltételezi teljesen egymást, hanem Pannenberg azt is kijelenti, hogy „nemcsak a Fiú és a Lélek függ az Atyától mint »az istenség forrásától«, hanem az Atya atyasága és istensége is függ a Fiútól és a Lélektől, még ha nem is ugyanolyan módon” (PANNENBERG 2003, 239. o.). Éppen ezért az Atya monarchiája, amelyet Pannenberg mindig hangsúlyoz, a Fiú és a Lélek közvetítésétől függ, s a Fiú és a Lélek üdvtörténeti cselekvésénél fogva „a szentháromságos Isten egységének kérdése nem válaszolható meg az üdvtörténet figyelembevétel nélkül”, vagyis a teológiának „az Isten örök lényegében fennálló hármasságot össze kell kapcsolnia Isten történelmi kinyilatkoztatásával, minthogy utóbbi nem tekinthető különlegesnek istenségéhez képest” (PANNENBERG 2005–2006, 1: 250. o.). Ha pedig a Szentháromság tényleges valója szerint jelen van az üdvtörténetben, istensége azonban csak az Ország eszkatologikus jövőjében nyilvánul ki és igazo-

lódik végérvényesen, akkor az üdvtörténeti Szentháromság az immanens elővételezésének, prolepszisének tekinthető, és ennyiben beszélhetünk Pannenbergnél „a szentháromsági istentan eszkatologikus meghatározottságáról” (AXT-PISCALAR 1992, 134. o.).

Most már együtt van minden, ami szükséges annak megértéséhez, ami a történelem, a szentháromságtan, a krisztológia és az antropológia összefonódásának formájában Wolfhart Pannenberg egyik legeredetibb elgondolását jellemzi. Az ember istenképiségről kidolgozott elméletéről van szó, amelynek jelentőségét már viszonylag korán párhuzamba állította azzal, ami a bűnről mondható el keresztény szempontból (PANNENBERG 1978c). A *Rendszerezés teológia* második kötetének teremtéstani és antropológiai fejtegetései számos olyan elgondolást tartalmaznak, amelyet mintha még nem aknázott volna ki és főként nem gondolt volna tovább korunk teológiája, jóllehet csupán egyetlen olyan gondolatrendszer található még (véleményem szerint Hans Urs von Balthasaré), amely hasonló ígéretetekkel lép fel. A következők során néhány konkrét pontban ezeket a sokszor provokációval is felérő ígéreteket próbálom összefoglalni.

Először is Pannenberg belső összefüggést feltételez a Fiú belső szentháromsági helyzete és a teremtés struktúrái között. „A Fiú az eredete mindennek, ami különbözik az Atyától, és ezért az is tőle ered, hogy a teremtmények önállóak a Teremtővel szemben.” (PANNENBERG 2005–2006, 2: 30. o.) E mondat könnyen azt a benyomást keltheti, hogy egyoldalúan azzal állunk szemben, amit az elmúlt évtizedekben az alulról kiinduló krisztológiától megkülönböztetett, felülről kiinduló krisztológiának volt szokás nevezni. A két elnevezés főként a hetvenes években volt általános, és arra a különbségre utalt, hogy egyrészt eleve feltételezni lehet Isten szentháromsági létét és a három személy közötti viszonyokat, majd ebből kiindulva lehet eljutni a történelem terében megjelenő, emberré váló egyik személy sajátos létállapotáig, másrészt az is lehetséges, hogy a Názáreti Jézus földi életéből és önértelmezéséből kiindulva próbáljuk megvizsgálni a megtestesülés és a szentháromságtan igazságát. Wolfhart Pannenberg is alkalmazza ezeket a kategóriákat, de kettősségükből olyan teológiai eljárással talál kiutat, amely összhangban van egész gondolkodásának univerzális természetével. Az egész életmű egyik kulcsszövegének tekinthető, *Christologie und Theologie* című írásában azt a kérdést teszi fel, miként találhatunk megoldást az alulról és a felülről kiinduló krisztológiának arra a zsákutcájára, amely abból következik, hogy mindkét megközelítésmód kénytelen olyan istenfogalommal számolni, amelyet nem a bibliai kinyilatkoztatás alapján nyer. Ha ugyanis a teológia felülről indul ki, akkor látszólag eleve tisztában van Isten létszerkezetével és létezés módjával, s ehhez képest már nem tesz szert többletismeretre abból, amit az egyik személy megtestesülésével kapcsolatban a Bibliából meg-

tud. Ha viszont alulról indul ki, azért kerül nehéz helyzetbe, mert Jézus Krisztus igehirdetése igazságának megállapításához és megítéléséhez már eleve rendelkezésre álló istenfogalmat kell kritériumként használnia, azaz a jelek szerint ismét csak gond nélkül boldogul a bibliai kinyilatkoztatás tartalma nélkül. Hogyan található megoldás arra a dilemmára, hogy akár felülről, akár alulról indulunk ki, a jelek szerint nem tudunk behatolni abba a körbe, amely Isten önmagában vett léte (az immanens Szentháromság) és Isten történelmi kinyilvánulása (az üdvtörténeti Szentháromság) között áll fenn?

Az említett tanulmányban adott válasz egész teológiai világot nyit meg: Pannenberg szerint nem tudunk behatolni ebbe a körbe, de nem is szükséges, mivel teremttségünkél fogva eleve benne vagyunk. Annak, hogy „a világ és az emberiség eleve az isteni életnek abban a körében létezik, amelybe kívülről nem lehet behatolni” (PANNENBERG 1980b, 2: 129–145., 135. o.), felmérhetetlenül jelentős következményei vannak: pozitív értelmet nyer a kereszténységtől különböző vallások világa, és teológiai jelentőségre tesz szert a vallástörténet, amelynek folyamán nem kudarcra ítélt emberi erőfeszítések követik egymást az isteni valósághoz való eljutásra, hanem maga az isteni valóság tesz erőfeszítést arra, hogy megjelenjen az emberek világában (úgy vélem, ehhez a meggyőződéshez sem a rendszeres teológia, sem az úgynevezett vallásteológia nem tudott még érdemben kapcsolódni), s az ember eleve, a teremttségénél fogva (azaz nem csupán hívő keresztényként) az isteni életnek abban a körforgásában áll, amely összeköti Jézust az Atyával, ezért pedig a vallástörténet és az antropológia eleve utat nyit Jézus embersége felé, amelyet teljes egészében az Atyához fűződő viszonya határoz meg. Az antropológia fentebb említett kultúrtörténeti és szellemtörténeti jelentősége ily módon szentháromságtani igazolást nyer, vagy másként fogalmazva: szentháromságtani összefüggésbe torkoll. Benyomásaim szerint ezt a teológiai ajánlatot a keresztény gondolkodásnak még nem sikerült érdemben kiaknáznia és kibontania.

Ezzel a megközelítésmóddal mindenestre szervesen összefügg mindaz, amit Pannenberg Jézus Krisztus emberségéről mond. Meggyőződése szerint Jézus emberségében pontosan azért tud megnyilvánulni az immanens szentháromsági Fiú, mert Jézus mindenestől elfogadja az ember teremtményi határait és a teremtményi végességet, önmagát az Atyától megkülönböztetve kizárólag az Atyát ismeri el Istennek, nem törekszik tehát arra, ami az ember saját létét elhibázó bűnösségének kulcsa: nem törekszik saját végességének határait áttörve Isten helyzetébe helyezkedni. Ez az üdvtörténetben felismerhető magatartás az önmegkülönböztetés és az Atya feltétlen elismerésének szempontjából megfelel Jézus örök istenfiúságának, sőt egyben az ember és a világ létrejöttének elve is: „A Fiú az Atya vele szemben tanúsított szeretetének megfelelő mó-

don megkülönbözteti magát az Atyától, csakis az Atyának adja azt a dicsőséget, hogy az egy Isten legyen – és ebben az aktusban gyökerezik a teremtmények Istentől különböző és önálló léte. Amikor ugyanis az önmagát az Atyától alázatosan megkülönböztető örök Fiú kilép az istenség egységéből, engedve, hogy csak az Atya legyen Isten, akkor jön létre az Atyától különböző teremtmény, pontosabban az a teremtmény, amelyben tudatosul, hogy kapcsolatban áll Istennel mint Atyjával és Teremtőjével: ekkor jön létre tehát az ember. Az emberrel azonban együtt jár a világ léte is, mivel a világ feltétele az ember lehetőségének.” (PANNENBERG 2005–2006, 2: 31. o.) Ismereteim szerint Hans Urs von Balthasaron kívül nincs még egy olyan jelentős teológus a 20. században, aki hasonlóképpen az immanens isteni viszonyok összefüggésébe helyezné magának a világnak a létezését.

Az ember istenképiségről kifejtett pannenbergi okfejtés második különleges eleme a bibliai tartalmak exegetikai igényű és dogmatikai tartalmú elemzésében jelölhető meg. Tudható, hogy Gerhard von Rad nemcsak a történelem bibliai jelentőségére hívta fel a fiatal Pannenberg figyelmét, de a szövegmagyarázat terén is (persze nem kritikátlanul elfogadott) hatással volt rá (PANNENBERG 1973, 37–54. o.), s ez a *Rendszeres teológiának* a Teremtés könyve szakaszait vizsgáló fejtegetéseiben is megfigyelhető. Az ember teremtésével kapcsolatban középponti jelentőséggel bíró kifejezések értelmének feltárásában fontos szerepe van a héber szavak rekonstruálható eredeti jelentésének, s ezekből az alapjelentésekből komoly elvi következmények adódnak. A lélekkel fordított *nefes* esetében például fontosnak bizonyul, hogy az eredeti „torok” jelentés az emberi vágyakozásra, sóvárgásra, rászorultságra és kibontakozási igényre utal, s főként arra, hogy a lélek nem önálló, hanem rászorul arra, hogy más éltesse. Az emberi életnek ez a kifelé irányuló (excentrikus) jellege azután nyomban hallatlanul tág összefüggésekbe kerül. Egyrészt azzal a legkésőbb a 18. századtól alapvetőnek számító kérdéssel kapcsolatban, hogy mi biztosítja az emberi tapasztalat egységét, Pannenberg nem hajlandó elfogadni azt a választ, hogy maga az emberi én a tapasztalati világ egységének alapja, hanem egészen szokatlan módon az isteni Lélekben jelöli meg a tapasztalat végső alapját. Ahogyan az éntől különböző létezőket észelve az ember a Fiú Atyától való önmegkülönböztetésében részesedik, amely létesítő elve és forrása a teremtményi létnek, úgy az értelem számára a megkülönböztetett dolgok egységét ugyanúgy a Lélek biztosítja, ahogyan a belső isteni életen belül is az egymástól különbözők egységét jelenti (PANNENBERG 2005–2006, 2: 135. o.). Ez a bibliai kifejezésekből kiindulva a tapasztalat egységének kanti kérdését új módon megválaszoló és a szentháromsági étellel összefüggésbe hozó elgondolás már önmagában rendkívül szokatlannak és különlegesnek hat, de még összetettebbé és koherensebbé válik, amikor kapcso-

latba kerül az egyes létezők, sőt az egész valóság végső időbeli beteljesedésére és a végső teljesség történelmi elővételezésére vonatkozó elgondolásokkal, mégpedig a személyes létezés összefüggésében. A személyesség Pannenberg szerint az egyéni élet igazságának és egészének megjelenésével egyenértékű, s lényegében azért lehetünk önmagunk, mert már elővételezve előrenyúlunk egész létezésünk igazságára, életünk egészének az idő folyamatában lezárultan soha meg nem jelenő identitásában (PANNENBERG 2005–2006, 2: 156–159. o.). Ennél szerveesebben már nem fonódhatna össze az antropológia, a krisztológia, a szentháromságtan és a megismerés elővételező struktúrájáról alkotott elmélet. Bámulatossá szellemi teljesítménnyel állunk szemben, amelynek horderejét és teherbírását mérlegre kell majd még tennünk a jövőben.

A harmadik tényező, amelyet szeretnék kiemelni, már az ember istenképiségének tényleges tartalmával függ össze. Ezen a ponton is a már bemutatott eljárások, megközelítésmódok és teológiai területek összefonódásával találkozunk. A *Rendszeres teológia* nagy antropológiai fejezete nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy a bibliai teremtéstörténetben említett képmásiaságot és a Jézus Krisztust az Atya képmásának nevező újszövetségi felfogást összekapcsolva igazolja a jézusi képmásiaság egyetemes antropológiai jelentőségét. A gondolatmenet kiindulási pontja ismét exegetikai természetű: arra mutat rá, hogy az ószövetségi elbeszélésben nem egyértelmű az ember istenképmásiaságának konkrét tartalma (mivel a szöveg elsősorban az ember hatalmi és uralmi státuszának kidomborítására törekszik), s a szövegek alapján nem is igazolhatók azok a teológiatörténet során kialakult elképzelések, melyek szerint az ember istenképiségét a szellemi lélek (skolasztika, reformátorok), a férfi és a nő kettőssége (Barth) vagy az egyenes járás (patrisztika, Eberhard Jüngel) biztosítja. Ezzel szemben Pannenberg azt hangsúlyozza, hogy a keresztény teológiának a vonatkozó ószövetségi szakaszt kötelessége a Jézus Krisztus istenképiségére és az embernek erre a képmásra való átalakulását hangsúlyozó újszövetségi szakaszok fényében olvasnia, tudatosítva, hogy Isten képmása eredendően és alapvetően maga a megtestesült Logosz. Ennek a ténynek a következményei kétféleképpen maradtak homályban a teológia története során: egyrészt annak következtében, hogy egyesek a még meg nem testesült Logoszt (a *logosz aszarkoszt*) tekintették az Atya képmásának, másrészt annak folyományaként, hogy az ember istenképiségét a nyugati gondolkodás a kései patrisztikától fogva nem a Logosszal, hanem az egy isteni lényeggel vagy az egész Szentháromsággal hozta összefüggésbe – mindkét eljárásnak az volt a következménye, hogy az antropológia és a krisztológia útjai elváltak egymástól (PANNENBERG 2005–2006, 2: 164. o.). Ezzel szemben, állítja Pannenberg, ha figyelembe vesszük, hogy az Ószövetség szerint az ember nem Isten képmásaként, hanem Isten képmására van

teremtve, s ezt a kitévelt összekapcsoljuk az említett újszövetségi szakaszokkal, akkor kellő alapunk van annak kijelentéséhez, hogy az ember arra az isteni képmásra van teremtve, aki maga a megtestesült és a történelemben fellépő Fiú. Nem szükséges hangsúlyozni, milyen alapvető változást hoz magával ez a meggyőződés abban az emberképben, amely a megtestesüléstől függetlenül igyekszik meghatározni az ember lényegét és rendeltetését (hasonló, de nem azonos törekvés mozgatja a katolikus gondolkodásban Karl Rahner egész teológiáját, amelynek értelmében az antropológia fogyatékos krisztológia, a krisztológia pedig beteljesült antropológia) (RAHNER 2005).

De nemcsak az ember lényegéről a Fiú megtestesülésétől függetlenül kialakított felfogáshoz képest gyökeresen új ez a megközelítésmód, hanem annak a kereszténységtől látszólag elválaszthatatlan elgondolásnak is búcsút int, amely szerint történetének kezdetén az ember tökéletes képmása volt Istennek, akihez tökéletesen hasonló is volt, ám a bűn következtében megszűnt kezdeti integritása, s csak a megváltás következtében állt helyre ismét. A teológiatörténeti közhelyek közé tartozik, hogy főként a görög patrisztika a bűnbeesés után is megmaradó istenképiségtől eltérően a hasonlóságot már száműzte a posztlapszaris állapotból, és nem mindig tudott belső kapcsolatot látni a Fiú és az ember istenképisége között (bár nemcsak Keleten, de Nyugaton is voltak ezzel ellentétes kísérletek – lásd erről BOERSMA 2016), majd főként a reformáció teológiája bonyolódott nehézségekbe a kérdéssel kapcsolatban, mivel a hasonlóságot és képmásiaságot elválaszthatatlannak ítélve a hasonlóság megszűnésével együtt a képmásiaságot is száműznie kellett az ember létszerkezetéből, s ezért annak érdekében, hogy megőrizze az immár nem képmásként létező ember emberségét, az ember természetét és lényegét tekintve csak járulékos jellegűnek minősíthette, hogy az ember Isten képmásaként létezik. Wolfhart Pannenbergnél viszont teljesen új horizontra kerül az egész problematika. Nem a történelem kezdetén helyezkedik el a tökéletes istenképiség, hanem teljedesre váró rendeltetése az embernek, hogy Isten képmásává *váljon*. Ez az ember rendeltetése, amelynek teljedesése a történelemben Jézus Krisztussal kezdődött meg: az embernek immár Jézus Krisztus képmásiaságában kell részesednie, más szóval át kell alakulnia arra a képre, amely maga Jézus Krisztus. Mivel pedig Jézus Krisztus egész létállapotának az Istennel való teljes közösség a legalapvetőbb meghatározója, az ember ily módon felfogott rendeltetése is abban jelölhető meg, hogy teljes közösségbe kell kerülnie Istennel. Az istenképiség történelmi kialakulásának gondolatát Pannenberg már a „nagy antropológia” lapjain is kifejtette (nagy részét a „modern filozófiai antropológia kiindulási pontjának” tekintett Herderhez kapcsolódva, vö. PANNENBERG 1983, 40. o.), de a következő két évtized folyamán új elemekkel vagy legalábbis új hangsúlyokkal egészítette ki.

Már csak két ilyen hangsúly rövid bemutatása tűnik kivitelezhetőnek. Az egyik az emberi istenképiség közösségi beteljesülésére vonatkozik. Pannenberg már a nyolcvanas években is hangsúlyozta, hogy az emberi rendeltetés nem csupán a mindenki mástól elszigetelt ember sajátja, hanem azzal függ össze, hogy az embereknek közös létet kell kialakítaniuk Isten országában. De főként kései eszkatológiai írásaiban válik igazán hangsúlyossá az a meggyőződés, amely szerint a Jézus Krisztusban megjelent új élet befogadásához nélkülözhetetlen átalakulás csak az emberek közös terében valósulhat meg (Pannenberg szerint egyenesen ez a legfőbb érv a feltámadást már az egyéni halálba helyező felfogással szemben) (PANNENBERG 2000), és az egész teremtettség valóság, az egész anyagi kozmosz átalakulását magával hozza. Másrészt a *Rendszeres teológia* antropológiai fejezete szinte a jámbor vallásosság hangján beszél arról, hogy saját rendeltetésének beteljesítését az ember nem veheti a saját kezébe, mert elvétí a rendeltetését, ha saját cselekvésével próbálja megvalósítani: meg kell különböztetnie magát Istentől, el kell fogadnia Istentől különböző végességét, mert csakis azzal adja meg Istennek a dicsőséget, hogy minden véges valóságtól megkülönbözteti. Ennek a látszólag egyszerű, de a teremtményi önállósággal valójában nehezen összeegyeztethető magatartásnak a tartalma igazi mélységében pedig már csak szentháromsági összefüggésben határozható meg: az embereknek hasonlónak kell válniuk a Fiú képmásához, az Atyától való önmegkülönböztetéséhez. Ez a gondolat már nem lehet meglepő a fentebb kifejtettek fényében. Összefoglalása azonban mégis az egyik legszebb és legmesszebb mutató tartalmú mondat, amellyel az egész modern teológiában találkozhatunk: „Istenképiségre szóló rendeltetésével tehát az ember arra van rendelve, hogy életében a Fiú emberi alakot öltön.” (PANNENBERG 2005–2006, 2: 180. o.) Ez az a program, amelynek feldolgozása a következő évtizedek egyik legfontosabb feladatát kell hogy jelentse mindenki számára, akit eleve-nen foglalkoztatnak a rendszeres keresztény gondolkodás alapvető összefüggései.

Hivatkozott művek

- ALBRIGHT, Carol Rausch – HAUGEN, Joel (szerk.) 1997. *Beginning With the End. God, Science, and Wolfhart Pannenberg*. Open Court, Peru (Ill.).
- AXT-PISCALAR, Christine 1992. Die Eschatologie in ihrer Funktion und Bedeutung für das Ganze der Systematischen Theologie Wolfhart Pannengers. *Kerygma und Dogma*, 45. évf. 130–142. o.
- BARTH, Karl 1979. *Briefe 1961–1968*. Theologischer Verlag, Zürich.
- BOERSMA, Gerald B. 2016. *Augustine's Early Theology of Image. A Study in the Development of Pro-Nicene Theology*. Oxford University Press, New York.

- JÜNGEL, Eberhard 1989. Nihil divinitatis, ubi non fides. Ist christliche Dogmatik in rein theoretischer Perspektive möglich? Bemerkungen zu einem theologischen Entwurf von Rang. *Zeitschrift für Theologie und Kirche*, 86. évf. 204–235. o.
- MOLTMANN, Jürgen 2004. Wege zu einer trinitarischen Eschatologie. In: Klaus Koschorke – Jürgen Moltmann – Wolfhart Pannenberg: *Wege zu einer trinitarischen Eschatologie*. Herbert Utz Verlag, München. 11–22. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1961. Dogmatische Thesen zur Lehre von der Offenbarung. In: uő (szerk.): *Offenbarung als Geschichte*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 91–114. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1963. Nachwort zur zweiten Auflage. In: uő (szerk.): *Offenbarung als Geschichte*. 2. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 132–148. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1973. Glaube und Wirklichkeit im Denken Gerhard von Rads. In: H. W. Wolff – Ralf Rendtorff – Wolfhart Pannenberg (szerk.): *Gerhard von Rad. Seine Bedeutung für die Theologie*. Kaiser, München. 37–54. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1978a. Anthropologie und Gottesfrage. In: uő: *Gottesgedanke und menschliche Freiheit*. 2. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 9–28. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1978b. Die Bedeutung des Christentums in der Philosophie Hegels. In: uő: *Gottesgedanke und menschliche Freiheit*. 2. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 78–113. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1978c. Die Bedeutung des Individuums in der christlichen Lehre vom Menschen. In: uő: *Die Bestimmung des Menschen. Menschsein, Erwählung und Geschichte*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 7–22. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1979a. Heilsgeschehen und Geschichte. In: uő: *Grundfragen systematischer Theologie. Gesammelte Aufsätze*. 1. köt. 3. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 22–79. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1979b. Was ist Wahrheit? In: uő: *Grundfragen systematischer Theologie. Gesammelte Aufsätze*. 1. köt. 3. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 202–222. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1980a. *Grundfragen systematischer Theologie*. 2. köt. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- PANNENBERG, Wolfhart 1980b. Christologie und Theologie. In: uő: *Grundfragen systematischer Theologie*. 2. köt. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- PANNENBERG, Wolfhart 1980c. Der Gott der Geschichte. In: PANNENBERG 1980a, 112–128. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1980d. Subjektivität Gottes und die Trinitätslehre. Ein Beitrag zur Beziehung zwischen Karl Barth und der Philosophie Hegels. In: PANNENBERG 1980a, 96–115. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1983. *Anthropologie in theologischer Perspektive*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- PANNENBERG, Wolfhart 1988. A Response to My American Friends. In: Carl E. Braaten – Philip Clayton (szerk.): *The Theology of Wolfhart Pannenberg. Twelve American Critiques, with an Autobiographical Essay and Response*. Augsburg, Minneapolis. 313–336. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1997. *Problemgeschichte der neueren evangelischen Theologie in Deutschland*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

PANNENBERG, Wolfhart 2000. Die Aufgabe christlicher Eschatologie. In uő: *Beiträge zur systematischen Theologie*. 2. köt. Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen, 2000. 271–282. o.

PANNENBERG, Wolfhart 2003. Geschichtliche Offenbarung Gottes und ewige Trinität. *Kerygma und Dogma*, 49. évf. 236–246. o.

PANNENBERG, Wolfhart 2004. Der eine Gott als der wahrhaft Unendliche und die Trinitätslehre. In: I. U. Dalferth et al. (szerk.): *Denkwürdiges Geheimnis. Beiträge zur Gotteslehre. FS Eberhard Jüngel zum 70. Geburtsag*. Mohr, Tübingen. 417–426. o.

PANNENBERG, Wolfhart 2005–2006. *Rendszerezés teológia*. 1–2. köt. Osiris, Budapest.

RAHNER, Karl 2005. Probleme der Christologie von heute. In: uő: *Sämtliche Werke*. 12. köt. Herder, Freiburg. 261–301. o.

RAHNER, Karl 2006. *A Szentháromság. Az üdvtörténet eredendő, transzcendens alapja*. L'Harmattan, Budapest.

WAAP, Thorsten 2008. *Gottebenbildlichkeit und Identität. Zum Verhältnis von theologischer Anthropologie und Humanwissenschaft bei Karl Barth und Wolfhart Pannenberg*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

WENZ, Gunther 2003. *Wolfhart Pannenberg's Systematische Theologie. Ein einführender Bericht*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

WENZ, Gunther 2016. Vom wahrhaft Unendlichen. Metaphysik und Theologie bei Wolfhart Pannenberg. In: uő (szerk.): *Vom wahrhaft Unendlichen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Látni a láthatatlant

Egy értekezés kivonata

■ MÉZES ZSOLT LÁSZLÓ

E tanulmányban bemutatom doktori értekezésem¹ témaválasztásának legfontosabb indokait, majd néhány gondolatban a *láthatatlan színház* műfaját írom le. Vázlatosan foglalkozom a módszertannal, részletesebben pedig az értekezés gyakorlati teológiai párhuzamait tárom fel, különösen a műfajnak az Istenhez való közeledésben játszott szerepét vizsgálom, összevetve a legfontosabb eszközökkel, amelyek a spiritualitást segítik és elmélyítik.

Bevezetés

Disszertációm témaválasztását többek között az a sürgető aktualitás ösztönözte, amely „spirituális megatrendként”² szociokulturális és vallásos kontextusban is megnyilvánul napjainkban.

A korábban kegyességnek nevezett viszonyulást ma, a posztkeresztény világban a spiritualitás fogalma és irányvonala képviseli. A kegyesség, jámborság, avagy pietizmus – nevezzük bárhogyan is – „teljes élet utáni olthatatlan vágyként” él bennünk (RIESS 1991), és spiritualitásként kezd lassan kifejeződni.³ Ugyanakkor szakteológusok meg-

állapítják, hogy „a protestáns teológusok félnek mindentől, ami kegyes”,⁴ és „a múltban újra és újra találkozunk azal az ellenvetéssel, hogy a protestáns egyházakban nem is lenne legitim helye a spiritualitásnak” (ZIMMERLING 2003, 283. o.). Konjunktúráját éli a vallás és egészség, a spiritualitás és az ellenálló képesség közötti kapcsolat tudományos kutatása is; sok országban a kórházi betegellátás minőségbiztosítása előírja, hogy biztosítani kell a beteg számára a *spiritual care* ellátását, azaz a spirituálisnak helyet kell kapnia a kezelésben.⁵

Ezek azok a fő, mindennapos gyakorlatban is érvényesülő irányvonalak, amelyek munkámat ösztönözték. Értekezésem fő célja a Magyarországi Evangélikus Egyházban született *láthatatlan színház* műfaj, a *láthatatlan színház* módszertanának rendszerbe foglalása. Azon alapok lefektetése, amelyek lehetővé teszik megfelelő alkalmazását. Ez a láthatatlan színház elméletének kifejtését és működésének leírását jelenti. A láthatatlan színház műfajából alkottam meg a *látás redukciójával történő dramatizálás* módszerét, amelyet értekezésemben szintén bemutatok.

Tapasztalatokból kiindulva igazolom, hogy a műfajnak e munkában leírt módszertan szerinti alkalmazása a hit

¹ Az értekezés teljes címe: *Látni a láthatatlant. A láthatatlan színház elmélete és gyakorlata. A látás redukciójával történő dramatizálás (LRD) módszere. A műfaj és a módszer teológiai párhuzamai*. Hozzáférhető az Evangélikus Hittudományi Egyetem honlapján: <https://teol.lutheran.hu/index.php/hu/di/disszertaciok>.

² A bécsi vallásszociológiai intézet megállapítása mellett ezzel foglalkozik ZULEHNER 2004 vagy például BAKAS 2009, 209–231. o.

³ Lásd ezzel kapcsolatban THILO 1991.

⁴ JOSUTTIS ezt a jelenséget a protestáns teológusok „belső szekularizációra” való hajlamával hozza összefüggésbe (1982, 191. o.).

⁵ Ennek jelzi leginkább aktualitását az idén ősszel Debrecenben elinduló *Lélekfürdő* program dr. Móré Csaba, a Kenézy Gyula Egyetemi Kórház Felnőtt Pszichiátriai Osztályának osztályvezető főorvosa vezetésével, amelyben a Tiszántúli Református Egyházkerület Pasztorációs Intézetének külső munkatársaként a szerző is részt vesz.

tartalmához – jelesül a keresztény élet céljához és a spiritualitáshoz – vezető segédeszköz.

A láthatatlan színház műfaja

A műfaj alapötlete a látás érzékszervének ideiglenes kikapcsolása. Ez a módszer *láthatatlan színház* néven 1999 körül jelent meg a Magyarországi Evangélikus Egyházban, a Budapesti Evangélikus Egyetemi Gyülekezetben. Egy olyan missziós eszközzé vált az évek során, amely megtapasztalhatóan élményközelbe enged a Szentírás erejét.

A láthatatlan színházi előadásokon a nézők bekötött szemmel élhetnek át olyan hétköznapi vagy biblikus, keresztény tartalmakat, amelyek látás nélkül katartikus élménnyé válhatnak. Színház, játék és dráma tehát egyszerre a műfaj, ugyanakkor több is ezeknél, mivel beavat a színházba, játékba, drámába. A néző szó szerint bőrén érzi, érzékszervein keresztül tapasztalja a történeteket, *vele* történik minden. Kapu ez a színház, és a rajta való átlépés *befelé és felfelé* vezet. A műfaj színészei a *révészek*. Ők vezetnek és segítik a hagyományos színházi előadások nézőit, akiket *vándoroknak* nevezünk. Az előadás egy jól végiggondolt koncepció alapján, előre megírt forgatókönyv szerint zajlik. A történet dramatizálásának helyszínei a stációk, amelyeken a bekötött szemű vándort a révészek segítik, mozgatják, illetve beszélnek hozzá a darab mondanivalója szerint. A vezetett és segített „nézők” saját lelkük és képzeletük által emelt díszletek között járják végig az előadás útját, miközben a továbbra is zavartalanul működő érzékszerveiken keresztül dramatizálják a történetet.

A szemlélet

A láthatatlan színházat két évtizedes múltja alapján olyan alternatív színházi műfajként tárgyalom, amely több tekintetben multidiszciplináris. A műfaj értelmezésének szándéka vezetett abban, hogy a multidiszciplinaritás köréből olyan vonatkozási pontokat emeljek ki, amelyek a műfaj újszerűségét és az abban rejlő lehetőségek megértését segítik.

Így emelek leíró megközelítésembe színházelméleti, fiziológiai, drámapedagógiai, pszichológiai és spiritualitással kapcsolatos elemeket, amelyek a műfaj művészetfelfogását tárgyítják. A pszichodrámaéhoz, valamint a pszichoterápiás feltételrendszerhez való kapcsolódással a módszer terápiás alkalmazási lehetőségeit alaposan meg. Egyházi területeken pedig missziós és lelki gondozói lehetőségként kívánom felmutatni a láthatatlan színházat. E sokszínűség alapján alkottam meg a láthatatlan színház műfajából a *látás redukciójával történő dramatizálás* módszerét, amely lehetővé teszi a színhá-

zi területeken kívüli felhasználást az adott területek sajátosságai szerint.

A multidiszciplinaritást a teológia mellett az orvostudomány, a pszichológia, a színháztudomány és a művészetek képviselik, amelyek mind határterületei a műfajnak, továbbá a gyakorlati terápiás vagy diagnosztikai módszerek közül a pszichodráma mint csoport-pszichoterápia, a bibliodráma, a szomatodráma, a szisztemikus-fenomenologikus rendszerterápia is sok szempontból kapcsolódik a téma megközelítéséhez.

Teológiai párhuzamok

A láthatatlan színház egy lelki zarándoklat. A dramatikus út, a vándorlás, a vándor bizalma, a ráhagyatkozás készsége, a révészek segítsége, a biztonságérzet, a csend, a műfaj spiritualitása csak néhány olyan jellemvonás, amely párhuzamba állítható az istenkereséssel, a vallással. Azzal az úttal, amelynek kezdete az emberben van, de célja az Istennel való közösség megtapasztalása.

A teológia Tillich szerint a keresztény hit tartalmának módszeres értelmezése (TILICH 2000, 41. o.), tehát azzal a *láthatatlan*, de érzékelhető valósággal foglalkozik, amely e két tulajdonsága alapján analógiába állítható a láthatatlan színházzal. Továbbá a műfaj mint lelki zarándoklat párhuzamba állítható a vallás és spiritualitás bizonyos fogalmival. Így biblikus keretei és hatásmechanizmusa által útjelző lehet jelen korunk keresztényei számára vallásuk mélyebb megélésében.

Jelen összegzésnek is az a célja, hogy ezt az útjelző szerepet megvilágítsa. Ezért az Istenhez való közeledés, a tág értelemben vett imádság több formájára térek ki, bemutatva őket azon fő sajátosságuk mentén, amely összefüggésbe hozható a láthatatlan színház műfajával.

Az Istenhez közeledés legfontosabb formái

Ha a spiritualitást általánosságban Istenhez való közeledésként fogjuk fel – ami végső soron Isten vonzása, és nem a teremtmény érdeme –, akkor az távolságot feltételez ember és Isten között. Ez nem térbeli és nem időbeli távolság, hanem inkább egyfajta elszakítottság. Ennek az elszakítottságnak a leküzdése, az isteni vonzásnak való teremtményi engedelmesség tág értelemben véve imádság.

Az imádság Jézus szerint keresés,⁶ a Királyság keresése, vagy ami ugyanazt jelenti: az Atya keresése, istenkeresés. Ennek a törekvésnek természetéből adódóan fokozatai vannak. Az imaéletnek van kezdete, és fokozatos hala-

⁶ Vö. „*En is azt mondom nektek: kérjétek, és adatik, keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitattik nektek.*” (Lk 11,9)

dás tapasztalható gyakorlásában. Az alábbi néhány forma kiemelésével egy-egy olyan sajátosságukra irányítom a figyelmet, amelyek párhuzamba állíthatók a láthatatlan színház jellegzetességeivel, ilyen értelemben elindíthatják a résztvevőt ezen az úton, vagy útjelzőkként úton maradásra ösztönözhetik. Mindenekelőtt azonban szólnunk kell az Istenhez közeledés kereszténységben belüli kiindulási pontjáról, a keresztségről. Azért is ezzel kell kezdenünk, mert tartalma és „iránya” alapvetően meghatározza a spirituális praxist.

A keresztség mint bemerítés

„Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16) Ez az íge a dogmatikai alapja annak, hogy az üdvösségnek mint a keresztény élet céljának előfeltétele a keresztség. Luther mind a *Kis káté*-ban, mind a *Nagy káté*-ban központi szerepet szán a kereszténység eme alapvető fogalmának (LUTHER 1996, 242. o.). Vagyis a megkeresztelt, a bemerített, a beavatott e bemerítés során és által válik új emberré. Ez a bemerítés annak a halálnak az „átélése” és „megélése”, amelynek révén az ember önmaga „óságát” leveti és „újságát” felölti. A „halál” ebben az esetben legáltalánosabb értelemben veendő: állapotváltozásként.

Mivel a láthatatlan színház egy dramatikus út, ezért rendkívül érzékeny és összetett folyamat, amelynek során állapotváltozások történnek, amelyek erős érzelmi megrázkódtatásokkal járnak, mintegy hordozva ezzel a beavatások külső jellegzetességeit. Belátás, rálátás, felismerés, tudatosítás, egyfajta egységtapasztalás történik. Szimbolikusan fogalmazva a keresztség végső soron az ember Istentől való el nem szakíthatóságának újra felidézése. Ez a fajta egységmegtapasztalás pedig nagyon sokszor előfordul vándoraink visszajelzéseiben.

A szóbeli ima

Az imádság minden időben és helyzetben megélhető személyes kapcsolat Istennel, ha pedig személyes kapcsolat, akkor Istent megszólító dialógus, illetve válasz Isten megszólító szavára (SZABÓ 2001, 14. o.). Egyrészt emberi tevékenység, másrészt isteni, és minden formájában nélkülözhetetlen az előkészület. Órigenész egyik munkája⁷ alapján az imádkozás a következő előkészítő mozzanatokat igényli: megállás és összeszedettség; zavaró gondolatoktól való megszabadulás; Isten jelenlétének felidézése; az elme, az értelem, a lélek és a test Istenre irányítása.

A szóbeli imádság – és bármilyen imádság – előkészí-

tő része tulajdonképpen azt a célt szolgálja, hogy az ember lelki, akarati súlypontja önmagáról Istenre helyeződjön át. Jálcs Ferenc a szóbeli imáról azt írja, hogy szövegének végső célja az Istenre irányított figyelem. Ezért a szóbeli ima végső kritériuma, hogy mennyire emel fel az Úrhoz. Ez a szerepe – mint minden imaformának –, és ezért eszköz, de nem cél önmagában. Amennyiben szerepét nem tölti be, már nem szolgálja a célt (JÁLICS 1999, 15–18. o.).

Ha a láthatatlan színháznak ezt az Istenhez emelő szerepét vagy eszközjellegét nézzük, akkor egyértelművé válik a párhuzam. A láthatatlan színház is lehet imádság, amennyiben Istenhez emel. Formaiságában a szóbeliség – a dramatikus út szövegei és a vándor belső gondolatai – járulhatnak hozzá ehhez az emelkedéshez.

Elmélkedés

Thomas MERTON gondolati imának nevezi az elmélkedést (1989, 54. o.). Aquinói Szent Tamás és Clairvaux-i Szent Bernát nyomában járva olyan igazságkeresésnek hívja ezt a tevékenységet, amely vallási és filozófiai jellegű, és célja, hogy egész lényünket kapcsolatba hozza egy természetfeletti álló végső valósággal.

Az elmélkedés latin szava a *meditare* (görög *medomai*). Elsősorban azt jelenti, hogy 'mérni, átgondolni, végiggondolni', származékaiban: 'előkészülni, gyakorolni'. Ez a szó a fegyelem jelentésárnyalatát hangsúlyozza: a meditáció olyan művészet, amelyet gyakorolni kell (ZERFASS 1995, 238–239. o.). Az elmélkedés tehát szellemi munka, olykor nehéz szellemi munka, de ugyanakkor a szeretet és a vágy műve is, a kegyelemmel való együttműködés előkészülete. Egyetlen mondatban megfogalmazott célja: fölbreszteni benső énünket, és bensőleg ráhangolódni a Szentlélekre, hogy képesek legyünk megfelelni kegyelmének. Az elmélkedésnek a gyakorlatban tehát mindig társulnia kell az Isten akaratára és működésére való ráhagyatkozással.

Ez a fajta ráhagyatkozás hittel és szeretettel történik. Az akarat, az emlékezés és az érzelmek szerepe is jelentős a folyamatban. A láthatatlan színház pedig ezeket az elemeket használja: bizalmat, ráhagyatkozást, emlékezést, érzelmeket, gondolatokat, az ember egész lényét kapcsolatba hozza önmagával és azzal a nagyobb egységgel, amelynek sokszor érzelmi, élménybeli, katartikus lecsapódásai lehetnek.

A szemlélődő ima

„Mert az az igazi imádkozás, mikor rajta csüngünk szívvel-lélekkel az imádság minden szaván s gondolatán elejétől végig!” Luther *Így imádkozzál* című művéből valók e sorok.

⁷ Órigenész: Az imádság. In: SZABÓ 1999, 136. o.

Akár a szemlélődő ima meghatározását is adhatnák. Kulcs és kiindulópont a szív és a lélek együttes részvétele, amelylyel Isten jelenléte a leginkább átélhető lesz számunkra.

A szemlélődést leginkább a kontempláció szóval szoktuk megjelölni. Ez a latin *contemplari* igéből származik, amely az elmélkedéstől a szemlélődésig sokféle módszert összefoglaló szó. De amíg az elmélkedés inkább a hit igazságainak vagy sejtéseinek racionális-diszkurzív mérlegelését jelenti, szemlélődésen az Isten színe előtti csöndes, szótlán időzést értjük, amelynek során a meditáló racionális megkülönböztetések nélkül egyszerűen ráhagyatkozik Isten közelségére, és ekkor tudja megtapasztalni a Teremtő jelenlétét. Ősmintája ennek Szűz Mária kijelentése: „*Íme, az Úr szolgálóleánya: történnék velem a te beszéded szerint!*” (Lk 1,38)

A láthatatlan színházban ez megfelel magának a ráhagyatkozás készségének. A befogadás tapasztalata áll előtérben, a passzivitásé. Ez a vándorhozzaállás az, amely megengedi, beengedi az élmény megtörténtének lehetőségét.

Liturgia – utazás az Országba

Megannyi elnevezése van az istentiszteletnek – kultusz, liturgia, mise, eukharisztia, szolgálat, gyülekezet –, amelyek bár rokon értelmű kifejezések, de mindegyik az Istennel való kapcsolat eltérő sajátosságára világít rá. E rítusok azért nagy jelentőségűek, mert közösségekben átélhető személyes útkereséseket és érzéseket fogalmazznak meg, valamint az ember Istenhez fűződő kapcsolatában egyfajta folyamatosságot és állandóságot teremtenek (MÖLLER 2004, 72. o.).

Jóllehet a liturgia fontos része Isten iránti tiszteletünk, imádatunk kifejezése is, valójában a „mozgás iránya” éppen ellenkező: nem mi teszünk valamit, hanem Isten cselekszik velünk (HAFENSCHER 1999, 17. o.).

Az ortodox liturgia ezzel az ünnepélyes doxológiával kezdődik: „*Áldott az Atya és Fiú és Szentlélek Országá most és mindenkor s örökkön örökké.*” Már a kezdet leszögezi, hogy a liturgia voltaképpen lényege utazás az Országba. Oda készülünk, de nem szimbolikusan, hanem valóságosan. A Biblia nyelvén áldani az Országot nem egyenlő egy egyszerű üdvözléssel. Azt jelenti, hogy célként, minden vágyunk és kívánságunk céljaként ismerjük fel, minden létező alapvető és végső értelmeként fogjuk fel. Áldani nem más, mint elfogadni a szeretetben, és a szeretett és elfogadott lény felé haladni (SCHMEMANN 2001, 33. o.).

Az utazás hasonlata a láthatatlan színház esetében megkerülhetetlen. De a liturgiának komoly szerepe van a színháztörténetben is, mivel szakrális cselekedetek ismétlésében gyökerezik e profán forma, mutatva ezzel liturgikus, rituális eredetét, vagyis azt, hogy a szó legnemesebb értelmében valójában magáért a résztvevőkért, a népért végzett munka.

Eukharisztia

Amint a hit és a keresztség (Jn 3,5.18), éppúgy az eukharisztia is (Jn 6,22–59) elengedhetetlen a keresztyény élet céljának beteljesítéséhez, az üdvösséghez: „*Ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok a véré, nincsen élet tibenetek.*” (Jn 6,53) A szentség egyetlen mozzanatára térünk itt ki, amely nyilvánvalóan az Istenhez közeledést segíti elő. Az oltáriszentség az új élet éltető ereje: „Azért adatott tehát ez a vigasztalás, hogy ha szívünk úgy érzi, hogy már nem bírja a terhet, akkor itt új erőt és felüdülést szerezzen.” (LUTHER 1996, 249. o.)

A keresztség egyszer felvehető szentség, mivel csak egyszer születünk. Az úrvacsorához „gyakran” járulhatunk, mert aki egyszer megszületett, annak gyakran kell ennie, hogy fenntartsa új életét. Ezáltal az oltáriszentség magunkhoz vétele nemcsak találkozás Krisztussal, hanem részesezés Krisztusból. Ilyen módon vele való egyesülés. A kető egy lesz, és ezért nevezik évszázadok óta az Úr vacsoráját *communiónak*, közösségnek (SJÖGREN 1991, 33., 39. o.).

Lélektani fogalommal kifejezve ezt az egységélményt az ERIKSON nevéhez kötött ösbizalom fogalmához jutunk (1997, 27–41. o.), amely bár pszichológiai megfogalmazása valamilyen tartalomnak, de tapasztalása meghatározó mértékben befolyásolja a személyes életet, az abban való megküzdést. A láthatatlan színház működésének lelki motorja, és az emberi létállapotban tükrözi az Istentől való el nem szakítottágunk tudatát.

Zarándoklat

A keresztyény élet e világon átvezető útja tulajdonképpen zarándoklat Krisztus birodalma, a mennyei Jeruzsálem felé. A latin *peregrinus* szó eredetileg olyan idegent jelöl, aki elhagyta hazáját, s otthonától távol, bizonyos mértékig száműzetésben él. Ilyen értelemben Ábrahám, aki az ígért földjéért elhagyja szülőhazáját, az egyik első idegen. A „héber” szó maga is *vándorlót, átutazót* jelent (SIGAL 1989, 7. o.). Az „idegentől” a „zarándok” kifejezésig a kora középkorra jut el a jelentéstartalom, amikor az már önként vállalt száműzetést, aszkézist, gyakorlatot jelent. A 11. századtól kezdve rendkívül határozottan nyilvánul meg az a törekvés, hogy Krisztus még hatékonyabb követése érdekében minden olyan helyet felkeressenek, ahol Krisztus élt a földön (uo. 9. o.). Rokon vonást mutat így a zarándoklat az élet egészével mint a Krisztus-követés próbájával. Az elindulás, az úton levés és a megérkezés szimbólumai át- meg átszövik a profán életet is, és halványan, de még talán sejtetik az élet eredendően vallásos természetét és általa való meghatározottságát.

E profán oldalhoz tartozik a láthatatlan színház zarándoklat természete. Dramatikus útról és utazásról van szó, amely belső, lelki terekben történik. Nagyon személyes és

egyedi, célja van és a vándorok személyes állapotváltozásokat tapasztalhatnak ennek során magukban. Ezért az egész folyamatot illeti a lelki zárándoklat elnevezés.

Lelkigyakorlat

Az *exercitia spiritualia*, Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlati⁸ és könyve alapján terjedt el az Istenhez közeledésnek ez az összetett módja (LOYOLAI 2002, 63. o.). Lényegében a lélek előkészítéséről és alkalmassá tételéről van szó, amelyet spirituális gyakorlatok segítenek elő. Ez az előkészítés arra való, hogy a lélek eltávolítson magától minden rendetlen hajlamot, így az isteni akarat könnyebben eltalál hozzá, hogy segítse az élet rendezését az üdvösség felé vezető úton. A lelkigyakorlatok összegzik és rendszerbe foglalják mindazokat az eszközöket, amelyekkel az isteni Gondviselés, az Egyház, a józan ész és a tapasztalat az Istenhez való közeledést segíti elő.

A lelkigyakorlat vezetője a teológus és pap szerepét tölti be, akinek tapasztalatához és tudásához a lelkigyakorlatozónak igazodnia kell, de szerepe inkább segítő és kísérő, nem léphet Isten és az ember közé, és nem avatkozhat a döntésbe.

A láthatatlan színház kísérő révésze segíti a vándort a dramatikus úton. Nem avatkozik a belső világ megteremtésébe, csupán annak külső kereteit, feltételeit tartja. Megteremti az elmélyedés lehetőségét. A műfaj spirituális alapélményt berobbantó minősége miatt híven tükrözi a lelkigyakorlatok dinamikáját, adott esetben segítheti kiteljesedését.

A misztikus tapasztalat

A múlt század kiemelkedő katolikus teológusának, Karl Rahnernek sokat idézett mondása – „A jövő kereszténye vagy misztikus lesz, azaz olyan ember, aki megtapasztalt valamit, vagy nem lesz keresztény...”⁹ – veti fel a vallás és a misztika viszonyának kérdését. Mert ami a vallásos embert megakadályozza abban, hogy misztikussá váljék, vagyis abszolút gyakorlativá tegye teológiáját, Isten felé fordulását, az nem más, mint alapvető elégedettsége spirituális-egzisztenciális állapotával. A misztika ugyanis a *solus Deus* elvének következetes, végsőkig vitt alkalmazása minden lehetséges területen és síkon (BUJI 2002, 14. o.).

Itt kapcsolódik a misztika a *szentség* fogalmához, amelynek révén az ember életterében megjelenik valami,

ami Isten szubsztanciájához tartozik. A látszólagos megosztottság ekkor eltűnik, és az emberi világ ezen *szent* része azonossá válik az istenivel, az *egység* helyreáll. Olyan történés ez, amelyre csak a *misztérium*, *titok* szavak szolgálhatnak külső megjelölő burokként. A szentség így a vallás alsóbb formáinak betetőződése, a misztika ellenben meghaladása ennek a vallásosságnak, átlépés egy új dimenzióba. A szentség emberi tökéletesség, a misztika viszont isteni tökéletesség. A szent az emberi állapotban benne rejlő legmagasabb lehetőségeket aktualizálja, a misztikus ellenben azokat a lehetőségeket, amelyek nem az ember ember voltából fakadnak, hanem az ember Istenbe gyökerezett-ségéből, az ember istenképűségéből (uo. 15–16. o.).

A láthatatlan színház minden sajátosságával, a révészek vándorokhoz való hozzáállásával, eszközeivel, a vándorok élményeinek széles körével az ember istenképűségét idézheti fel, vagy legalább elindíthat annak felismerése felé.

A Jézus-ima

A Jézus-imát¹⁰ jelenlegi formájában már a 6. század óta használják a Sínai-hegyi Szent Katalin-kolostorban. Onnan a 14. században Sínai György révén jutott el a makedóniai Athosz-hegyre. Így vált a Szent Hegy a Jézus-ima imádkozásának központjává, és a mai napig az maradt. A nyugati kereszténység csak a 20. század közepén ismeri meg, aminek oka az lehetett, hogy a római katolikus és protestáns áhítahagyományok túlságosan zártak voltak ahhoz, hogy figyelembe vegyék ennek az imának keleti érintését és lelki mélységét.

Az ima így hangzik: „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam, *bűnösön*.” Esetleg rövidebb formájában: „Uram, Jézus Krisztus, könyörülj rajtam.” Vagy pusztán „Jézus, Krisztus”. Két szakaszából a könyörgés a régebbi. Már az Ószövetségben megtaláljuk az Isten szívéhez kiáltó imát.¹¹ Ez a kiáltás végigvonul az Újszövetségen is (vö. Mk 10,47; Mt 15,22; Lk 17,13), és így már akkor elkezdték imádkozni, amikor Jézus még a földön járt. Görög változata, a *Kyrie eleison* tulajdonképpen Istentől való alamizsnakérést jelent. Latin változatai a *miserere nobis* és a *miserericordia*.

A Jézus-imának két fő funkciója van. Az imádság tartalma és jelentése egyrészt mély kinyilatkoztatása magának az Evangéliumnak, másrészt az ima egy szüntelen, közvetlen eszköz a Jézussal való találkozásra. Sok meghatározása úgy szól, mint a szív beszélgetése Istennel. Éppen ezért a Krisztussal való bensőséges közösség kifejezője ez az ima. Krisztus élő jelenlétével számol, kiindulópontja az állítás: *Krisztus bennünk van*. A Szentlélek az, aki bennünk tartja, mert úgy, ahogy ma-

⁸ Az elnevezéssel valójában Nagy Szent Gertrúd imádságosgyűjteményében találkozunk először. Később, 1500 körül Garcia de Cisneros montserrati bencés apát *Exercitationes vitae spiritualis* címen bocsátott közre elmélkedéseket. Lásd MÜLLER 1932, 129–137. o.

⁹ RAHNER 1966, 7: 22. o., idézi WALDENFELS 1988, 149. o.

¹⁰ A Jézus-imával kapcsolatos néhány fontosabb irodalom: *A zárándok elbeszélései*, 1989; BLOOM 2002; SJÖGREN 1991.

¹¹ „Nincs senkim rajtad kívül a mennyben, a földön sem gyönyörködöm másban.” (Zsolt 73,25)

gától senki sem tud hinni Jézusban, vagy nem képes eljutni hozzá, ugyanúgy senki sem tud magától imádkozni hozzá.¹²

A láthatatlan színház műfaja két ponton is érintkezik az imaformával. Egyrészt a test szerepe, a test tartása fontos kapcsolódási pont közöttük. Másrészt az a figyelmes, tudatos, de bizonyos tekintetben önfeledt jelenlét, amelybe az egész előadás során a révések helyezkednek, formáját tekintve megfeleltethető a Jézus-imát imádkozó jelenlétének.

Zárszó

Összegzőképpen az alábbi táblázatban kiemeljük az Istenhez közeledés fentebb tárgyalt formáinak a láthatatlan színházzal rokonítható hasonlóságait:

Az Istenhez közeledés formái	A láthatatlan színházzal rokonítható párhuzamok
Keresztség	Állapotváltozás
Szóbeli ima	Az Istenhez emelkedés lehetősége
Elmélkedés	Bizalom, ráhagyatkozás, emlékezés, érzelmek, gondolatok szerepe az egységélmény előidézésében
Szemlélődés	Ráhagyatkozás, befogadás, passzivitás
Liturgia	Utazás, színház, rituálé
Eukharisztia	Ősbizalom, egységélmény
Zarándoklat	Dramatikus út, utazás, cél
Lelkigyakorlat	Spirituális élmény irányába érzékenyít
A misztikus tapasztalat	Sajátosságok, hozzáállás, eszköztudás révén lehetőség az istenképesség felismerésére
A Jézus-ima	Test-tartás, jelenlét

Értekezésem e kivonatával szándékom volt magasabb viszonylatrendszerbe ágyazni a leírást, amely a műfaj és a módszertan mögötti spirituális kapcsolatokat emeli ki. Korunk műfajaként a láthatatlan színház a spiritualitás, avagy a kegyesség útjelzőjeként illeszkedik abba a „megatrendbe”, amely az Istenhez való közeledés eszközévé avathatja sajátos formájával és formájában. Erre minden lehetősége adott, és amennyiben szakmaiságának kritériumai érvényesülnek – vagyis készségeit az arra hivatott lelkészek, hittanárok, gyülekezeti munkatársak elsajátítják –, a *láthatatlan* meglátása és érzékelése, vagyis a *spiritualitás megelevenítése e dramatikus eszközzel is elősegíthető*.

Hangsúlyos viszont, hogy a *láthatatlan színház elméleti és gyakorlati elemeinek értekezésében* lefektetett teljes körű megvalósítása is csupán csak előkészülete lehet a *láthatatlan* meglátásának. Hogy ez valóban megnyilvánul

¹² Vö. „...és senki sem mondhatja: »Jézus Úr«, csakis a Szentlélek által.” (1Kor 12,3)

és érzékelhetővé válik, az leginkább az Istenhez való közeledés fent bemutatott eszközein, de leginkább magán a *Láthatatlanon* múlik.

Hivatkozott művek

- A zarándok elbeszélései.* Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1989.
- BAKAS, Adjiedj 2009. *World Megatrends.* Infinite Ideas Limited, Oxford.
- BLOOM, Anthony 2002. *Az élő ima.* Odigitria–Osiris, Budapest.
- BUJI Ferenc 2002. A misztika helye a vallásban. In: Johannes Tauler: *A hazatérés útjelzői.* Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, Budapest. 10–22. o.
- ERIKSON, Erik H. 1997. Az emberi életciklus. In: Bernáth László – Solymosi Katalin (szerk.): *Fejlődéslelektan olvasókönyv.* Tertia, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 1999. *A keresztény istentisztelet.* Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke – Magyar Egyházzenei Társaság. (Egyházzenei Füzetek I/7.)
- JÁLICS Ferenc SJ 1999. *Tanuljunk imádkozni.* Korda Kiadó, Kecskemét.
- JOSUTTIS, Manfred 1982. *Der Pfarrer ist anders.* Chr. Kaiser, München.
- LOYOLAI Szent Ignác 2002. *Lelkigyakorlatok.* Korda Kiadó, Kecskemét.
- LUTHER Márton 1996. A nagy káté. In: *Luther Márton négy hitvallása.* Ford. Pröhle Károly. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.
- MERTON, Thomas 1989. *Lelkivezetés és elmélkedés.* Országos Lelkipásztori Intézet – Márton Áron Kiadó, Budapest.
- MÖLLER, Christian 2004. *Einführung in die Praktische Theologie.* Francke Verlag, Tübingen–Basel.
- MÜLLER Lajos SJ 1932. *Aszkétika és misztika.* 1. köt. Korda Kiadó, Kecskemét.
- RAHNER, Karl 1966. *Schriften zur Theologie.* VII. köt. *Zur Theologie des geistlichen Lebens.* Benzinger, Einsiedeln–Zürich–Köln.
- RIESS, Richard 1991. *Sehnsucht nach Leben.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- SCHMEMMANN, Alexander 2001. *A világ életéért.* Paulus Hungarus – Kairosz, Budapest.
- SIGAL, A. Pierre 1989. *Isten vándorai.* Gondolat, Budapest.
- SJÖGREN, Per-Olof 1991. *A Jézus-ima, a szív imádsága.* Nexus–Verdes, Budapest.
- SZABÓ Flóris OSB (szerk.) 1999. „Így imádkozzatok!” – *Egyházzategyék tanításai az imádságról és az Úr imádságáról.* Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2001. *Visszhang.* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- THILO, Hans-Joachim 1991. *Frömmigkeit.* Kösel, München.
- TILICH, Paul 2000. *Rendszeres teológia.* Osiris, Budapest.
- WALDENFELS, Hans 1988. *Kontextuelle Fundamentaltheologie.* Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn et al.
- ZERFASS, Rolf 1995. *Nevedet hirdetem.* Szent István Társulat, Budapest.
- ZIMMERLING, Peter 2003. *Evangelische Spiritualität. Wurzeln und Zugänge.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- ZULEHNER, Paul M. 2004. *Spiritualität – mehr als ein Megatrend?* Schwabenverlag.

A keresztény közösségvezetés egyházban, gyülekezetben, diakóniában*

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

A keresztény közösségvezetés alapkérdései

A keresztény közösségvezetés elméletének alapja az a küldetés és elhívás, amellyel az embert Isten már a teremtés első pillanataiban megbízta. A kultúrparancsban adott megbízás – „Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a szárazföldön mozgó minden élőlényen!” (1Móz 1,24) – mutatja, milyen felelősséget és feladatot bíz Isten az emberre. Az uralkodásra és vezetésre adott parancs a civilizáció fejlődésével együtt egyre specifikusabb kihívássá vált, így az egyház közösségi és intézményrendszere is igényli a felelős vezetői kompetenciával rendelkezők keresztény meggyőződésből fakadó hitteles szolgálatát.

Már a Biblia első történeteiből is látható, hogy a szabályok, a keretek rendszere, amely biztosítja egy adott csoport működését, világos határvonalakat igényel. A bűnbeesés történetében is felhívja Isten az ember figyelmét arra, hogy tele van az édenkert olyan fákkal, amelyekről bátran és örömmel ehethet az ember, de van olyan fa is, amelyet szükséges elkerülni (1Móz 2,16–17). A közösségi életre teremtett ember számára a közösségi életet támogató, növekedését elősegítő, konfliktusait a megbékélés alapján megoldó törekvések tudják biztosítani, hogy a közösség rendben, békességben tudjon működni.

A vezetés feladata és felelőssége az ószövetségi Izrael és Júda népét végig elkísérte. Vezetőik Isten által kijelölt emberek, bírák, papok, próféták, királyok és királynők voltak, de a történetírás tanúsága az élet valóságában ábrázolja őket: jó és rossz döntések is születtek, voltak rátermett, hűséges vezetők, és voltak olyanok is, akikről nem tud jót mondani a történetírás. A közösségi élethez mindig szükség van vezető(k)re, akik előbbre tudják vinni a közösség életét és küldetését. Isten új szövetséget hozó akarata drámai fordulatot és beteljesedést hozott a közösségvezetés kérdésében. Maga az Úr

vált azzá a vezetővé és pásztorrá, aki az egészséges vezetést olyan alázattal valósította meg, aminek példája és útmutatása által az ember is megkaphatja azt a segítséget, amely a közösségi élethez, a közösséget vezető szolgálathoz szükséges.

A keresztény közösségvezetésben, a szupervízióban, a diakóniai mentorálásban olyan bizalmi helyzetek alakulnak ki, ahol két ember vagy emberek csoportja egészen bensőséges kapcsolatban beszélgetnek, feltárják belső gondolataikat, kérdéseiket, félelmeiket, kudarcaikat (WRIGHT 2013, 43. kk.). A felelősség és a kapcsolat fogalmi teológiai megközelítésben is irányt mutatnak segítőnek és segítőknek egyaránt, hogy mire számíthat, mit várhat ezektől a folyamatoktól. A felelősség kérdésében a Biblia minden olyan szinten bizalomra és a felelősség vállalására tanítja az embert, ahol az sérülhet, vagy ahol a felelősségvállalás hiányától az emberi élet maga vagy annak minősége veszélybe kerülhet. A kultúrparancsban azért a világért és környezetért kell felelősséget vállalnunk, amely az egzisztenciális otthonunk (1Móz 1,27–28). A bűnbeesés története etikai döntéshozóként definiálja az embert, akinek meg kell tanulnia felelősséget vállalni a döntéseiért (1Móz 3). Kain és Ábel történetében az egymásrautaltság, a másikért való felelősség és gondoskodás és ennek végzetes hiánya jelenik meg (1Móz 4,8–15). A társadalmi igazságosság megvalósulásáért érzett felelősség és az égbekiáltó társadalmi különbségek indították Ámósz prófétát arra, hogy kimondja, az egyenlőtlenség engedése és támogatása emberek között és Istennel szemben is bűn (Ám 5,24). Jézus is hasonlóképpen beszél arról az evangéliumi lelkületről, amely nem megy el szólanul a másik ember baja és nyomora mellett (Mk 10,21). A másik ember bármilyen folyamatban történő vezetése és segítése bizalmi kapcsolatot igényel, pedig az emberek nagyon sok esetben bizalmatlanok, féltékenyek, irigyek egymásra, és sokszor választják inkább a magány és az elidegenedés bármilyen formáját, csak hogy megőrizzék magukat a kapcsolatok felelősségétől és veszélyeitől. Pál apostol így biztatja a keresztény közösségbe idegenként érkezőket: „Ezért tehát nem vagytok többé idegenek és jövevények, hanem polgártársai a szenteknek és háza népe Istennek.” (Ef 2,19)

Az emberek közötti kapcsolatban a vezetés megvalósulása elengedhetetlen. A felelősséggel és vezetési felada-

* A tanulmány az Evangélikus Hittudományi Egyetem EFOP diakóniai tartalomfejlesztési projektanyagának része. Alapja a következő dokumentum, amelynek tematikus és tartalmi fordítását a vezetéselmélet irodalmában végzett kutatómunka egészíti ki: *Effective Leadership in the Church. Sustaining Pastoral Excellence in the Christian Reformed Church in North America*. Grand Rapids, Michigan, 2005.

tokkal megbízottak nem feledkezhetnek meg arról, hogy minden ember egyenlő Isten előtt, ezért a vezetés nem alapulhat megkülönböztetésen, felsőbbrendűsége, kizsákmányoláson vagy a megaláztatás bármilyen formáján. Az Isten által megbízott és Isten előtt felelős vezető hordozza a többiekért vállalt felelősséget, az odafigyelést, az együtt munkálkodást, az empátiát, a szimpátiát, azaz ha szükséges, a másokért való szenvedést is. A keresztény közösségvezető olyan személyiséggel és kompetenciákkal rendelkező személy, aki adott személyeket, csoportokat, közösségeket Krisztus ereje által az Istentől kapott hivatásához elsegíti. A keresztény közösségvezetés az élet minden komplexitásában hozzásegít az egészséges szervezeti struktúrák megtartásához, ápolásához és a konfliktushelyzetek sebeket gyógyító, felelős és fenntartható megoldásához. Az egyházi, gyülekezeti és intézményi típusú csoportvezetésben a keresztény közösségvezetés alapvető kérdéseinek ismerete és alkalmazása összhangban van azzal az elhívással, amelyet minden vezetéssel megbízott és a vezetéssel vállalt hivatásként kapott. Ezek a segítő/támogató/fejlesztést elősegítő szolgálatok szövetség jellegűek abból a szempontból, hogy olyan megegyezésen alapulnak, amelyben két személy (vagy egy személy és egy csoport) közösen kezdenek el egy folyamatot, amely folyamatért kölcsönösen felelősséget vállalnak, „szövetséget kötnek”. A szövetségekötés célja, hogy prioritásokat, struktúrát állapítson meg, határokat húzzon, és megnevezze azokat a folyamatokat, amelyek által a vezetés megtörténik. Mindezt kölcsönös megegyezés alapján, ami mindkét felet kötelezi és kölcsönösen felelőssé teszi. A bibliai emberkép és az evangéliumi üzeneten alapuló emberlét értéke a 21. században is hatalmas értéket hordoz. A keresztény közösségvezetés által olyan vezetők állhatnak közösségek, intézmények, gyülekezetek élére, akik hallják, vállalják és megvalósítják azt az elhívást és felelősséget, amelyet Isten az embernek már a kezdetekkor adott, és aminek érvényessége soha nem szűnhet meg.

A keresztény közösségvezetés nem légüres térben valósul meg, hanem olyan kontextusban, ahol a szekuláris, üzleti, társadalomtudományi, politikai – profitorientált és nonprofit – környezetben is a céltudatos vezetés, a HR, a coaching, a szupervízió és más társterületek partnere. A keresztény közösségvezetés osztozik azokon az átfogó és egyetemes közösségvezetési elveken, amelyek túlmutatnak ideológiai és vallási határokon, és akár szekuláris, akár vallásos környezetben is alkalmazhatóak (JINKINS 2012, 309. o.). Ilyenek a közös jövőkép, a csapatmunka, mások teljesítményének előmozdítása, az átlátható folyamatok, az őszinte kommunikáció és az elszámolási kötelezettség. A közösségvezetés keresztény megközelítése nem a polémia szándékával tekint a szekuláris közösségvezetés-elméletre, hanem a kölcsönösen pozitív egy-

másra hatás és a formálódás igényével keresi a kapcsolódási pontokat és a párbeszédet.

A keresztény közösségvezetés bibliai alapvetése

A keresztény közösségvezetés a gyakorlati teológiának olyan ága, amely a keresztény élet gyülekezeti és intézményi dimenziójában a közösségi élet biblikus, teológiai és gyakorlati aspektusait kritikai igénnyel vizsgálja (uo. 309–310. o.). A keresztény közösségvezetés az egyház folyamatos cselekvése, amelynek gyökerei a bibliai időkre nyúlnak vissza, és ma is kontextuális vizsgálat tárgyát képezi. A jelenlegi, 21. századi társadalmi helyzetben az egyház megnövekedett szerepvállalásában lényeges szerepet tölt be – különösen is intézményi szinten – a keresztény közösségvezetés igényének és értékének a felmutatása és hiteles gyakorlati megvalósítása. A bibliai alapvetés célja, hogy az egyház életén keresztül és a teológiai kérdések vizsgálatával maga a Szentírás adjon példát azokra az alapértékekre, amelyek a keresztény közösségvezetés folyamatát meghatározzák, és láthatóvá teszik speciális aspektusait.

Az egyház célja és küldetése

Az egyháznak nem önmagában van célja és küldetése, hanem Isten országa eljövételének és az evangéliumnak a hirdetésére kapta mandátumát a küldőtől és megbízótól, a Szentháromság egy Istentől. Az egyház mint szervezet olyan tervbe és rendbe illeszkedik, amelynek Jézus Krisztus a feje. Isten azért, hogy megbékéltessen magával mindeneket, és hogy az emberi egzisztenciát ne a tévutak állítsák kényszerpályákra, az egyházra azt a küldetést bízta, hogy a világban és a világnak hirdesse az evangéliumot, az Isten országának az örömhírét, és megtestesítse ebben a közösségi létezésben a megbékélés üzenetét.

Az egyház mint Krisztus teste

Pál apostol az Első korinthusi levélben úgy ír az egyházról, mint ami teljes valójában Krisztus teste, Krisztus pedig maga a fej, akihez az egyház tartozik (1Kor 12,12–31). A keresztény közösségvezetés szempontjából négy fontos vonatkozása van ennek az egységnek és összetartozásnak.

- a) *Krisztus a fej.* A fej által való meghatározottság a hatalmi helyzetek útvesztőjében a szolgálat, az alázat, az önátadás jellemzőit helyezi minden olyan hatalmi helyzet fölé, amelyben az egyik ember uralkodni akar a másik ember felett.

- b) *Az egyház élő szervezet.* A keresztény egyház élő test, nem egy dinamika nélküli, pusztán adminisztratív intézmény. Az életéhez hozzátartozik a növekedés, a megújulás, a világ helyzetére, az aktuális kérdésekre való odafigyelés. Az egyház mint élő szervezet nem zárt, önmagába forduló rendszer, hanem kapcsolódásokkal rendelkező, szőlőként a szőlőtőhöz kapcsolódó élő rendszer, és arról tanúskodik, hogy a názáreti Jézus Krisztust, az egyház fejét közöttünk élő és munkálkodó Úrnak valljuk.
- c) *Krisztus teste egy, a test tagjai szerves egységet alkotnak.* A Krisztushoz mint a fejhez tartozó egyháztest tagjai egyformán fontosak és nélkülözhetetlenek az egész test működése szempontjából. A korinthusi levélben található leírás hangsúlyozza ezt az egységet és egyenlőséget. A keresztény közösségekben ez az egység és egyenlőség a vezetés és irányítás szempontjából is kiemelkedően fontos tényező. A test tagjai felelősek egymás iránt, és a rájuk bízottakkal közösen hordozzák az Isten és az egymás felé való elszámolás kötelezettségét.
- d) *Isten az egyháznak a Lélek ajándékait adja.* A keresztény közösségek, az egyház tagjai részesülnek Isten lelki ajándékaiban. Ez a lelki ajándékokból való részesedés a tanulás, az elsajátítás lehetőségét is magában hordozza. Ezekből az ajándékokból mindenki részesedik, és mindenkinek van lehetősége Istent és a közösséget szolgálni.

A Biblia gazdag tárháza a vezetés és a vezetői feladatok kérdéseinek

Mégis, a legfontosabb vezető maga a fej, Krisztus, aki olyan példát adott a vezetésre és a gondoskodásra, amely kijelöli azt az irányt, amely a keresztény közösségvezetés küldetése és feladata.

- a) *Krisztus a modell.* A Filippi levél Krisztus-himnuszában (Fil 2,1–11) Krisztust úgy ismerjük meg, mint aki önzetlenül önmagát adja mindenkéért. A megváltás üzenetét Krisztus minden ember számára elhordozza, és kereszthalálában a legnagyobb vezető a legnagyobb áldozatot hozza meg saját életének feláldozásával. Krisztus nem válik nagyobbá vagy többé nálunk, embereknél, hanem az életét is odaadni képes áldozat teszi őt azzá, akire az embernek élete megtartásáért mindenképpen szüksége van. (Jn 13,12–17)
- b) *Az Újszövetségben az autoritás/tekintély egyszerre jelent hatalmat és szolgálatot* (GRÜN 2004, 63. o.). A tanítványai lábát megmosó Jézus hatalma a bűn, a kirekesztés, az elnyomás elleni harc hatalma volt. Jézus élete és szolgálata a példa arra, milyen érzékeny kér-

dés a hatalom kérdése. A vezetés szolgálatával megbízott ember a hatalom gyakorlásának kérdésében felelősséggel tartozik Istennek és embertársainak, és feladatát a szolgálat szellemében kell vállalnia (Mt 20,25–28).

- c) *A szolgáló vezetés¹ gyakorlata az egyik útja annak, hogy valaki „felöltse” Jézus Krisztust.* A keresztény vezetés gyakorlatában a másik embernek való szolgálat, a másik ember saját lelki ajándékainak kibontakoztatása hozzátartozik egy közösség életéhez és szolgálatához (WRIGHT 2009, 8. o.). Az újszövetségi időkben a keresztények szolgálata és közösségi rendje mintát adott a későbbiekben is olyan alternatív közösségi rendekhez, ahol a cél nem a másik emberen való uralkodás, hanem a szeretetben való együtt munkálkodás volt a jellemző (Ef 5,1–2).

A megbékélés és a hatékony vezetés

Isten célja Jézusban, hogy megbékéltesse önmagával a világot. Az egyháznak is ezt a célt kell megtestesítenie és az élet minden szintjén elősegítenie (JINKINS 2012, 310–312. o.). Az egyház szolgálata és a diakónia területén szolgálatot végzők is az élet sokféle területén találkozhatnak az emberi esendőség és kiszolgáltatottság helyzetével. A keresztény közösségvezetés igazi értéket hordozó feladata ennek a megbékélésnek és az embertárs felé való odafordulásnak a kézzelfogható megvalósítása a közösségi élet minden szintjén.

A Biblia tanítása a szenvedés és a vezetés összefüggéséről

Az Újszövetség világosan tárja fel azt a valóságot, amelyben a Krisztusnak való engedelmesség a keresztény ember életében hitével és életvitelével kapcsolatos ellenállást és ellenségeskedést eredményezhet. A keresztény vezetőnek szembe kell néznie a szenvedés valóságával. A jó hír az, hogy a szenvedés valóságát is átjárja a reménység: Krisztus győzedelmeskedik, és célja megvalósul emberi életünkkel és világunkkal. A siker és a kudarc definíciói Istennél más képet formálhatnak. Az egyháznak a szenvedést és a fájdalmat is el kell hordoznia, de

¹ A szolgáló vezetés fogalmát Robert K. Greenleaf alkotta meg 1970-ben, *The Servant as Leader* című könyvében. Bár az elmélet címe Hermann Hesse *A napkeleti utazás* című novellájából származik, a bibliai párhuzam nem véletlen. A szolgáló formát felvett, önmagát megüresítő Jézus képe a vezetési elméletben úgy ölt testet, mint meghívás arra, hogy az, aki vezetőként áll a többi ember elé, ezt nekik való szolgálatból tegye, nem pedig önmaga dicsőségére, gazdagítására, piedadistálra emelésére.

mindezt bizalommal, a szeretetre való törekvéssel és reménységgel teszi. Az egyházi szolgálatban az emberi esendőség és a szenvedések azt a szolgálatot is mutatják, amelyre az egyháznak és a vezetőknek is fel kell készülniük: lehetünk mi is az a mag, amely a földbe kerül és meghal, de új életre támad, és még több mag származik belőle (Jn 12,24–26).

A keresztény vezetésről szóló bibliai tanítás formatív hatása az egyház teológiai önértelmezésére és törvényhozására

Az egyház jó rendje érdekében egyházunk zsinati hitvallása, törvényei és stratégiai tervezete rendelkezik a küldetésről, az alapvető feladatokról, a vezetésről, a szolgálatok megosztásáról, a szolgálattévőkről. A Biblián alapuló tanítás meghatározza az elhíváson alapuló feladatmegosztást, a szolgálatok végzését, a szentségek kiszolgáltatását, az ige hirdetését és a tanítás feladatát. Az Istentől kapott erőt és hatalmat a rászorulókat megsegítésére, embertelen helyzetek feloldására, az egyén és a közösség javára fordítjuk.

Létezik-e különbség az egyházi vezetés és a társadalom más rétegeiben megvalósuló vezetés között?

A vezetéselmélet, akár keresztény, akár szekuláris formában valósul meg, mindenképpen épül az emberi viselkedés szabályaira, társadalmi, pszichológiai szabályokra, szervezeti szabályokra, amelyek általánosak, és mindenre, mindenkire vonatkoznak. A keresztény vezetés megvalósulásakor nem úgy tekintünk a világi vezetésre, mint amely alacsonyabb rendű a biblikus alapokon nyugvó vezetéshez képest. Isten akármilyen helyzetben megajándékozhatja az embert a jó vezetés képességével és emberséges, szeretettel és bizalommal teli vezetéssel. Amit különbségnek, izgalmas új színnek látunk, az az egyház mint különleges élő szervezet, amelyben Krisztus és a Lélek lakozik. Az egyház forrása speciális, működésének elemei is sokban eltérnek más szervezetektől, hiszen az imádság, istentisztelet, tanulás, bizonyágtétel, szolgálat lelki területek, amelyek cselekedeteket jelentenek. Az egyházat nem csupán szervezeti fogalmakkal lehet leírni, és ezért csak egy bizonyos fokig alkalmazható rá az olyan vezetési kultúra, mint a szélesebb körű társadalmi felfogás szerinti vezetés.

A hatékony vezetés²

Mit jelent a hatékony vezetés? Hogyan működik? Honnan ismeri fel egy intézmény, egy közösség, hogy hatékonyan vezetik? A kölcsönös vezetés fogalma segít abban, hogy a fókuszban a vezető és a közösség kapcsolata legyen, és nem csupán azok a személyiségjegyek, amelyekkel a vezető rendelkezik. Négy kérdés, illetve szempont alapján érdemes ezt vizsgálnunk.

Mit jelent a keresztény vezetés?

- A keresztény vezetés olyan folyamatot jelöl, amely segíti az intézményt, illetve közösséget, hogy megvalósítsa azokat a gyakorlatokat, amelyek a hiteles keresztény életet, közösséget és bizonyágtételt Jézus Krisztushoz és az evangéliumhoz hű módon formálják, és alkalmazkodnak az adott közösség helyzetéhez, forrásaihoz és céljaihoz.
- Az egyháznak sok „vezetője” van. A fentebb említett definíció nem szűkíti le a keresztény vezetés néhány személyre vagy hivatalra. Az Újszövetség és az egyház tanítása szerint az egyetemes papság elve a mérvadó, ahol az elhívás és a felelősség, a szolgálat nem csupán lehetőséget jelent, hanem elköteleződést Isten országának munkálása iránt.
- A vezetés lényege vs. a vezetés stílusa. A keresztény vezetés definiálásában a vezetés lényege és megvalósulása a fontos. A keresztény vezetés magában foglal olyan örök érvényű alapelveket és értékeket, mint például a szolgálat, az erkölcsiség és a többi ember tisztelete (mint Isten képmásai). A vezetés stílusa nagyban függ a vezető személyétől és az adott vezetési helyzet szituációjától. Egy érett vezető képes arra, hogy különböző szituációkban különböző vezetési stílusokat valósítson meg. Például krízis-szituációban autoriter stílust, döntéshozási helyzetben konszenzust építő stílust, tanuló helyzetben pedig prófétai stílust. A vezetési stílusok lehetőségek, amelyeket egy adott szituáció határoz meg.
- A segítségnyújtás bibliai koncepciója. *„Tekintetem a hegyekre emelem: Honnan jön segítségem? Segítségem az Úrtól jön, aki az eget és a földet alkotta.”* (Zsolt 121,1–2) Amikor a vezetők „segítenek” embereknek abban, hogy keresztény életet éljenek, akkor részükről az nem gyengeséget jelent. A mindenható Isten munkatársai, akik Istenhez hasonlóan az emberek javáért fáradoznak, és a vezetési feladatukhoz a segítséget maguk is Istentől kapják.

² *Effective Leadership in the Church*, 17. kk.

Mit jelent a kontextualizálás, és miért fontos a vezetés szempontjából?

A hatékony vezetésnek komolyan kell vennie egy adott közösség szituációját. Minden kontextus egyedi. Így például az adott közösség „kultúrája” (közös értékek, gondolatok, érzelmek, értékek). Fontos számolni azzal, hogy ez a kulturális meghatározottság akkor működik a legerősebben, amikor az a legkevésbé látható, és váratlan helyzetek hozhatják a felszínre a különbségeket, a kimondatlan elvárásokat, a régóta elhallgatott problémákat. Az egyediség felismerését, illetve tiszteletben tartását nevezzük kulturális intelligenciának vagy kontextuális intelligenciának. Az Istennek és az embertársnak végzett szolgálat együttthatását, a jó vezető hozzáállását Kessler négy szempontból vizsgálja: „1. Szolgálok Istennek és szolgálók embertársaimnak. 2. Istentől kaptam hatalmat, és ezt mások érdekében használom. 3. Istennek és az embereknek is felelősséggel tartozom, és felelős vagyok a rám bízottakért. 4. Magam is Isten kegyelméből élek, és kész vagyok arra, hogy irgalommal és megbocsátással forduljak munkatársaim felé.” (KESSLER 2016, 13. o.)

Melyek a hatékony vezető személyiségjegyei?

A vezetéselmélet egyik legfontosabb változása az elmúlt években az elmozdulás a vezető személyiségjegyeinek a kérdéséről egy új irányban. A különleges tehetséggel megáldott vezetői ideál elméletétől a behaviorista pszichológia hatására a vezetői személyiségjegyek nem csupán magunkkal hozott tényezővé, hanem tanulás, gyakorlás és tapasztalat által elsajátíthatóakká váltak. Még ennél is jobban fókuszál a vezető meggyőződésére, hatni tudására a transzformatív vezetés elmélete, amely a személyes példaadásra, az inspiratív motivációra, az intellektuális biztatásra és az egyéni meggyőződésre épít. A transzformatív vezető komoly eredmények elérésére ösztönzi munkatársait, megelégedettségre, kommunikációs összhangra, a tanulás motiválására törekszik. Ezért akkor értjük meg a legjobban a hatékony vezetés, ha nem a vezető személyiségjegyeire koncentrálunk, és nem csupán a vezetési stílusokra, hanem alapvetően a vezető és vezetettek kapcsolatára. A helyzet és a kapcsolatok elemzése alapján találhat rá a hatékony vezető azokra a tényezőkre, amelyek a hatékony vezetés megvalósításához szükségesek egy adott helyzetben és kapcsolatrendszerben.

Milyen pozitívumokat várhatunk azokban a helyzetekben, ahol hatékony, kölcsönös vezetés valósul meg?

Négy tényező járulhat hozzá ehhez: 1. A vezető karaktere/jelleme bizalmat ébreszt a közösségben. 2. A vezető meggyőződése segít a közösségnek/intézménynek a célját és jö-

vőképét körülhatárolni. 3. A vezetői kompetencia lehetővé teszi, hogy a gyülekezet egészséges szervezetként működjön, és kezelni tudja az aggodalmakat és a konfliktusokat reflektív és hatékony módon. 4. Egybeesés, megegyezés a vezető, a közösség, az idő, a hely, a szolgálat lehetőségei és a források között. Ez teszi lehetővé, hogy közösen felismerjék Isten lelki ajándékait, és örömmel szolgálják Isten országa megvalósulásának a célját.

Mind a négy tényező szempontjából fontos a vezető és a közösség kapcsolata és egymásra gyakorolt hatása. Fontos a személyiségjegyek és a jellem megkülönböztetése. A hangsúly nem az introvertált, extrovertált, karizmatikus és *laissez-faire* típusokon van, hanem a vezetők jellemén. A hatékony vezető egészséges jellemű, aki bizalmat tud ébreszteni a közösségben. A keresztény vezetők és minden keresztény ember számára a keresztény jellem alapja a Krisztusban való hit. Meghatározó az élettapasztalatok kérdése is. Isten gyakran nehéz helyzeteket átélt embereket hív el szolgálatra. A jellemet meghatározza az érzelmi intelligencia is, ami szintén szükséges a keresztény vezetéshez. Az érzelmi intelligencia tesz képessé bennünket arra, hogy kontrollálni tudjuk érzéseinket, motiváltak legyünk, érzelmi segítséget tudjunk kérni, másokban is felismerjünk érzelmeket, és megfelelően tudjuk kezelni azokat, kapcsolatokat tudunk kezelni, impulzusokat tudunk a helyükön értelmezni, empátikusak legyünk, figyelmesek legyünk, konstruktívan állunk kérdésekhez és konfliktusokhoz, reményteljesen tekintünk a világra, megfelelően kezeljük a veszélyhelyzeteket, és tiszteljük a különbözőségeket. A hatékony keresztény vezető az érzelmi intelligencia alapján keresi a visszajelzést másoktól a vezetési helyzetét illetően, nem válik támadóvá az erre való reakciók hatására, és megfelelően tud reagálni véleményekre.

Vezetési helyzetekben az egymásra hatás kölcsönös, oda-vissza hat. A vezetők hatással vannak azokra, akiket vezetnek, és ez fordítva is igaz. A vezetők motiválnak, és ők is kapnak motivációt. A vezetés ilyen reciprokális értelmezése kölcsönösséghez és partnerséghez vezet az egyházi/diakóniai szolgálatban is (*Effective Leadership in the Church*, 26. o.). A vezetés kölcsönösségen alapuló értelmezését adaptív vezetésnek is nevezhetjük. Ez nem a vezető adaptálódó képességét jelenti, hanem inkább azt, hogy a vezető a közösségnek segít meglátni a különbséget megnevezett értékeik és az adott valóságuk között, és adaptív módon segít közelebb kerülni a kívánt értékekhez (JINKINS 2012, 313. o.). Az adaptív változás egy egész adott közösségre igaz – vezetőre és vezetettre egyaránt, hogy kívánt céljukhoz közösen eljussanak. A vezetőknek adaptív képességekre is szükségük van, hogy előre lássák, megalkossák és revidéálják az intézményi működést. A változások vezetése és menedzselése kritikus eleme a keresztény közösségvezetésnek is.

Az adaptív változások szükségessége gyakran merül ki technikailag megoldható változásokban. A vezető arra törekszik, hogy olyan szemléletmódváltás jöjjön létre, amely nem csupán technikai megoldásokkal, hanem belső meggyőződéssel munkálja a szükséges változást.

A hatékony vezető biztos meggyőződésből cselekszik, amely segít az egyéni és közösségi célokat és jövőképet is felismerni. Mindezt az Isten országának bibliai jövőképe formálja. A reflexív/visszaható vezetés kreatív feszültségben tudja tartani egy adott közösség hagyományainak értékét és az aktuális helyzet kihívásait. A hatékony keresztény vezetők mély gondolkodásúak, teológiailag integratívák és kreatívak.³

A hatékony/transzformatív vezető kompetenciaterületei, amelyek lehetővé teszik egy adott közösség egészséges működését (*Effective Leadership in the Church*, 24. o.):

- a) meghallgat és bátorít;
- b) jó kommunikációs képességekkel rendelkezik;
- c) tisztában van a tekintély kérdésével (formális és informális);
- d) érti a tiszta struktúrákat és a felelősség gyakorlását;
- e) érti a változás dinamikáját és folyamatát;
- f) érti a konfliktusok dinamikáját, és törekszik a konfliktusokon való átvezetésre;
- g) motiválja az embereket, hogy tudásuk legjavát adják;
- h) segíti a változás folyamatát, és felelősséget vállal érte;
- i) problémamegoldó képessége „win-win” típusú;
- j) a gyülekezetet mint rendszert látja;
- k) tisztában van a karizma buktatóival;
- l) érti a különbséget a bátorság és a mártíromság kísértése között.

A közösségvezetés és mentorálás koncepciójának gyakorlati kihívásai

Hogyan lehet felismerni és leírni a hatékony vezetést?

A vezetés kölcsönös kapcsolat megvalósulása vezetők és egy nagyobb közösség között. Az alábbi tulajdonságok összefoglalják az eddig vizsgált vezetői tulajdonságokat (uo. 28. o.). Ezek a tulajdonságok és kompetenciák nem egyformán valósulnak meg a vezetőkben. Az alábbi lista ellenőrző lista kíván lenni azok számára, akik szeretnének valóban keresztény vezetők lenni egy közösségben, vagy olyanok számára nyújtanak szupervíziós,

³ A hatékony vezető tulajdonságait Spears a következőkben látja: a meghallgatás képessége, empátia, gyógyítás/gyógyulás, tudatosság, meggyőzőkészség, fogalom/jövőkép-alkotás, előrelátás, jógazda-attitűd, elköteleződés az egyén és a közösség növekedéséért, közösségépítés. In: VAN DIERENDONCK – PATTERSON 2010, 17–20. o.

mentori vagy tereptanári segítséget, akik vezetőpozíciót töltenek be.

A keresztény vezető...

1. hitben járó személy, aki Krisztusról tesz bizonyosságot, és a Lélek vezetését kéri;
2. odaadóan imádkozik;
3. érzelmileg egészséges és hatékony tud lenni különböző típusú kapcsolatokban;
4. reményteljesen látja a világot;
5. szívesen hallgat meg másokat;
6. megbízható;
7. önfeláldozó;
8. a közösségi jövőképert a többiekkel együtt felelős;
9. tudomásul veszi, hogy a hatékony vezetéssel szemben lehet ellenállás, ami normális és elkerülhetetlen;
10. nem fél a konfliktusoktól, konfliktus esetén kitartó;
11. nehézségekkel szemben is ellenálló;
12. bírja a közösség tiszteletét, még ha nem is mindenki kedveli vagy ért vele egyet;
13. összehozza az embereket, különböző látásmódok ellenére is konszenzusra törekszik;
14. elősegíti a különbözőségekről szóló őszinte beszélgetést a tanulás, meghallgatás útján;
15. megérti a tiszta struktúrák szükségességét és vállalja a felelősség gyakorlását;
16. közeli kapcsolatban marad azokkal is, akik ellenállnak a vezetői gyakorlatának;
17. bírja a normális feszültséget és az aggodást bármilyen közösségben anélkül, hogy túlreagálna dolgokat, és ezzel még nagyobb feszültséget teremtene;
18. megérti és kezeli a változás folyamatát;
19. kellő önismerettel és alázattal rendelkezik, és nem várja el a siker túlzott mértékű visszajelzését önmaga számára.

Nézeteltérés idején

A mennonita egyházban 2013-ban konfliktushelyzetek közösségi alapú kezelésére konszenzuson alapuló dokumentum született *Egyetértés és nézeteltérés szeretetben – Elköteleződések a nézeteltérések idejére*⁴ címmel. A dokumentum alapja ez a bibliai igever: „Igyekeztek megtartani a Lélek egységét a békesség kötelékével.” (Ef 4,3) A békességteremtő dokumentum gondolatainkra, cselekedeteinkre és életünkre való reflektálása minden keresztény vezető és közösség számára iránymutató lehet.

⁴ http://mennoniteusa.org/wp-content/uploads/2015/04/Agreeing-and-Disagreeing-in-Love_11-2013.pdf

Gondolatban		
Fogadjátok el a konfliktust!	1.	Közösen tudomásul vesszük, hogy a konfliktusok az egyházban is az életünkhöz tartoznak. (Róm 14,1–8.10–12.17–19; 15,1–7)
Erősítsétek meg a remény-séget!	2.	Biztosak vagyunk abban, hogy Isten jelenlétében a konfliktusokon keresztül is a növekedést munkálhatjuk. (Ef 4,15–16)
Imádkozzatok!	3.	Tudatában vagyunk hiányosságainknak, és elkötelezzük magunkat a minden fél számára megfelelő megoldásért való imádságra. (Nem a saját sikerünkért vagy a másik fél megváltozásáért, hanem a közös megoldásért.) (Jak 5,16)
Cselekedetben		
Forduljatok egymás felé. . .	4.	Beszélgünk azokkal, akikkel nem értünk egyet. Kerüljük el a másik háta mögötti kritizálást. (Mt 5,23–24; 18,15–20)
. . .szelíd lelkülettel!	5.	Legyünk kedvesek, türelmesek és szelídek. A problémát egymás között oldjuk meg, vállaljuk fel saját részünket benne, és ne csak a másikéra akarjunk rámutatni. (Gal 6,1–5)
Legyetek gyorsak a hallásra!	6.	Hallgassuk meg a másikat figyelemmel, összegezve, amit hallottunk, mielőtt válaszolunk. Törekedjünk legalább annyira másokat megérteni, mint magunkat megértetni. (Jak 1,19; Péld 18,13)
Legyetek késedelmesek az ítékezésre!	7.	Függesztjük fel az ítékezést, a mások címkezését, vessük el a fenyegetéseket, és ne legyen támadó a viselkedésünk. (Róm 2,1–4; Gal 5,22–26)
Legyetek készségesek a megbeszélésre!	8.	A nézeteltéréseket konstruktív módon beszéljük meg. (ApCsel 15; Fil 2,1–11) Nevezzük meg mindkét oldal problémáit, érdekeit és szükségleteit (ahelyett, hogy az egyik oldal pártját fognánk). Dolgozzunk ki több lehetőséget mindkét oldal helyzetének megoldására (ahelyett, hogy csak az egyik oldalt védenénk). Értékeljük azokat a lehetőségeket, amelyek a helyzet megoldását segítik elő, és minden oldalnak kedvezőek (nem csupán az egyiknek). Együttműködés során jussunk el a közös megoldásra (mindkét oldal számára megoldással és továbblépési lehetőséggel). Dolgozzunk ki egy közös megegyezést a lehetséges megoldás elfogadására (nem az ideális megoldásra). Értékeljük minden, a megegyezés felé történő lépést (a kölcsönösség jegyében).
Életünkben		
Álljatok meg szilárdan a szeretetben!	9.	A közös megoldás keresése szilárd elkötelezettségen nyugodjon, közös alapja Krisztus és a szeretetre való készség legyen. (Kol 3,12–15)
Legyetek nyitottak a mediációra!	10.	Legyünk nyitottak a szakmai segítségre. Amennyiben nem sikerül megoldani a konfliktust, éljünk azoknak a segítségével, akik mediációval hozzá tudnak járulni a konfliktus megoldásához. (Fil 4,1–3)
Bízatok a közösségben!	11.	A közösségben való bizalom azt jelenti, hogy ha a helyzet megoldhatatlanná válik, és a megbékélés nem következik be, a döntési helyzettel a gyülekezethez vagy az egyház felsőbb fórumához fordulunk. (ApCsel 15) Egymás között vagy kiscsoportos vitahelyzetekben lehetővé tesszük, hogy mások döntsenek. Gyülekezeti, kerületi vagy egyházi viták esetében mindez azt jelenti, hogy másoknak engedjük át a döntéshozást, vagy a testületi döntéshozatalt hajtjuk végre a felsorolt irányelvek alapján, megvalósítva azt a döntést, ami született.
Legyetek Krisztus teste!	12.	Hiszünk és bízunk Krisztus testének összetartozásában, a béke és az igazságosság iránt való elköteleződésben ügyünk világi bíróságra való terelése helyett. (1Kor 6,1–6)

Felhasznált és ajánlott irodalom

Agreeing and Disagreeing in Love. http://mennoniteusa.org/wp-content/uploads/2015/04/Agreeing-and-Disagreeing-in-Love_11-2013.pdf. (Letöltés: 2018. október 27.)

BASS, Bernard M. – RIGGIO, Ronald E. 2006. *Transformational Leadership.* Lawrence Erlbaum, New Jersey – London.

Effective Leadership in the Church. Sustaining Pastoral Excellence in the Christian Reformed Church in North America. Grand Rapids, Michigan, 2005.

GRÜN, Anselm 2004. *Éltre vezetni. A vezetés elvei Szent Benedek Regulájában.* Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., Pannonhalma. (Bencés Lelkiségi Füzetek 38.)

JINKINS, Michael 2012. Religious Leadership. In: Bonnie J. Miller-McLemore (szerk.): *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology.* John Wiley & Sons, Chichester. 308–317. o.

KESSLER, Volker 2016. *A Biblia négy vezetési alapelve. Szolgálat, hatalom, felelősség, kegyelem.* Harmat Kiadó, Budapest.

NOUWEN, Henri 2011. *A tükrön túl. Gondolatok a halálról és az életről. / Jézus nevében. Gondolatok a lelkivezetésről.* Ursus Libris, Budapest.

SZABÓ Lajos (szerk.) 2000a. *Civil kontroll vagy társszolgálat.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai Füzetek 1.)

SZABÓ Lajos (szerk.) 2000b. *Mérlegen a lelkész.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai Füzetek 2.)

SZABÓ Lajos (szerk.) 2000c. *Kezed rajtunk.* Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai Füzetek 3.)

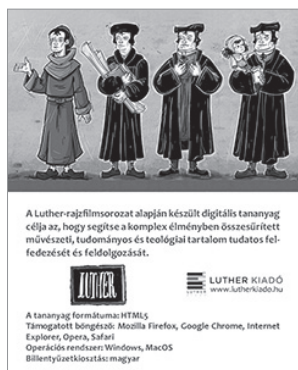
TOMKA János – BŐGEL György 2010. *Vezetés egykor és most. A Biblia és a menedzsment.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

TOMKA János – BŐGEL György 2014. *Megéri jónak lenni? A Biblia és a menedzsment II.* Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.

VAN DIERENDONCK, Dirk – PATTERSON, Kathleen (szerk.) 2010. *Servant Leadership. Developments in Theory and Research.* Palgrave Macmillan, London.

WRIGHT, Walter C. 2009. *Relational Leadership. A Biblical Model for Influence and Service.* IVP Books, Montgomery.

WRIGHT, Walter C. 2013. *Mentoring. The Promise of Relational Leadership.* Wipf & Stock, Eugene.

Luther Márton élete

Digitális oktatási segédanyag a Luther című rajzfilmhez

Szerkesztette: Birkás-Sztrókey Edit – Kodácsy-Simon Eszter – Mesterházy Balázs
Luther Kiadó, Budapest, 2018

A Luther című tízrészes rajzfilmsorozat alapján a Magyarországi Evangélikus Egyház Katechetikai Munkacsoportja digitális, interaktív oktatási segédanyagot állított össze az iskolai és a gyülekezeti hitoktatás számára.

Luther Márton élete és kérdései minden Istent kereső ember számára izgalmasak. A Luther-rajzfilmsorozat ennek az életútnak olyan egyedi nézőpontját és feldolgozását adja, amely egyaránt hat a gondolkodásunkra, hiszen izgalmas teológiai kérdéseket vet fel, ugyanakkor hat érzelmeinkre is, hiszen kapcsolatba helyezi el a 16. századi egyházújítót, akivel együtt élhetjük át vívódásait, kérdéseit, küzdelmeit, és értékelhetjük a történelem színpadán megmutatott bátorságát.

A művészi színvonalú rajzfilmsorozat gyorsan pergő képei amellet, hogy esztétikai élményt nyújtanak vizuális, zenei, irodalmi és nyelvi vonatkozásban egyaránt, rendkívüli mennyiségű információt is közvetítenek. A digitális tananyag célja éppen az, hogy segítse a komplex élményben összesített művészeti, tudományos és teológiai tartalom tudatos felfedezését és feldolgozását.

A művészi színvonalú rajzfilmsorozat gyorsan pergő képei amellet, hogy esztétikai élményt nyújtanak vizuális, zenei, irodalmi és nyelvi vonatkozásban egyaránt, rendkívüli mennyiségű információt is közvetítenek. A digitális tananyag célja éppen az, hogy segítse a komplex élményben összesített művészeti, tudományos és teológiai tartalom tudatos felfedezését és feldolgozását.

A program gépigénye

A tananyag formátuma: HTML5

Támogatott böngészők: Mozilla Firefox, Google Chrome, Internet Explorer, Opera, Safari

Operációs rendszerek: Windows, MacOS

Billentyűzetkiosztás: magyar

Amikor gyilkos papok hőssé válnak

Beszélgetés Jan Assmann-nal

► **Az egy igaz Istenre hivatkozó monoteista vallások hajlamosak az intoleranciára? Igen, állítja Jan Assmann egyiptológus. Maga XVI. Benedek pápa is foglalkozott ezzel az egyik könyvében. René Scheu-nak, a St. Galler Tagblatt publicistájának interjúja Jan Assmann-nal a vallások visszatéréséről, a szent háborúról és a vallási eredetű erőszakról.**

– Assmann úr, egy nemrég megjelent könyvnek ez a címe: *Az istenek visszatérése. Vajon a mi időnkben visszatérnek az istenek?*¹

– Nem, ezt nem hiszem. Ha valami visszatér, az az egy Isten, akire a monoteista vallás hivatkozik. De félrevezető, ha egy vallás visszatéréséről beszélünk. Amit világviszonylatban megfigyelhetünk, az a fundamentalizmus megerősödése, amely a régi szent szövegek elhalványuló tradicionális értelmezésével szemben makacsul ragaszkodik a betű szerinti értelmezéshez. A legjobb példa erre ma az iszlám, amely a legmonoteistább a többi vallás közül...

– „A legmonoteistább” – ez azt is jelenti, hogy a legfundamentalistább?

– Semmiképpen sem. Az első századokban, a kibontakozása idején az iszlám nagyon filozofikus és toleráns vallás volt. Csak a 13–14. században kezdődött meg az iszlám dogmatikussá szűkülése. Amikor azt mondom, hogy a legmonoteistább, akkor mindenekelőtt arra gondolok: Istenhez „társulni” az iszlámban egyenesen bűn. Az iszlám teológia ennek megfelelően Isten egyedülvalóságával foglalkozik. Ez sem a zsidóságban, sem a kereszténységben

nincs így. A kereszténység hozzákapcsolja a Fiút, a Szentlelket és később a többi szentet is.

– Az újabb könyvei sok beszédtemát kínálnak. Ön ezekben olykor annak a tételének ad hangot, miszerint a monoteizmus mint olyan sokkal nagyobb potenciállal bír az intoleranciára, mint a politeizmus. Miért?

– Ezt törvénybe is lehetne foglalni, de némi magyarázatra szorul. Ami engem mint egyiptológust érdekel, az nem egy vallás újraélése, hanem egy vallás első megjelenése, amelyet a bibliai szövegek artikulálnak: a monoteizmus. Ez nagyon élesen és polemikusan elhatárolódik a többi vallástól.

Ezek az egyéb vallások Jeremiás próféta szavai szerint teljesen hiábavalók, isteneik ostobák és bolondok, de az Úr az igaz Isten! Ilyen elhatárolódó erővel más vallások ma nem rendelkeznek. Az teljesen magától értődő, hogy más népeknek más isteneik vannak. De mivel a népek kereskednek egymással, más istenekkel szemben is viselkedniük kell. Szerződések érvényessége csak akkor vált valóságossá, ha bizonyos módon isteni jóváhagyással bírt. Ha egyesek a saját isteneikre esküdtek, akkor a másik fél is ugyanerre esküdött. Ez vezetett a Krisztus előtti 3. évezredben Mezopotámiában kialakult interkulturális teológiához: észrevehető, hogy X napisten és Y napisten kompatibilisek, sőt azonosak. Később az egyiptomi istenek a görög és onnan a római kultuszba is áthelyeződtek. E mögött az elismerés teológiája húzódik meg, és ez a monoteizmusban, amelyben az elhatárolódás az uralkodó, nincs meg.

– Ez álcázott védőbeszéd lenne a politeizmus egyfajta visszatéréséért?

– A politeizmushoz való visszatérést kizártnak tartom. A vallások erőszakpotenciáljával kapcsolatos vitához csak egy meggondolandó érv: egy elismerési teológia nem tudná a világvallásokat egymással összekapcsolni?

¹ Eredetileg megjelent a *St. Galler Tagblatt* 2005. 10. 22-i számában. Kötetben: Jan Assmann: Wenn mordende Priester zu Helden werden. Interview mit René Scheu vom St. Galler Tagblatt. *Religion und Politik im Zeichen von Krieg und Versöhnung. Beiträge und Materialien*. Szerk. Manfred Zimmer. Norderstedt (Book on Demand), 2005. 218–221. o.

– *Maradjunk még a kereszténység erőszakpotenciálja?*

– A Biblia olvasásakor mindig feltűnik nekem, hogy a Szentírás egyes részletei mennyire az erőszak összetevészetlen nyelvén szólnak. Megdöbbentő, hogy ez az erőszak elsősorban nem külső irányba hat, a pogányok üldözésére, hanem mindenekelőtt befelé, a belső pogányságaink ellen irányul.

– *Például?*

– Gondoljunk az aranyborjú történetére. Mózes lejön a Sínairól, meglátja az aranyborjút, és megparancsolja Lévi fiainak, hogy gyilkoljanak le testvért, barátot, rokont (Ex 32). Az erőszak nincs tekintettel a kapcsolatokra, amelyek az ókori Keleten a legszentebbeknek számítottak. Egy másik jelenség ennél is fontosabbnak tűnik. Útban a Kánaán felé Izrael népe ismételtelen táborot vert, és találkozott az ottani lakosság tagjaival, a midjániakkal (Num 25). Az állatokat nem lehet egyszerűen levágni, hanem az akkori szokás szerint a hely istenének, Baal-Peórnak kell áldozatként bemutatni. Izrael népe fogyasztott ebből a húsból, és ezzel büntetett el. Az Úr ezért pestist bocsátott rájuk, amely huszonnégyezer ember halálát okozta. És egy másik, még kirívóbb eset: amikor egy izraelita pap meglátta, hogy egy izraelita férfi egy midjáni nőt bevisz a sátrába, utánuk megy, és mindkettőt leszúrja. Ez a gyilkos pap példaként, hősként állítottatott az Úrért buzgólkodók elé. Számomra ez a vallási indíttatású erőszakos buzgólkodás öspéldája, példája a szent háborúnak, amelyet dzsihádnak neveznek, és amely nem más, mint vallásos rajongás.

– *Ha jól értem Önt, azt állítja, hogy a fundamentalizmus nem más, mint a vallási indíttatású erőszak megnyilvánulása.*

– Valóban. De maradjunk az iszlámnál. Az iszlám értelmes cselekedetek keretét hozza létre, amelyben az öngyilkosság értelmet nyer. A Korán szerint az öngyilkosság bűn, és az is. De ha akarom, akkor a fundamentalista gondolkodás szerint figyelemre méltó tett. A bűn hősiessé válik. Az erőszakos cselekedetek értelmére a Bibliában is találunk utalást, amikor gonosz tetteket az Isten dolgaiért valóknak ábrázol. De ne értsen félre, ezzel nem azt mondom, hogy a monoteizmusnak mint olyanak erőszakosnak kell lennie.

– *Mire jó az, ha az intolerancia átcsap erőszakba?*

– Ez fontos dolog. Nézzük először a zsidóságot. Egy hátrávonulást húzódik az igaz Isten és a pogány istenek között, és ez a nép Isten népének definiálja magát, amely az általa adott törvény szerint él, amelyet Isten a kiválasztása jeléül adott nekik. A zsidók azon fáradoznak, hogy elhatárolódjanak más népektől, és nem akarják azokat a saját törvényeiknek alávetni. Nem akarják azt, hogy mások alkalmazkodjanak hozzájuk, de ők sem akarnak alkalmazkodni másokhoz. A zsidóság számára minden missziológiai törekvés idegen. Az erőszak alig játszik szerepet ná-

luk. A kereszténységben és az iszlámban pont fordított a helyzet. Ők megkísérelnek másokat az igaz hitre téríteni.

– *Az iszlám és a kereszténység – az Ön szemében – ugyanazzal a potenciával rendelkezik.*

– Nem egészen. Hiszen a kereszténységben Isten országa és a világi hatalmak meg vannak különböztetve. Ez a megkülönböztetés hatástalanná teszi a keresztény univerzalizmust; az evangéliumot hirdetni kell minden népnek, de nem kell mindegyiknek alávetnie magát annak.

Az iszlámban a vallás kezdettől fogva összetartozik a politikával. Náluk nem arról van szó, hogy van az Isten országa a túlvilágon, hanem arról, hogy az Isten országát át kell helyezni erre az oldalra, ebbe a világba, itt és most. Ez vezet az erőszak alkalmazásához, mert a nem hívőket is alá kell ennek vetni.

– *Ateisták szerint ameddig vallások vannak, addig lesz vallásos erőszak is.*

– Ez a dolgok túlzott leegyszerűsítése. Talán azért, mert minden vallásban jelen van az önkorlátozás potenciálja. Vegyük példának a büntetőjogi felelősséget. A Tórában azt olvassuk, hogy én, az Úr, „megbüntetem az atyák bűnéért a fiaikat is három, sőt négy nemzedéken át”, de Ezékiel 18-ban ezt olvassuk: „Mert minden lélek az enyém: az apák lelke is, meg a fiak lelke is az enyém. Annak a léleknek kell meghalnia, aki vétkezik.” Abban, amit a próféta itt mond, az a szándék fogalmazódik meg, hogy a leírt normákat egy pontra fókuszálja. Jézus választásomat tartom, amikor őt erre kéri, hogy a Tóra előírásait – 613 parancsot és tiltást – egy pontban foglalja össze. Ő azt válaszolja: mindez a két nagy parancsokra redukálható: Szeresd felebarátodat, mint magadat, és szeresd a te Uradat, Istenedet mindenek felett. Rá kell eszmélnünk ennek az erejére, amely minden dogmán. tantételen és normán túl egy más és új igazságra irányítja figyelmünket.

– *Védőbeszéd a törvényszegésért?*

– Talán inkább egy magasabb rendű igazságról kellene beszélni, amely minden eddigi bizonyosságot és leírt igazságot relatívvá tesz. Erre lehetnek jók a vallások, de éppen a keresztény vallás is.

– *Nem akarna így az igazság fogalmáról lemondani?*

– Nem. Ahol nincs igazság, amelyet az ember elfogad és követ, ott csak az erősebb hatalma irányít. Ezért nem tartok semmit a relativistákról, akik minden hitbeli rossznak a gyökerét az egyetlen igazságban látják. Különbséget kell tenni az igazságban való hit és az igazság birtoklása között. A hit olyan dolog, amely az embereket a kulturális, vallási, sőt individuális különbségek ellenére is összeköthetné. Ha az ember az egyedüli igazság birtokosának képzelet magát, és annak jegyében erőszakos tetteket visz végbe, az problémát jelent.

Fordította: Herzog Csaba

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Emlékezés Blázy Lajos evangélikus lelkész szolgálatára

1932–2018

■ BLÁZY ÁRPÁD

Blázy Lajos Budapesten született 1932. október 6-án, egy a Felvidékről származó evangélikus lelkészdinasztia ötödik tagjaként. Szó szerint lelkészcsaládba született, hiszen édesapja, id. Blázy Lajos (1906–1962) a péceli gyülekezet akkori lelkésze, édesanyja pedig Gömör Ágnes Erzsébet (1906–1992), aki nőként egy szolgatársnőjével egyetemben elsőként diplomázott le a soproni evangélikus teológiai fakultáson.

Elemi iskoláit Pécelen kezdte, majd középiskolai tanulmányait a Budapest-Fasori Evangélikus Gimnáziumban folytatta és fejezte be. Az Evangélikus Teológiai Akadémiára 1951-ben nyert felvételt. Lelkészsé Ordass Lajos szentelte Újpesten, 1957. július 7-én. Igazi nagy ünnep volt e vasárnap, hiszen még aznap délután eljegyezte élete hűséges párját, Stráner Annát, akivel 1959-ben kötött házasságot.

Lelkészsé avatása után előbb Szegeden, majd Tiszaföldváron teljesített segédlelkési szolgálatot. Ezt követően Koren Emil későbbi esperes mellé került segédlelkésznek a fasori gyülekezetbe.

Az 1951-ben Újpestre került édesapján egyre inkább elhatalmasodó, a II. világháborúban szerzett tüdőbetegség következtében az ifjú lelkészfiának egyre gyakrabban kellett őt a szolgálatban segítenie, helyettesítenie. A még teológus ifj. Blázy Lajos gyógyszerészhallgató testvérével, Blázy Árpáddal közösen nagy igyekezettel szervezte, építette a gyülekezet ifjúságát. Életre szóló barátságok születtek ebben az időben. Id. Blázy Lajos 1962 tavaszán történt elhunytát követően egyhangúan őt választotta lelkészének az újpesti gyülekezet

és annak presbitériuma. Akkor talán még senki sem gondolta, hogy a gyülekezet és lelkésze között egy negyven éven át tartó, rendkívül szoros, bensőséges kapcsolat vette kezdetét.

Házasságát a Mindenható két fiúval ajándékozta meg: Lajos 1962-ben, András 1964-ben született.

Az 1965–1966-os tanévben a Nyugat-Berlini Evangélikus Teológiára nyert egyéves ösztöndíjának köszönhetően posztgraduális tanulmányokat folytathatott. Az itt szerzett nyelvtudás, valamint friss teológiai szemlélet egész életét meghatározó módon gazdagította. 1975 nyarán az Egyesült Államokban élő magyar evangélikus gyülekezetekben véghezvitte vendégszolgálatokat. Az országos egyház 1976-ban nevezte ki a diakóniai osztály vezetőjévé, mely megtisztelő tisztséget az újpesti szolgálat mellett 1989-ig töltötte be.

A lelkési szolgálat mellett szívesen vállalt szerepet és vett részt Budapest IV. kerületének közéletében. Ennek, valamint az akkor már harminckét éves hűséges pályájának elismeréseként Újpest város Önkormányzata 1994-ben díszpolgári címmel tüntette ki.

2002-ben, hetvenévesen, immáron nyugdíjasként adta át gyülekezeti szolgálatát Solymár Péter lelkésznek, akivel élete végéig szoros, atyai jó kapcsolatot ápolt és tartott fenn. A Mindenható kegyelmét vélte felfedezni abban is, hogy a tizenhat nyugdíjas évét szeretett temploma, gyülekezete és családja – közöttük öt unoka – közvetlen közelében tölthette. Egész életében mottóul szolgált Mestere mondata: „*Ingyen kaptátok, ingyen adjátok*” (Mt 10,8b).

Igehirdetés Blázy Lajos temetésén

Jn 14

■ SOLYMÁR PÉTER

Blázy Lajos végrendelezése volt, hogy temetésén János evangéliumának 14. fejezete alapján hangozzék az igehirdetés, amelynek üzenete az evangélium meghirdetésében váljon vigasztalássá a gyülekezet és a család számára. Így hangzott el az egész fejezet az újpesti evangélikus templomban megtartott gyászistentiszteleten.

A 14. fejezet három kérdező tanítvány gondolatvilágát idézi meg. Tamás Jézustól az útra kérdez, Fülöp Istent szeretné látni, Júdás – de nem az Iskáriótes – pedig nem érti, miért nem a világnak mutatja meg Jézus a hatalmát. Kérdező tanítványokként vagyunk mi is itt ezen a gyászistentiszteleten. Nem tudjuk, az út hová és merre

visz. Ismerjük az életutak örök törvényét, tudjuk az emberi halandóság ösvényeit, de Jézushoz fordulunk útkereső kérdéseinkkel. Milyen jó meghallani az evangélium üzenetét: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet*” – mondja Jézus. Kérdező tanítványként szeretnénk mi is istenlétökké válni, akik nem csak port és hamut látnak az ember életében, akik nem csak szólamként mormolják: „*Minden test csak fű, és minden szépsége, mint a mezei virágé. Elszárad a fű, elhervad a virág, ha ráfúj az Úr szele. – Bizony, csak fű a nép!*” Kérdező és hallgató tanítványként mégis Jézus válaszát hallhatjuk meg, amelyben hisszük mi is, ha Jézust látjuk, benne Isten világossága érkezett közénk, így minden mulandóság ellenére hittel valljuk: „*...de Istenünk igéje örökre megmarad.*” Ez a maradandóság pedig Isten megelevenítő üzenete nekünk, emlékezőknek, akik sokszor magunk sem értjük, Jézus miért nem mutatja meg a világnak hatalmát, miért nem nyilatkoztatja ki erejét és dicsőségét mindenki számára. Hallgató tanítványként rádöbbenünk: Isten szeretetben elrejtett hatalma világos, látható ablak az Örökkévaló áldására. Így nem maradunk árván, mert Isten mindig és mindenhol közöttünk lakozik a szeretet jelében.

Kérdező és csendben hallgató tanítványokként vagyunk együtt, és Jézus evangéliumi szavaiban megelevenedik egy igehirdető életútja; így emlékezünk Lajos bácsira. Igehirdetői üzenettel vezette családját, akiknek Pál apostol szavaival vallotta: „*Örüljete... mindenkor! ...imádságban és könyörgésben mindenkor hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt...*” (Fil 4,4.6) Öröm és könyörgés összetartozik, így bátran imádkozott, hogy adjon az Isten társában hűséget és szeretetet, gyermekeiben megbékélést és ragaszkodást, jóindulatot és segítőkészséget menyeeiben, reménységbe ívelő boldogságot unokáiban. Ez az imádság pedig arra a küldetésre hívja most is a családtagokat, amelyről szintén az apostol beszél: „*...Isten békessége, mely minden értelmet meghalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat Krisztus Jézusban.*” Családja nemzedékről nemzedékre vallotta, az ároni megbízatást csak Isten Lelke munkálhatja: „*A rád bízott drága kincset őrizd meg a bennünk lakozó Szentlélek által.*” (2Tim 1,14)

Családja volt a gyülekezet, újpesti családok, akik itt éltek, itt telepedtek le, itt indultak küldetésükre. Számukra hirdette a megbékélés evangéliumát, úgy, hogy megtiszteltetés volt számára családtagnak lenni. Voltak, akiket hosszú évtizedekig kísért, de mindenkit szeretettel fogadott. Voltak embert próbáló, nehéz időszakok, amikor egy város fordult ki a sarkából, így eltűntek emberek, de a próbatételekben is evangéliumi volt reménysége.

Ebben a gyülekezetben hatvanöt éven át örömmel töltötte be apostoli mandátumát. Ifjúsági kör vezetésével, majd Ordass püspök ordinációjával indult papi szolgálatára, édesapja elvesztése után gyülekezeti iktatással folytatta küldetését. Templomfelújítás és jubileum, ünnepségek és meghitt imádságok, minden ehhez a templomhoz, ehhez a gyülekezethez kötötte. Itt érezte Krisztus szorongató szeretetét. Ez volt hivatásának forrása és valódi lehetősége. Országos egyházi feladatát a diakóniai osztály vezetésében és különböző közegyházi megbízásokban mindig hűséggel végezte.

Gyülekezet volt számára Újpest városa. Köszöntései is igehirdetések voltak, amelyekben gyakran idézte a bibliai könyvek zárógondolatát áldást hirdetve. Milyen érdekes, hogy ez az igeszakasz szólított meg bennünket most is az *Útmutatóból*: „*Az Úr Jézus kegyelme legyen mindnyájatokkal! Ámen.*” (1Thessz 5,28) Munkáját elismerve és megbecsülve a város díszpolgári címet adományozott neki 1994-ben. Megszólalásai hitvallások voltak, nem betanult szövegek, nem kommunikációs formagyakorlatok, hanem imádkozó hitvallások, amelyek minden sallangtól mentesen hirdették az evangéliumot. Ma is bennünk él a hang, amely élő szavakat mond életről és feltámadásról.

„*Ne feledkezzetek meg vezetőitekről, akik Isten igéjét hirdették nektek. Figyeljete életük végére, és kövessétek hitüket.*” (Zsid 13,7) Az újpesti evangélikus gyülekezet számára az igehirdetési alapige ezzel a verssel tovább hangzott a szószékről augusztus utolsó vasárnapján. Ez az ige figyelmeztet az emlékezés közösségi kötelességére, amelyben kérdező és hallgató tanítványokként egyszerre kell magunk előtt látni egy életút emberi szándékát és akaratát és Krisztus kegyelmi ajándékának áldását, a hit ébredését.

Szenteste

► Jel 12,7–12a

Igehirdetési előkészítő

Szüless meg bennünk, tisztaság, szüless meg, béke!

A vasárnap jellege

„Tegnap harangoztak, / Holnap harangoznak, / Holnapután az angyalok / Gyémánt-havat hoznak.” Ady Endre *Kis karácsonyi ének* című verse ilyen évről mesél, mint az idejéről, amikor szenteste hétfőre esik. Minden templomban felcsendül az örömhír Jézus születéséről, a Megváltó földre jöttéről, az Ige megtestesüléséről. S minden lélek várja, hogy az evangélium békét hozzon szívbe és házba, hogy az angyalok gyémánt-havat hozzanak, hogy a szigorú hó, a hártatlan kristály, mennyei világosság takarja el bűneinket, és oldozza fel nyelvünket (József Attila) igazi örömeinkre.

Ezen az ünnepen nem a textus a meghatározó, hanem az evangélium (Mt 1,20–23) és az ószövetségi olvasmány (Ézs 9,1–6). A Szentlélek elevenítse meg bennünk a textust, hogy ezek az alig érthető szavak az örömhírt egyértelműen, érthetően és aktuálisan szólaltassák meg!

Amit a textusról tudni kell

Nyílt, egyenes beszédet szeretnénk hallani. Az apokaliptikus irodalom nem ilyen – csak a beavatottak számára érthető, akik Dániel, Ezékiel s mások írásait rágták és emésztették, s akik a saját korukról leginkább rejtetten tudtak beszélni. Nem árt, ha érzékennyé válunk erre a furcsa nyelvre!

Nem egyenes vonallal lerajzolható történelmet vázol

elénk a Jelenések könyve, hanem a Vég, a Cél felől láttatja a jelent, az időben lezajló eseményeket. Ez a Cél felől való látás bátorítja a hívőt abban, hogy küzdelmei és kísértései között, üldöztetése ellenére is maradjon meg a hitben.¹

A hét levél, a hét pecsét, a hét trombitaszó után az Egyházért folyó mennyei küzdelmet írja le a Szentíró. Látomásaiban az idői síkok egybemosódnak. Amit 12,10-ben hatalmas hang hirdet, ugyanazt hirdetik hatalmas hangok 11,15-ben a hetedik pecsét feltörésekor, sőt 5,12-ben az angyalseregek is: Istené az üdvösség, a szabadítás, a hatalom pedig Krisztusé.

Textusunk inkább tűnik nagypénteki vagy húsvéti igének. Hiszen a mennyei csata, amely Mikáél és az ősi kígyó között zajlott, valójában Jézus Golgotán elszenvedett halála. A gonosz – bármely névvel illetjük is – legyőzetett. Lettettetett a mennyből! Aki vádolt, nem kerülhet többé Isten színe elé. Pedig vád nélkül nincsen per. Azért tettett le a mennyből, mert Jézus magára vette és elszenvedte bűneink ítéletét. „A Sátán bukásakor» valósult meg az üdvösség, a hatalom, Isten királyi uralma és Krisztusának hatalma»² (azaz a Krisztusnak Istentől átadott üdvösségszerző hatalom kiteljesedése). Ezek a fogalmak pontosan azokra a mozzanatokra utalnak, amelyeket a Sátán műve e világi hatalmával Isten királyi uralmában eltakar, sőt állandóan mintegy elrabol az általa megtévesztett bűnös emberiségtől.” (KARNER 1990, 130. o.)

Az Egyházért folyt a küzdelem. A sárkányt négy névvel is illeti a látnok. Munkáját egy mondatban foglalja össze: „megtéveszti – elcsábítja, tévedésbe viszi – a földkereksé-

¹ DÉR 2014, 12. o. Vitázva azzal a megállapításával, hogy a Jelenések könyve döntésre hív. Inkább vallva, hogy azokat bátorítja, akiket az Úr hitre hívott.

² A RÚF 2014-es kiadásának fordítása – „Most jött el” – nem túl szerencsés. Lett – ahogyan a teremtéstörténetben is olvassuk. Vagy: megvalósult, most lett valósággá.

get”. Ezt a négy nevet és az egybefoglaló tevékenységét érti és ismeri a gyülekezet. Legyőzött – nincs többé helye Isten előtt. Levettetett a mennyből – a földre. A mennyben nincs, ki vádolja Isten népét, de a földön van, aki el akarja csábítani, tévútra akarja vezetni a még a hívőket is.³

A mennyei csatáról nem ad leírást a Jelenések könyve. Csak a tényről: annak kezdetéről és kimeneteléről. Illetve arról, hogy mivel is győzték le a sárkányt és angyalait: a Bárány vérével és a mártírok bizonyágtételének igéjével (szavával, igehirdetésével). Ez a kettő egy és összetartozó valóság: Krisztus halála és az abból fakadó élet. Ez a kétélű fegyver nemcsak a mennyben erős, hanem hatalmas arra is, hogy ott, a földön, ahová levettetett a sárkány, ahol ma is megteveszteni akar sokakat, ellenálljunk neki és győzzünk felette.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

A textus és a karácsony

Első olvasatkor a kapcsolópontot a sárkány levettetése adhatja. A sárkányt száműzték a mennyből, nincs helye ott többé. Ellenben a Fiú – a Bárány – önként jött a világra, és továbbra is van helye a mennyben, oda tér vissza. A mennyei világban legyőzött a sárkány, de a földön csak az ad győzelmet felette, hogy „*Velünk az Isten!*” (Mt 1,23)

Csábító, hogy a sárkány mai mesterkedéseiről beszéljünk, amelyekkel el akarja némítani az ígét, az Egyházat – éppen az ajándékok halmazával vagy éppen a hiányokkal. Hogy bizony küzdelem bizonyágot tenni Jézusról a polgári karácsonyozás közepette.

A karácsony annak az öröme az ünnepe, amelyet Isten szerzett népének. Az üdvösség, a szabadítás ünnepe. A szabadítást másban és másban éli meg az Egyház attól függően, mikor és hol él. Szabadítást külső elnyomóktól (Ézs 9,3), szabadítást az igehirdetés szabadságára, szabadítást attól, amitől függőségben élünk. Egyetlen mondatban foglalható ez össze: szabadítás bűneinkből (Mt 1,21). Ez a szabadítás már most örömet kelt Isten népében, miközben keresi a szabadság tereit ezen a világon. A menny öröme és a földön küzdő egyház öröme egybecseng – akár csak az úrvacsorai imádságban.

Igehirdetési vázlat

Nem vázlat, ez alapján nem lehet prédikálni. Túl egyszerű és általános szavak alkotják. Legfeljebb háttérrel, ötlettel, alapot ad annak, hogy határozott, kinek-kinek saját szószékére szabott gondolatai megszólalhassanak a Lélek erejével. Mottóul szolgáljon Szegedi Kovács György *A bárány színe* című verse, amelyet az illusztrációk között olvashatunk.

³ A 12. vers egésze beletartozik a 10–12. költeményébe.

Amint vagyunk. . .

Izgalmas a karácsony. Gyerekkori emlékeink vannak, ahogy a fa feldíszítetten ott áll a szobában, gyertyák égnek, és valami kellemes zene szól, aztán ének csendül, és lassan előkerülnek az ajándékok. Csupa izgalom.

Aztán voltak más miatt izgalmas karácsonyok. Amikor izgatottan a tévé előtt ültünk, mert lőtték Kolozsvárt, vagy zúgtak a gépek Szerbia felől. Amikor kórházba hurcoltuk a kis cserpes fenyőt, hogy mégis legyen valami karácsonyi hangulat a „holnap mi jön” feszültsége közben. Voltunk már, mint a földre vetett mag és mint a szárba szökkenő növény.

Izgalmas a karácsony. Ilyenkor megnövekedik az adakozókedv, az éves adományaink közel felét ilyenkor adjuk – mintha ilyenkor felismernénk az álruhában közeledő Krisztust, aki, mint Panov apónak, nekünk is megjelenik a rászorulóknak.

Izgalmas a karácsony. Minden évben elmondjuk, hogy tétje van. Vajon a mennyei békét befogadja-e az ember, képes-e befogadni a véges a végtelent? S vajon miért indult el a mennyből a Magasságos, az Egyszülött, miért hagyta ott a dicsőséget – ha nem azért, mert a világ, mert én magam, a hívő közösség más módon egyáltalán nem menthető? Azaz a karácsonyi öröm egyben menthetetlenségünk kihirdetése is – halotti beszéd felettünk.

A Bárány színe

Nem tudom, holnapután hoznak-e gyémánt-havat az angyalok. Szép fehér, csillogó havat. Ami betakar minden rútat. A hó fehér. A Bárány színe fehér.

Vagy vannak fekete bárányok is? Ahogy a hó is előbb-utóbb befeketedik. A hó soha nem fekete – a föld, sáros lábaink teszik feketévé. A bárány is lehet fekete – amikor magára veszi a világ bűnét.

Mégis igaz a vers: a bárány színe változatlan. Mindig fehér – akkor is, amikor sötét ruhánkat magára veszi, akkor is, amikor kiomló vére vörösre festi. A karácsonyi öröm is ezért állandó: mert a Bárány színe változatlan. Mi lehetünk mag vagy szárba szökő növény, a Bárány színe változatlan: a karácsonyt mindig fehérbe vonja.

A Beteljesedés felől

„Hirdetek tinéktek lelki, nagy örömet.” A karácsony – ahogyan a Jelenések könyve – kitarja a menny ablakát, engedi, hogy belessünk. Míg a hétköznapiak a jelent látatják – izgalmaival és múltó örömeivel –, az ünnep a beteljesedés felől engedi látni sorsunkat. Hogy elnémul a minket vádló, hogy Jézusé, a Bárányé minden hatalom, hogy végül felhőtlenül zeng az örömeinek. Mert a Bárány színe változatlan.

Kitárul a menny, ahogyan Jézus ebbe a világba érkezik. Az eljövendőt magával hozza. Szabadsága minket is szabadá tesz, hogy ezen a földön hűséggel megálljunk. Nem földi hatalommal, hanem Krisztus hatalmával – keresztünket magunkra véve – küzdve a gonosz mesterkedéseivel.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

Hirdetek tinéktek... (EÉ 159)*Mennyből jövök...* (EÉ 150)

Lekció

Mt 1,18–23 – Abban kötődik a Jelenések könyvéhez, hogy itt is a Beteljesedés felől tekint a jelenre az Úr anyaga. Arról szól Józsefnek, hogy mi lesz. Nem szól a lehető nehézségekről, nem szól a várható gyermekgyilkosságról, hanem arról, hogy „ő szabadítja meg népét”, s hogy Immánuelnek nevezik majd.

Ézs 9,1–6 – Szintén az eljövendőről beszél. Míg a Jelenések a sárkány neveit sorolja – hogy egyértelmű legyen minden olvasónak, hogy az ösellenség elbukott –, addig Ézsaiás a Fiú neveit sorolja, hogy egyértelmű legyen mindenkinek, hogy ő a szabadító, őrá várunk.

Illusztráció

VERS

Bódás János: *Ádvent*

Te szörnyű, vajúdó idő,
ne szülj, ne szülj több rémet,
most már örömmel, békességgel
legyen megáldva méhed.

Szülj halva minden szenvedélyt,
vad átkot, véres harcot,
fojtsd meg a bűnt, mi valaha
öledben megfogamzott.

Elég volt már a gyötirelem,
elég volt már a vérből,
napfényre vágyunk a szorongás
fekete erdejéből.

Szüless meg bennünk, tisztaság,
szüless meg bennünk, béke,
s tedd kezedet a vad világ
lázás ütőerére.

Szüless meg bennünk, szeretet
te legszebb lelki virtus,
teremts bennünk új életet,
szüless meg bennünk, Krisztus.

Takács Imre: *Életem szikrázásai*

Életem szikrázásai

Szavak szavak

Akár a csillagszórók

Elizzanak

És csak ünnepem emléke

Lóg kormosan

Bámulom a kivégzett fenyőt

Karácsony van.

Szegedi Kovács György: *Vér*

*Mily szépek a békesség hirdetőinek lábai,
akik jókat hirdetnek. (Róm 10:15)*

Azonnal fölismertelek.

Jellegzetes álruhád:

a kenyérmorzszás,

zsírtól összeálló szakáll,

rongyos, szakadt öltöny-kabát,

szétmállott, felemás cipők.

És az a szag?!

A kezemet nyújtottam!

Büszkén!

Én aztán tudom jól, ki vagy te.

Így is nagyméltóztatok szóba állni veled.

Megpróbállak kifizetni,

megvenni!

Majd az Ítéletkor egy kedvezőbb elbírálást!

Ha lennél szíves emlékezni,

rám.

Valamit dűnnyögtél.

Persze, ez is az álruhához tartozott,

a megtévesztésig tökéletesen megszerkesztve.

Csak azt nem értem,

hogyan tudtad

a tenyereden a lyukakat

eltüntetni?!

S ahogy

elengedtem a kezed,

megláttam a Vért

az én tenyereden.

Hivatkozott művekDÉR Katalin 2014. *A Jelenések könyve*. Kairosz, Budapest.KARNER Károly 1990. *Apokalipszis*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

Karácsony ünnepe

▶▶ Mt 1,24–25

Igehirdetési előkészítő

A Fiú által szól. . .

Az ünnepről

Karácsony Jézus Krisztus születésének, Isten ígérete beteljesülésének, illetve az Ige megtestesülésének (*incarnatio verbi*) ünnepe, amelyben az adventi ígélet válik valóra az idő teljességében. Jánossy Lajos *Az egyházi év útmutatása* című munkájában ezt írja: „Isten üdvösséges cselekedete áll a középpontban, s ez az egyház egész ünnepi igehirdetésének az alapja és normája: »Az ige testté lett, és lakozék miközöttünk« (Jn 1,14).” (JÁNOSY 1944, 6. o.)

Karácsony olyan mélyen beágyazódott a nyugati kultúrába, hogy még az egyházon kívüliek többsége is ünnepli, igaz, ők szekularizált, leszűkített tartalommal, mint a szeretet ünnepét.

Az egyház az első niceai zsinat ajánlása nyomán illesztette az egyházi naptárba. Népszerűsége idővel olyan nagyra nőtt, hogy az egyházi főünnepnek közül is kiemelkedett. A legtöbb felekezetben és gyülekezetben a karácsonyi alkalmak a leglátogatottabbak. Evangélikus egyháztagjaink között sincsenek kevesen azok, akik évente csak egyszer mennek el templomba, ez az egy alkalom pedig náluk is leginkább a karácsony. Az igehirdetésre készülőknek fontos szem előtt tartaniuk ezt a tényt, ugyanis feltételezhetően idén karácsonykor is lesznek olyan emberek szószékeink alatt, akik nagyon ritkán fordulnak meg templomban, és ritkán hallgatnak igehirdetést. Fontos lenne, hogy igehirdetést halljanak az örömhírről, és ne fejmosást kapjanak azért, hogy máskor miért nem jönnek. . .

Amit a textusról tudni kell

Nem könnyű alapigét kaptunk. Bár Jézus Krisztus születésének Máté szerinti elbeszélése a legtöbb ember számára ismerős, ugyanakkor e történet záró mondatának önálló textusként való kiemelése véleményem szerint nem szerencsés.

A környezetéből kivágott mondaton nem jön át az a dráma, ami a szélesebb történetben ott feszül. Amikor József számára nyilvánvalóvá vált, hogy a jövendőbelije „ismeretlen eredetű” gyermeket hord a szíve alatt, mérhetetlen csalódást érezhetett. Máté szóhasználata szerint József igaz ember volt, ezért tisztességes módon, titokban akarta jegyesét elbocsátani, hogy mások előtt ne szégyenítse meg.

Az álomban kapott útmutatás a saját tervének az átírására készítette. A leírás alapján sokan úgy vélik, hogy az Isten akaratának engedelmeskedő József áll a centrumban.

Természetesen ez fontos elem, de nem a legfontosabb. József „magához vette, de nem érintette feleségét addig, amíg meg nem szülte fiát. . .” – olvassuk.

A textussal való birkózásban megkerülhetetlen a szűztől való fogantatás kérdése. Ez egyfelől evidencia, amely mélyen beágyazódott a tradíciónkba, a legfontosabb egyetemes hitvallásaink szövegeiben is rögzült. Akár az Apostoli, akár a Niceai hitvallást használjuk, azt valljuk: „. . . fogantatott Szentlélektől, született szűz Máriától. . .”, másfelől azonban a kérdés egy kellően ki nem beszélt problémát is hordoz.

A legtöbbben, akik teológusként problémaként vetik fel ezt a témát, nem azért teszik, mert kétségbe akarják vonni a szentírási szavak igazságát, hanem mert arra kíváncsiak, hogy a Máté evangéliumában található történet Jézus születéséről valójában történeti elbeszélésként vagy hitvallási üzenetként íródott-e annak idején.

Nem az a kérdés, hogy a mindenséget teremtő Isten fantáziájába vagy teremtő hatalmába beleférhet-e egy petesejt megtermékenyítése férfi nélkül, hanem hogy ezt akarja-e mondani az ige. A teológusok kérdését az generálja, hogy a legkorábbi újszövetségi kéziratokban nincsenek ott a Jézus születésével kapcsolatos csodás elemek, így a szűztől való születés sem. Nem zárható ki, hogy Jézus gyermekségi történetét azok az ószövetségi igék is formálták, amelyeknek mint prófétai jövendölésnek a beteljesülését felismerték Jézus Krisztus születésében. Ilyen lehet a Mt 1,22–23-ban található utalás, amely Ézs 7,14-re mutat. Karner Károly kommentárjában utal arra, hogy a zsidó írástudomány ezt a helyet nem tekintette a Messiásra vonatkozó jövendölésnek, ezt az összefüggést az első keresztények ismerték fel. Ugyanakkor megjegyzi, hogy Máté az idézetet nem a héber eredetiből fordította, hanem az akkori idők egyik népszerű Septuaginta-fordítását idézi, amely világosabban utal a „szűz” kifejezésre, mint az eredeti héber szöveg. . . (KARNER 1935, 6. o.)

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Máté arról tanúskodik, hogy Jézus Krisztus összekötő kapocs lett ember és Isten között, akiben a megváltás valóra vált. A „származásáról” szóló elbeszélés azt a teológiai üzenetet mondja el, hogy Jézus egyszerre Istentől és embertől származik.

József engedelmissége ebben az összefüggésben nem önmagában való cél vagy érték, hanem eszköz abban, hogy Isten szerepe kerüljön reflektorfénybe. Jézus Krisztus Isten akaratából, a Szentlélek által érkezett a világunkba, és végezte el a rá bízottakat.

Érdeemes még kitérni a névadás körüli részletre. József szemszögéből a névadásnak van egy jogi része, ugyanis ez a „törvényes apaság” elvállalását fejezi ki, ugyanakkor a névadásnál szerepel egy meglepő elem is, amit például a római katolikus Jeromos-kommentár egyenesen ellentmondásosnak mond, hogy József nem a próféciában előre jelzett Emá-

nuel (Immánuel), hanem a Jézus nevet adja a gyermeknek. A szövegösszefüggés azt sugallja, hogy Jézusban teljesedett be az Emánuel-prófécia (*Jeromos Bibliakommentár*, 2: 10. o.).

A textus a korábbi hazai evangélikus perikópákban nem szerepelt, és a jelenleg használatban lévő és két hivatalos agendánk, a Pröhle-agenda és a *Liturgikus könyv* textuáriuma sem tartalmazza. Ez önmagában természetesen nem probléma, hiszen egy sokkal fontosabb helyen, a Szentírásban megtalálható, ezért minden további nélkül lehet magyarázni, és lehet róla prédikálni is.

Igehirdetési vázlat

Meghallani az Úr üzenetét

József egy angyalról álmodott. Ki tudja, hány álmatlan éjszaka után...

Lelkére nehezedett a szomorúság, hogy jegyeséről az derült ki, hogy „idegen gyermeket” hord a szíve alatt. Szenvedett a becsapottságtól, de nem akart botrányt. Csendben és titokban akarta elbocsátani, mert megszégyeníteni még így sem szeretete volna.

Az angyal azonban meghökkentő magyarázatot adott. Az a gyermek nem a hűtlenségnek, hanem Isten hűségének a gyümölcse. József Máriával együtt Isten világot megváltó nagy tervébe kapott betekintést és meghívást. Ezért fogalmazott az angyal így: „*Ne félj magadhoz venni Máriát, mert ami benne fogant, az a Szentlélektől van.*”

Az Úr szól. Az elnehezült lelkűekhez, a problémák alatt roskadókhöz, a kiutat keresőkhöz. Lehet, hogy álomban, mint Józsefhez, de szólhat egy másik emberen, ismerősökön vagy ismeretleneken keresztül. Szólhat a média eszközeit felhasználva az éter hullámain át, de írott formában is, könyvek, újságok lapjairól vagy számítógépek kékesen villózó monitorairól. Ezen túl szólhat akár belülről, a lelkünk mélyéről is. A Zsidókhöz írt levél elején ezt olvassuk: „*Miután régen sokszor és sokféleképpen szólt Isten az atyákhoz a próféták által, ezekben a végső időkben a Fiú által szólt hozzánk...*” (Zsid 1,1–2a)

Karácsony, Jézus Krisztus születésének ünnepe arról beszél, hogy szól hozzánk az Úr! Szól hozzánk most is, a Fiú, Jézus Krisztus érkezése által, aki azért született meg, hogy sokak között nekünk is segítségünkre, megváltásunka legyen.

Teret engedni Isten akarátának

Józsefnek át kellett írnia a saját forgatókönyvét. Éppen arra készült, hogy szakít a jegyesével, de az álomban kapott kijelentés nyomán megváltoztatta korábbi tervét. Amire érdemes külön figyelni, hogy József hite közvetlenül hatással volt a Máriával való kapcsolatára is. A hit nemcsak az Istennel, de az emberekkel való kapcsolatunkat is megváltoztatja. Ahogy megváltoztatta József kapcsolatát a jegyesével, mert az Úr szemén keresztül látta őt, és ez mindent más megvilágításba helyezett.

A szentírási szöveg nem József engedelmisségét akarja fő mondanivalóként a figyelmünk centrumába állítani, hanem Isten tervét. Isten tervét, amelyben József apró részfeladatot kapott. Ebben természetesen fontos az engedelmisség, mégpedig azért, mert az engedelmissége abban állt, hogy Máriát magához vette, de nem érintette, vagyis gondoskodott róla, de szexuális kapcsolatot nem létesítettek. Itt nem arról van szó, hogy a szüzességi állapot szükséges feltétele lett volna a Megváltó születésének, hanem ezen keresztül fejez ki valami mást. Ez a történet egy olyan hitvallás, amely azt kívánja elmondani, hogy Jézus Krisztus Istentől származik! József passzivitása fotós hasonlaltal úgy is megfogalmazható, hogy neki hátra kellett húzódnia, hogy ne lógjon bele a képbe. Isten néha azt várja tőlünk, hogy akarva vagy akaratlanul mások elől ne takarjuk el őt. Történetünkben József visszahúzódása azért fontos, hogy láthatóvá legyen a lényeg, a gyermek, akiben Isten ígérete beteljesült, akiben az Ige testet öltött.

Immánuelről Jézusig

Karácsony az ígéret beteljesülésének ünnepe. Máté evangélista Ézsaiás próféta könyvének 7. fejezetére hivatkozik, ahol egy fiatal lányról olvasunk, aki fiút szül, és akinek gyermekét Immánuelnek nevezik, ami annyit jelent, hogy velünk az Isten. Karácsonyt még a nem hívők többsége is a szeretet ünnepének tartja. Ebben igazuk van, mert karácsony valóban a szeretet ünnepe. Mi természetesen nem a töredékes emberi, hanem a tökéletes isteni szeretetet ünnepejük, mert Jézusban Isten szeretete a szeretetben töredékes emberhez érkezett, hogy esélyt és reményt adjon nekünk. Így kopogtat az idén is a személyes életünkben.

A Jézust személyesen ismerő tanúk, az első tanítványok Jézusban Isten közel jöttét, jelenlétét tapasztalták meg, erről tanúskodtak. Ezért hivatkozik Máté az ősi prófécia beteljesülésére evangéliuma elején, a végén pedig, az evangélium utolsó mondatában Jézust idézi, aki a missziói parancsban így köszön el övétől: „*Íme, én veletek vagyok minden napon, a világ végezetéig.*” (Mt 28,20b) Közel jött, itt élt közöttünk, és ígérete szerint velünk is marad a világ végezetéig.

A Jézus név még a próféciaiban megszólaló Immánuelnél is többet mond. A kapcsolatkeresésnek, a közel jövőtelnek célja van, amit Jézus neve, a „Szabadító” szó jelez. Isten Fia az ember és Isten közötti akadály eltüntetésére érkezett, ezt készítette el és ajánlja fel számunkra is. Teológiai kifejezéssel karácsony igazi ajándéka hitünk legnagyobb kincse, maga a megváltás csodája.

Ámen.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Tit 2,11–14; ajánlott: Mik 5,1–4a

Énekek
EÉ 150, 156, 161

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *József, az ács, az Istennel beszél*

Magasságos,
Te tudod: nehéz ez az apaság,
Amit az én szegény vállamra tettél.
Apja volnék, – és mégsem az vagyok.
Ez a gyermek... ha szemébe tekintek,
Benne ragyognak nap, hold, csillagok.
Anyja szemei s a Te szemeid,
Istenem, a Te szemeid azok.
Gyönyörűséges és szörnyű szemek,
Oly ismerősek, s oly idegenek...
Ez az ács-műhely... ezek a forgácsok...
Mit tehettem érte?... mit tehetek?
Én tanítottam fogni a szerszámot,
Mégis rá fogják majd a kalapácsot.
Úgy félek: mi lesz?
Most is ki tudja, merre kóborog,
Tekintetétől tüzet fog a műhely,
Tüzet a világ, s egyszer ellobog.
Ó, jó volt véle Egyiptomba futni
S azután is óvni a lépteit,
Fel a templomig, Jeruzsálemig,
Míg egyszer elmaradt...
Ó, jó volt, míg parányi rózsaujja
Borzolta szürkülő szakállamat,
Ezüst nyomot hagyott már akkor is,
Komoly nyomot parányi rózsaujja.
S most olyan más az útja...
Vezetném és Ő vezet engemet.
Csak azt tudom, a Te utadon jár,
Magasságos,
De ki tudja a Te ösvényedet?
Te vagy az atyja, – én senki vagyok,
Az Evangéliumban hallgatok,
S hallgat rólam az Evangélium.

Hivatkozott művek

- JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.
Jeromos Bibliakommentár. 2. köt. *Az Újszövetség könyveinek magyarázata*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003.
KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*, Keresztyén Igazság, Sopron.

■ SZEMEREI JÁNOS

Karácsony 2. napja (István vértanú ünnepe)

▶ Mt 11,25–30

Igehirdetési előkészítő

Karácsonyi tehercsere

Az ünnep jellege

Ebben a naptári évben különösen hátrányos helyzetbe kerül karácsony második napja, hiszen az azt megelőző három nap mindegyikén van lehetőségük az embereknek istentiszteleten részt venni, így ezen a tényleg sátorosra nyúlt ünnepsorozaton biztos, hogy nem kiegyenlített intenzitással lesznek jelen gyülekezeti tagjaink. Ráadásul az evangélikus köztudatban nem is ápoljuk a nap sajátos jellegét, amely István diakónus, az első vértanú haláláról való megemlékezés. Az érkező istengyermek ünnepe mellett saját küldetése és követőinek megpróbáltatásai, harcai már egyháztörténeti tények, így karácsony másnapja az ünnepi töltekezés lezárása mellett a tudatos keresztény életre, felelős tervezésre is fókuszál már.

Amit a textusról tudni kell

Máté evangéliumának ez a rövid szakasza egy beszédgyűjtemény két karakteres jézusi megszólalása közé ékelődik be. A megelőző versekben Jézus kifejezi csalódottságát azon városok felett, amelyekben több csodát is tett, személyével szemben mégis elutasítóak voltak. A következő versek pedig már egy új fejezetben Jézus kinyilatkoztatását tartalmazták, miszerint ő a szombat Ura is. E két, viszonylagosan negatív felhangú szöveg közé ékelődik be ez a néhány, látszólag korántsem egységes tartalmú, de biztató, bátorító, emelkedett hangvételű mondat.

25–26. vers: A szinte himnuszszerű, Istennek mondott vallomás visszautal Jézus korábbi panaszosaira (a kezdő időhatározó-szó formailag is ezt nyomatékosítja), mintegy megmagyarázva küldetésének sikertelenségét, miszerint Isten titka és szuverén joga, hogy nem mindenkinek nyitja meg a szívét Jézus befogadására, de ez nincs ellentmondásban az ő küldetésének legitimitásával, sőt éppen megerősíti azt.

27. vers: Ez a közbeékelődő mondat mintegy átvezetés Jézus személyének méltósága és annak gyakorlatban való megjelenése között: „...azt, hogy kicsoda Isten, t. i. a bűnös világhoz szeretettel és megbocsátással lehajló Atya, aki érette Fiát is odaadja, ezt csak Jézusban ismertük meg és tapasztaltuk meg. Ezért Jézusban és csak Jézusban nyilatkoztatja ki magát az Atya tökéletesen.” (KARNER 1935, 80. o.)

28–30. vers: Az iga a zsidóság számára képies kifejezése

az elkötelezettség, kötelességtudás fogalmának. És itt tartalmában nem a mindennapi élet egzisztenciális kérdéseire, hanem a gyakorlatban elhordozhatatlan törvényeskedésének a terheire utal Jézus. Erre a kegyességre ráakódott már az emberi hagyomány is, amely nem engedi meglátni az Isten által adott lehetőségeket. Jézus személyét sem, aki szintén igát akaszt az ember nyakba, de elhordozhatót és az Atyával való élő kapcsolatra épülőt.

Különböző címeket találunk a különböző fordítású és nyelvű Bibliákban, kommentárookban, amelyek önmagukban is elindíthatnak egy-egy újabb gondolatsort bennünk: Az Atya kinyilatkoztatta magát a Fiúban (The Father revealed in the Son), Jézus dicsőítése és üdvösségre hívása (Jesu Lobpreis und Heilandsruf), Jézus messiási szózata, Jézus hálaímaja.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Az Atya a teljes közösséget Jézussal éli meg, és csak azok élhetik át ezt, akik megismerik Jézust, akiknek az Atya kijelenti őt és így önmagát is. Nincs más út az Atyához, csak Jézus. Jézus határozott, szelíd és alázatos tud maradni az őt ért elutasító magatartás ellenére, sőt irgalommal néz környezetére, azaz beleérzi magát népének a vallási vezetők által rájuk helyezett terhekkel megnehezített mindennapi élethelyzetébe. Jézus nem közömbös vagy lemondó, hanem a vigasztalás igényével lép fel, hogy közösséget teremtsen.

Jézus sosem áll meg az önsajnáltnál, amikor népe és saját maga kapcsolatát vizsgálja, hanem rávilágít a probléma forrására, és így kínál megoldási lehetőséget. Olyan lehetőség pedig nincs, hogy az emberi élet tehermentes legyen, mert az Isten felé való szolgálatnak ez szerves része, de nem mindegy, hogyan éljük.

Igehirdetési vázlat

Ünnepek – ünnepszavaró terhekkel

Karácsony másnapjának ünneplését ünnepszavaró terhek nehezítik. István vértanú első századi halála és a világban még ma is mindig megtalálható, ha nem is reflektorban lévő, de arányaiban nagy arányú keresztényüldözés nem teheti gondtalanná ünnepeinket.

Le kell rakni a saját elképzeléseinket arról, hogy most minden szép, mert annak kell lennie, és minden rendben van, mert csak úgy tudunk boldogságot teremteni magunk köré.

Azok számára nincs lehetőség a változásra, akik nem hajlandók felismerni, hogy terheket cipelnek. Hogy a világ és benne az ember romlott, sérült, bűnös. S a megtapasztalható rossz nem véletlenül összejátéka vagy egy

rosszakaratú transzcendens erő műve, hanem az emberi bűn következménye. A változás iránti igény akkor tud megfogalmazódni, ha felismerjük, hogy segítségre van szükségünk.

Készít, kikészít, felkészít – Jézus hívja a terheket viselőket

Az emberek megterheltek az ünnepi időszakban is. Nem az átlagos vallásos élet rak rájuk plusz terheket az ünnepi időszakban, hanem a saját igények és a társadalom elvárásai. A szűk értelemben vett ünnep (értelemszerűen nem ünnepkör) utolsó napján van lehetőség visszatekinteni, hogy a karácsony iránti természetes elköteleződésünk megvalósulásában mennyiben tükrözte keresztény életünk mindennapjainak csúcspontját, és mennyit vettek ki belőlünk a külső elvárások, amelyek minden évben beárnyékolják a készülődés még viszonylag felhőtlen időszakát is. Sok ember úgy éli meg, hogy ő készíti a karácsonyt, és aztán a karácsony készíti ki őt, ha nem alakul minden az előzetes elképzelések szerint. A karácsony azonban felkészíteni akar. Közösségbe hívni, a legnagyobb találkozásra előkészíteni, arra, amikor már leoldódik mindenkiről minden teher.

Vannak olyan emberek, akik nem az ünnep terhe alatt roskadoznak, hanem túlterheltek a mindennapokban, és a saját ünnepekre már alig jut figyelmük. Vezetőként, pedagógusként, betegek között szolgálatban vagy betegséget hordozva, és a sor még bővíthető. Jézus bátorítása rájuk is kiterjeszhető, nem elhallgatva a tartós egyensúly-eltolódás (munka kontra pihenés) káros voltát. Jézusra utaltságunk közösségbe hív bennünket egymással és Istennel, hogy életünk perspektívája kiszélesedjen, és az ünnepeink valódi feltöltődés lehessen, akár az utolsó órák lehetőségeit megragadva.

Hosszúra nyúlt ünnep – hosszú távú tehercsere

Jézus a hosszúra nyúlt ünnepen hosszú távú tehercsereére hív mindenkit. A bűn, a tőle való elszakadtság állapotából akar megszabadítani, és a vele való teljes közösség iránti elkötelezettség jó terhét akarja ránk tenni. Nem fest idilli képet a tanítványságról (nekünk sem kell, ismerve Jézus első követőinek és az első vértanúknak a sorsát), de világossá teszi azt is, hogy nélküle Isten megismerése nem lehet teljes. Az Ószövetség lapjain megfigyelhetjük Isten emberiségért való küzdelmét és azt, hogy hogyan buknak el sorra az általa kiválasztott emberek, akik mégsem hallgatnak szavára, hanem saját elképzeléseik alapján akarják a valóságot istenközelivé alakítani. Isten és ember Krisztus inkarnációjában jut nyugvópontra.

Van-e kereszténységünk megélését illetően hosszú távú koncepciónk, vagy csupán sodródunk életünk eseményeivel, akár az ünnepekkel is, egy-egy szimpatikusnak tűnő lehetőségbe bele-belekapaszkodva? A nemtörődömség elsorvaszt, a túlpörgés viszont felemészti. Az élet minden-

napi feladatainak megoldását hitéletünk hagyományával, szokásaival összhangba tudjuk-e hozni? A hétköznapok tudnak-e töltekezni az ünnepnapokból, és a hétköznapok rutinjából ki tudunk-e szakadni ünnepelni? A múlt rossz döntései, azok letétele a ma reménységét adhatja, és az Istennel való teljes közösség megélése előretekintés az örökévalóságba.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Tit 3,4–7 (ApCsel 6,8–15; 7,55–60); Ézs 11,1–9 (2Krón 24,17–21)

Énekek

EÉ 158, 163, 438

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Az ember készíti a karácsonyt? Valójában aligha. Ha Istenünk nem szánta volna el magát, ha ő nem küldi világunkba egyszülött Fiát, ma is a lenyugvó és felkelő nap pogány ünnepeként emlegetnénk.

Isten cselekedett értünk karácsonykor, ezért ünnepeünk. Ő ajándékozott meg minket Jézussal, ezért hálából mi is egymást megajándékozhatjuk. Ő előbb szeretett minket, hogy mi is a szeretet jelét küldjük egymásnak.”

Szebik Imre, in: MADOCSEI 2002, 215. o.

„Mi történt akkor?

Egy Istentől elszakadt, ezért fokozatosan tönkremenő világban megjelent Jézus Krisztus. Ezzel elindult egy egészen új életvitel, egy új gondolkodás, egy új magatartás. Emberek rajzanak, jönnek a semmiből, régi római rabszolgák, cselédlányok, magányosak, összetörtek, utca szennyéből ki tudja honnan, kicsi és nagy bűnösök, de értik, mit jelent Isten szeretete.”

Balikó Zoltán, in: MADOCSEI 2002, 195. o.

„Az Isten elleni lázadásnak, az Istent megvető közömböségnek ellentéte az Isten dicsőítése és magasztalása, valomás Isten szeretetéről, köszönet mindazért, amit Tőle kaptunk. A panaszkodás divatos áradatával szemben adjunk hálát Jézusért, aki értünk megszületett, hogy erőtlenségünkben erőnk, reménytelenségünkben reménységünk, úttalanságunkban utunk, félelmeink között menedékünk, tanácstalanságunkban vezetőnk, kínzó kétségeink között biztonságunk, bűneinkben feloldozónk, lelkünk szomorúságában vigaszunk, halálunkban életünk legyen!”

Madocsei Miklós, in: MADOCSEI 2002, 184. o.

„Uram!

Halálod után téged gyűlölködő ellenfeleid »híttető«-nek mondtak. Nem voltál az. Mai Igéd is világosan megmutatja, mennyire nem voltál az. A bűn igájával ellentétül nem mondtad a keresztyén életet tehermentes létezésnek. Szerinted a különbség ez: a bűn igája vigasztalan és ezért elviselhetetlen teher. A Te igád gyönyörűsége és ezért könnyű. De ugyancsak teher.”

ORDASS 2008, 272. o.

Illusztrációként használhatjuk Luther Márton 1517-ben, Szent Máté napján elmondott igehirdetését is (LUTHER 2001).

Felhasznált irodalom

JÁNOSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.

Jubileumi Kommentár. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

KARNER Károly 1935. *Máté evangéliuma*. Keresztyén igazság, Sopron.

LUTHER Márton 2001. Igehirdetés 1517. Szent Máté napján. *Lelkipásztor*, 76. évf. 10. sz. 384–386. o.

MADOCSEI Miklós (szerk.) 2002. *Ádventi-karácsonyi mozaik*. Fébé, Piliscsaba.

ORDASS Lajos 2008. *Útravaló*. Harmat Kiadó – OLBK, Budapest.

■ GRENDORF-BALOGH MELINDA

Karácsony utáni vasárnap

► Lk 2,25–32

Igehirdetési előkészítő

Mert meglátta szemem üdvösségedet...

A vasárnap jellege

A karácsonyi ünnepekörben a Pröhle-féle *Agenda* karácsony estétől óévig a vasárnap témájának a következő jelöli meg: „Immánuél – Velünk az Isten!” A bevezető zsoltár az Úr szabadító erejére mutat rá. A *Liturgikus könyv*ben a vasárnap témája: „Isten cselekvése állásfoglalásra készítet”. Az introitus Ézs 9,1 alapján a sötétségben felragyogó viláosságra mutat rá.

A karácsony utáni vasárnap az ősi keresztyén gyakorlatban Simeon ünnepe. A vasárnap jellegében hangsúlyt kap Isten ígéretének a beteljesedése. A (valószínűleg) idős Simeon még halála előtt láthatta az üdvösséget, a pogányok világosságát.

Az idei évben karácsony utáni első vasárnap a naptári év utolsó előtti napjára esik, így két egymást követő isten-

tiszteleti alkalmon tekinthetünk vissza a múltba és előre a jövőbe. Simeonhoz hasonlóan mi is Lélekkel megtelve örvendezhetünk azon, hogy Isten elküldte egyszülött Fiát, a Megváltót, aki szabadulást hozott minden ember számára. Ő a felragyogó világosság a sötétségben és a halál árnyékának völgyében járók számára.

Amit a textusról tudni kell

Lukács evangéliumának bevezetésében nemcsak Jézus születéséről, hanem annak előzményeiről is olvashatunk. Az evangélium bevezetése nem pusztán formális, hanem célja van. Rámutat a fogantatás előtti időtől kezdve az anyagi ígéreten, Jézus születésén és templomi bemutatásán keresztül arra, hogy ez a gyermek lesz az a megígért Messiás, akit a próféták megjövendöltek, akit a zsidóság várt, sőt ezen túlmutatva ő az egész emberiség Megváltója. A bevezetés célja, hogy a gyermek Jézusban felismerjük a Megváltót.

Lukács az evangéliumát elsősorban a pogányokból lett keresztényeknek szánja. Ennek hatása az igeszakaszunkban is tetten érhető. Az evangélista az ószövetségi törvényekről csak mellékesen tesz említést. Jézus törvény szerinti megváltásáról nem ejt szót, helyette az elsőszülött gyermek bemutatásáról beszél. „...minden elsőszülött fiúgyermek az Úrnak szenteltesse”, írja a törvény. Jézust nem megváltják a szülei, hanem Istennek ajánlják fel. Pröhle Károly kommentárjában ezt írja: „A tisztulástért járó áldozatot és az elsőszülöttért fizetendő váltságpénzt a vidéken élő bármely papnak át lehet adni. De Jézust felviszik a templomba, hogy bemutassák az Úrnak. Nemcsak formálisan tesznek eleget a törvény rendelkezéseinek, hanem azt akarják, hogy Jézus lelke szerint legyen az Úr.” (PRÖHLE 1991, 66. o.)

Simeonnal csak egyetlen alkalommal találkozunk a Bibliában, Jézus bemutatásakor. Ezt az eseményt csak Lukács evangélista jegyzi le. Neve a héber Semaélnél származik, jelentése: Isten meghallgatott. Simeon a Lélek vezetése alatt állt. Az evangéliumból megtudjuk, hogy Isten Lelke volt rajta. Ezen a napon is a Lélek vezetésére megy fel a templomba, ahol találkozik a gyermek Jézussal és szüleivel. A gyermeket kezébe véve megszólal a Jézusról szóló biznyságtétel. Lukács ebben is Isten Szentlelkének munkáját látja. Simeon abban a reményben élte az életét, hogy átélheti Izrael vigasztalását (παράκλησις τοῦ Ἰσραήλ). Ez a kifejezés túlmutat a biztatásként értelmezett vigasztaláson, és az eszkatologikus tartalom felé nyit utat. A vigasztalás a Messiásban lesz megismerhető. A Lélek láttatja meg Simeonnal azt is, hogy most lejár a szolgálata, mert a kezében tartott gyermekben testet öltött várakozásának tárgya, a megígért Messiás. Rövid, Istent magasztaló zsoltárénekben szól arról, hogy elérte élete célját. A szolgálatból való elbocsátás (ἀπολύεις) eufemisztikus módon az életének

végét is jelentheti. Erre erősít rá az a kifejezés, hogy békességben távozik, mert látta az üdvösséget, az Üdvözítőt.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Simeon éneke zsoldárszerű hálaének. Simeon hálát ad Istennek élete reményének beteljesüléséért. Isten ígéreteit a csecsemő Jézusban megvalósultnak látja, most már békével távozhat. „Látták szemeim a te üdvösségedet.” Α σωτήριοι ὁ ὕμνωσις” megszólítást akkoriban széles körben használtak különböző tisztsgű, rangú emberekre, például a császárakra is. Az evangéliumban szereplő genitivus alak (τὸ σωτήριοι σου) azonban határozottan Istenre mutat.

Isten megmutatta az üdvösség útját Simeon számára, és ez a látás biznyságtételre nyitotta a száját. Nemcsak itt, hanem korábban a pásztoroknál is erről olvashatunk (Lk 2,11.15.17), hogy miután betekintheztek az üdvösség előkészített útjába, biznyságtételre nyílik a szájuk. Elmennek, megtalálják a jászolban fekvő gyermeket, és elmondják Józsefnek és Máriának mindazt az üzenetet, amelyet a gyermekről hallottak az angyaloktól. Mindkét esetben érdemes a hallottak utáni reakciót is megfigyelni. Aki hallja, elcsodálkozik a hallottakon. „Mária pedig mindezeket a dolgokat megőrizte és forgatta a szívében. (Lk 2,19)

Ez az üdvösség nem pusztán a zsidóság, hanem minden nép számára (πάντων τῶν λαῶν) elérhetővé vált Krisztusban. Simeon egy képet használ, a világosság képét, amely jel lesz a pogányok számára, és dicsőség Izrael számára. Később Jézus „én vagyok”-mondásaiban is ott találjuk ezt a szimbólumot, amikor azt mondja: „Én vagyok a világ világossága: aki engem követ, nem jár sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága.” (Jn 8,12)

Proto-Ézsaiásnál (Ézs 2,2–5) arról olvashatunk, hogy az utolsó időkben felragyog az Úr világossága az Úr templomában Jeruzsálemben, és minden nép oda gyülekezik, és megtanul az Úrtól békében élni. Deutero-Ézsaiás (Ézs 42,6kk; 49,6kk) az Úr Szolgájáról szól, aki világosságul rendeltetett minden nép számára.

Igehirdetési vázlat

Felismered-e?

A karácsonyi ünnepekörben Jézus emberré születését ünnepeljük. Jézus valóságos Isten és valóságos ember. Gyakran megfedkezünk erről. Annyi sallang rakódik rá az ünnepre, hogy éppen az emberré született Istent nem ismerjük fel. Éppen ezért újra és újra fel kell tennünk a kérdést, hogy számunkra ki Jézus. Vajon felismerjük-e a csecsemő Jézusban a világ Világosságát, aki azért lett emberré, hogy megtörje a sötétség, a bűn és a halál uralmát felettünk? Felismerjük-e a csecsemő Jézusban Megváltónkat?

Milyen lélekkel?

Lukács evangéliumában azt olvassuk, hogy Simeon a Lélek indíttatására ment a templomba. Nem a megszokás, nem a kényszer, hanem Isten Lelke vezette. Rembrandt *Simeon a templomban* című festménye¹ nagyon élesen rámutat arra, hogy nem mindegy, milyen lelkülettel megyünk Isten házába. Az olajfestményen szemből Máriát és Józsefet láthatjuk a templomban. A gyermek Jézus Simeon kezében, aki Szentlélekkel telve, sugárzó arccal ad hálát Istennek. A képen azonban még egy szereplő felismerhető: a pap, aki féloldalasan, de inkább háttal áll. Arca nem igazán látható, de testtartása elárulja, mennyire elcsodálkozik Simeon viselkedésén. A paphoz naponta vittek csecsemőket, hogy az Úrnak szenteljék. Alakjából fásult közönyösség mutatkozik a gyermek irányában. Ott van a szeme előtt a világ világossága, és ő mégsem ismeri fel. Lelki tompultságán nem jut át az üdvösséget hozó fény... Nem mindegy, milyen lélekkel várjuk és éljük meg az ünnepeket. Nem mindegy, hogy Isten Lelkével telve vagy fásult közönnyel ünnepelünk.

Személyes találkozást átélni Jézussal

Ez az üdvösségre vezető út. Ez a személyes találkozás nagyon sokféle lehet. Simeon a gyermek Jézusban ismerte fel a világ Üdvözítőjét. Pálnak mennyei fényként jelent meg Jézus a Damaszkusz felé vezető úton. A ma embere számára is szól Isten igéjén és a szentségeken keresztül. Sokszor hívó társaink bizonyágtételén keresztül ismerhetjük meg Isten irántunk való szeretetét. Vagy éppen egy adott élethelyzetben döbbenünk rá, hogy Jézus számunkra az út az Atyához. Hogy hogyan, miként halljuk meg Isten szavát, arra nincs konkrét recept, de annyi bizonyos, hogy Jézus értünk vállalt emberré léte, szenvedése, halála és feltámadása utat nyitott az Atyához. A kérdés csak az, felismerjük-e ezt az utat. Vele járunk ezen az úton, vagy saját fejünk után menve rohanunk a vesztünkbe?

Békével, örömmel, hálaadással

Simeon szavai ezek voltak, miután a gyermekben felismerte Krisztusát. „*Most bocsájtod el, Uram, szolgálodat békeségben, mert látták szemeim a te üdvösségedet.*” Ha Jézusban megismerjük Megváltónkat, az azért tölt el örömmel, mert ő megbékélt az Atyával. Értünk adott drága vérével megtisztít bennünket bűneink minden szennytől. Ennek a megtisztulásnak az öröme hálaadásra indítja a szívünket.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Gal 4,1–7; Ézs 49,13–16

Gal 4,1–7 arra mutat rá, hogy Jézus Krisztus által Isten fiai vagyunk.

¹ <https://www.rembrandtonline.org/Simeon-In-The-Temple.html>.

A fakultatív lekción (Ézs 49,13–16) Sion biztatása. Ha a fakultatív ige nem is kerül az istentisztelet keretén belül felolvasásra, az ige hirdetésre készüléshoz érdemes elolvasni.

Énekek

EÉ 152; 171

Az *Útmutató* graduáléneknek *Kit sok boldog pásztor* (152) kezdetű énekünket, heti éneknek *Itt a karácsony! Itt a Megváltó!* (171) kezdetű énekünket javasolja.

Illusztráció

DALSZÖVEG

*Elég nekem...*²

Elég nekem,
hogy a Megváltó enyém, hiszen Ő az istenfélők remény-sége!

Sóvárgó karjaimba zártam Őt,
s ez elég nekem!

Megpillantottam,

Hitem keblére szorította Jézust;

s nincs már egyéb vágyam,
mint mielőbb örömben távozni innen.

Elég nekem.

Egyedüli vigasztalásom,

hogy Jézus enyém, s én is az Ő tulajdona akarok lenni.

Hit által tartom karjaimban,

s miként az agg Simeon, én is látom már
annak az életnek örömét ott, a túlparton.

Menjünk hát mi is velem!

Ó, mennyire vágyom arra,

hogy az Úr megszabadítson a test láncaitól!

Ó, bárcsak itt lenne már búcsúzásom!

Örömmel mondanám neked, világ:

Elég nekem.

Felhasznált irodalom

Jézus nyomában. Titus Hitéleti Alapítvány, Demecser, é. n.

PRÓHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma.* Evangélikus Sajtóosztály. Budapest.

VARGA Zsigmond 1996. *Újszövetségi görög–magyar szótár.* Kálvin Kiadó, Budapest.

■ PABLÉNYI EDINA

² J. S. Bach: *Ich habe genug* kantáta, ária és recitativo (szoprán). BWV 82. Ford. Tóth Eszter. A német szöveg és annak teljes magyar fordítása a következő címen érhető el: <http://www.bach-cantatas.com/Texts/BWV82-Hun2.htm>.

Óév este

▶ Jn 12,34–36

Igehirdetési előkészítő

Küszöbátlépés

Istentisztelet a naptári év utolsó estéjén

Óév este nem kapcsolódik konkrétan az üdvtörténet valamely eseményéhez, nem egyházi ünnep. Mégis minden evangélikus gyülekezetben tartanak ezen a napon istentiszteletet, többnyire a késő délutáni, esti órákban, sőt újabban terjedő szokás szerint éjfélkor. A polgári év fordulójához kapcsolódik ez az istentisztelet, és azt célozza, hogy ezt a fordulópontot a keresztény hit fényében, mondanivalójának megragadásában éljük meg. Ennek értelmében az alábbi tartalmi súlypontjai vannak ennek az istentiszteletnek:

- Hálaadás az elmúlt esztendőért, Isten gondviselésének kérése a következőre.
- Visszatekintés bűnbánattal – előre tekintés reménységgel.
- A mulandóság átélése közepette Isten örökkévaló, állandó szeretetének hirdetése.
- Ezen az estén szokás mérleget vonni, elbúcsúzni az előző évtől, és tudatosan, figyelmesen átlépni a küszöböt, belépni a következő esztendőbe.

Leiki értelemben úgy ragadhatjuk meg ennek az estének, a küszöbátlépésnek a pillanatát, ha részesülünk Isten hatalmában, ami állandó a sok változó közepette, és a hiábavalóságok között valódi változásra tud minket serkenteni, illetve abban részesíteni. A rohanó, tovaszálló időben kapaszkodjunk bele Isten nem változó, megbízható szeretetébe, amely nem hagy minket változatlanul, hanem üdvös változást hoz életünkbe.

Amit a textusról tudni kell

„Utoljára a nyilvánosság előtt” – ezt a címet adja BOLYKI János kommentárja János evangéliuma 12. fejezete utolsó szakaszának (12–50. vers), amelyben textusunk is elhelyezkedik (2001, 316. o.). Ezzel a fejezettel zárul Jézus nyilvános működése, tanítványi körben elhangzott tanításainak világa, és kezdődik a 13. fejezettel a szenvedéstörténet. Azt a párbeszédet, amelyet Jézus „a sokasággal” folytat, egy a messiással kapcsolatos kérdés, illetve értetlenség váltja ki. Hogyan mondhatja Jézus, hogy „fel kell emeltetnie” (32. vers), azaz nem marad a földön, hanem felemeltetik a mennybe, amikor a messiás mennyi lény, tehát nem kell fölemeltetnie, hanem „örökre megmarad” (34. vers)? Jé-

zus az evangélium során nagyon sokat vitázik a messiással kapcsolatban fölvetett, mondhatni messiásértelmezési kérdéseken, most azonban nem veszi föl a kesztyűt, hanem csak a kérdést viszi tovább: „*Ki ez az Emberfia?*” (34. vers) Erre a kérdésre, tehát a személyének titkát firtató kérdésre válaszol a továbbiakban, és amit elmond, az tulajdonképpen az utolsó szava a sokasághoz.

Az Emberfia a világosság – így hangzik Jézus válasza a személyére vonatkozó kérdésre. A Jézusra vonatkoztatott metafora (világosság) nem új. Már a 9. fejezetben, a vakon született meggyógyítása kapcsán találkoztunk vele. Ott Jézus a világ világosságának mondja magát (5. vers), és csak úgy, mint textusunkban, a múlt idővel kapcsolja össze a világosságot: eljön az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhat, de amíg a világban vagyok, a világ világossága vagyok (4–5. vers). A 9. fejezetbeli történet adáz ellenségeskedéssel, majd a meggyógyított kiközösítésével zárul, Jézus pedig a meggyógyítottal folytatott párbeszédben Emberfiának, messiásnak nevezi magát (35–38. vers). Ezzel ugyanaz a kör zárul be, mint textusunkban: a messiás a világ világossága, amíg nappal van, addig kell, addig lehet hinni benne és követni őt.

Textusunk kiemeli, hogy már csak rövid ideig van velünk a világosság, és két igével adja tudtunkra, hogyan kell, hogyan lehet kapcsolódni hozzá: *járjatok* a világosságban és *higgyetek* a világosságban (35–36. vers). A „járás” metaforát ki is fejti a textus. A cselekedetekre, az életfolytatásra vonatkoztatja: aki a sötétségben jár, eltéved és botorkál, sőt körül fogja, beszippantja őt a sötétség. A καταλαμβάνω ige első jelentése: 'legyőzni', második: 'felfogni, megragadni'. A sötétség-világosság összefüggésében a Prológusban, majd itt, textusunkban fordul elő az ige.¹ BOLYKI a Prológusban inkább a megragadás, megértés jelentést helyezi előtérbe: a sötétség nem értette meg, nem fogadta be a világosságot (2001, 67–68. o.), így fordítja a RÚF is, a 12. fejezetben azonban az első jelentés szerepel: körül fogni, hatalmába keríteni. Aki tehát nem jár a világosságban, azt körül fogja és hatalmába keríti a sötétség. A „járás” az egész emberi életútra, a célra és az irányultságra vonatkozik. A második kapcsolódási lehetőség a világossághoz: higgyetek benne. A hit itt a szoros kötődést, a hozzá tartozást jelenti, ami ugyancsak betölti és irányítja az életünket, olyannyira, hogy magunk is a világosság fiaivá válunk (36. vers), ez a kapcsolat fog meghatározni bennünket. Itt aztán ismét belép a sürgető idő: addig tudunk hozzá – Jézushoz, a Világossághoz – életet meghatározó módon kapcsolódni, amíg közöttünk van. Az utolsó vers pedig az eredeti helyzetben be is zárja ezt a lehetőséget: Jézus befejezte nyilvános működését, elment, és elrejtőzött előlük (36. vers). Most

¹ „A világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be (κατέλαβεν).” (Jn 1,5)

már csak a szenvedés és a keresztség – a jánosi szenvedésértelmezés szerint Jézus megdicsőülése – fog Isten szeretetéről és Jézus megváltói munkájáról beszélni.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

A világosságmetafora határozza meg a textust. Jézus a Világosság, követői pedig a Világosság fiaivá lehetnek, vagyis átjárhatja őket a Világosság, és meghatározhatja nemcsak a gondolkodásukat, a lelküket, hanem a tetteiket is. E szerint élhetnek, ez igazgathatja a lépéseiket.

Érdekes a világossággal kapcsolatos két ige – járjatok, higgyetek – sorrendje is: lutheránus szószéken nyilván fordított sorrendben mondanánk. Higgyetek a Világosságban, és akkor majd járni is fogtok benne. János evangéliumában azonban fordított a sorrend, és ez adhat egy figyelemre méltó szempontot az ige hirdetésnek.

Ha a tágabb, de a tematikai egységhez tartozó szakaszt (12–36. vers) vesszük figyelembe, akkor két fontos teológiai mondanivalót kell még megemlítenünk: egy krisztológiai összefoglalást és egy ekkleziológiai előrevetítést. A jánosi krisztológia összegzése ez a szakasz egyfelől: Jézus páskabarányként érkezik az ünnepre, és küldetése abban teljesedik ki, hogy életét adja népéért. Ezt a Jeruzsálembé történő bevonulása (12–15. vers) és a búzaszemről elmondott példázata (20–26. vers) világosan kifejezi. Ugyanakkor ekkleziológiai lényeglátás, amolyan előrevetítés is ez a szakasz, a keresztyény egyház előképe villan fel itt egy pillanatra: míg a zsidó hatóságok elítélik, addig a nép széles tömege üdvözli Jézust, és követi őt, de megjelennek a komolyan érdeklődő pogányok is (20–23. vers), és szemünk előtt rajzolódik ki a majdani Krisztus-követő egyház képe (BOLYKI 2001, 319. o.).

Igehirdetési vázlat

Küszöbátlépés

Óév este tárul elének az evangéliumnak ez a szakasza, egy olyan különleges estén, amikor szinte a bőrünkön érezzük az idő múlását, az átmenetet a tegnaptól a holnapba. Egyfajta küszöbátlépés történik. Ugyanilyen küszöbátlépésként értelmezhető ez a fejezet a János által ábrázolt jézusi életúton. Ezzel a fejezettel zárul Jézus nyilvános működése, és kezdődik a szenvedéstörténet. Mintegy utolsó szóbeli mondanivalója tehát az, ami elhangzik.

Sürgető idő

Amikor kevés az idő, akkor nem lehet parttalan elvi vitákba bocsátkozni. Ilyen vitára invitálják Jézust ebben az igeszakaszban, a küszöbátlépés pillanatában, de ő kitér a vita elől, és nagyon rövid úton a lényegre térve csak a

főkérdést hallja meg: Kicsoda az Emberfia? Azt kell tudnunk nekünk is, és ahogy múlik az idő, egyre biztosabban, egyre világosabb körvonalakkal, hogy kicsoda Jézus. Azért nem értekeznek Jézus a messiásvárás elvi kérdéseiről, mert „eljött az óra” (uo. 327. o.). Nincs már idő lényegtelen vagy kevésbé lényeges elvi vitákat folytatni, amelyek nem vezetnek sehova. Pont ezt érezzük óév este mi is: megy az idő, kattog az óra, lehetetlenség megállítani. Nem vesztegethetjük hát az időt okoskodó vitákra, a lényegre kell tisztán látnunk. Azt kell tudnunk, hogy kicsoda Jézus, és azt kell tennünk, aminek általa rendelt ideje van. „Tegyetek a hétköznapot ünneppé! Beszéljetelek bele a világ fonák, bölcsesség nélküli emlékezéseibe az igazság szavaival! [...] Az idő kategóriájában csendítsétek fel azt, ami örökkévaló, aminek az érvényét és hitelét nem koptatják, nem rongják a múlt száz- és ezredévek sem. Az ég és a föld elmúlik, de az Isten szava mindörökké érvényes és örökre megáll.” (BALIKÓ 1999, 93. o.)

Jézus a világosság

Kicsoda Jézus? Ő maga válaszol kimondott vagy a lelkünk mélyén mocorgó kérdésre. Ő a Világosság. Úgy ragyog fel fölöttünk, mint egykor a pásztorok fölött a sötét éjszakában. S ahogy hallották az örömhírt – Megváltó született! –, úgy hallhatjuk mi is: közöttünk van a világosság. Vége lehet a reménytelenségnek, a sötét magánynak, a sötétség embert pusztító cselekedeteinek, közöttünk van a Világosság. A mi sötétségünkben is kigyullad az életet adó és változást hozó fény. Betölthet, beragyoghat, megtisztíthat minket.

Jézusra oly jellemző módon nemcsak azt adja tudunkra vigasztaló és életet adó módon, hogy benne itt van a Világosság, hanem azonnal követőire vonatkoztatja azt, amit önmagáról közöl. Én a világosság vagyok, de mit jelent ez számotokra? Meglepő módon először is azt, hogy járjunk a világosságban. Evangélikus gondolkodásunk bizonyára azt mondatná velünk először: higgyünk a Világosságban, s ha hitünk már elég biztos és erős, akkor mintegy eredményként járunk is a Világosságban, azaz cselekedjünk is Világossághoz illő dolgokat. Most azonban a gyakorlattá vált felismerésről beszél Jézus először. Most nem lehet az időt vesztegetni. Legtöbb jó döntésünk azon vérzett el, hogy halogattuk a megvalósítást. Mérlegeltünk, vártunk az alkalmas pillanatra, vitatkoztunk, töprengtünk a részleteken, halogattuk a dolgokat arra az időre, amikor majd elég erősek leszünk, és biztosak a dolgunkban. Most erre nincs idő. Amikor Jézus szavát meghalljuk, akkor van itt a cselekvés ideje: igazodj hozzá, tedd meg azt, amire ő indít! Most kilépünk örökös, régi szokásainkból, sehova sem vivő tépelődéseinkből. Ma meghallhatjuk Jézus biztatását: járjatok a Világosságban! Annál is inkább, mert a másik lehetőség a sötétben botorkálás, a célba sose jutás, az irányvesztés

és az a veszély, hogy végül körülvesz és elnyel a sötétség, nem tudunk kikeveredni belőle.

Ez a jézusi biztatás elköteleződést jelent: higgyetek a Világosságban! Egyre nagyobb tér legyen életünkben a Világosságé. Egészen rajta tájékozódjunk, járja át a tetteinket és a gondolatainkat. Legyen úrrá az érzületünkön, egész valónkon! Legyünk a Világosság fiai! „Tedd, amit mond az Úr neked! Egy kis ideig tart a fény. Ma este bizonyosan. Számotokra is, számomra is. Maradj ebben a fényben, és higgy a világosság győzelmében!” (BALIKÓ 1999, 96. o.)

További javaslatok az istentisztelethez

Ének
EÉ 400

Lekciók
2Tim 4,1–8; Ézs 30,8–17

Illusztráció

GONDOLAT

„Az ember ereje abban áll, hogy igyekszik kikutatni, melyik úton megy Isten, aztán maga is arra indul.”

Henry Ward Beecher (1813–1887) amerikai kongregacionalista prédikátor, társadalmi reformer és szónok

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BALIKÓ Zoltán 1999. *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs.
- BIERITZ, Karl-Heinrich 1986. *Das Kirchenjahr*. Union Verlag, Berlin.
- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- FECHTNER, Kristian 2007. *Im Rhythmus des Kirchenjahres. Vom Sinn der Feste und Zeiten*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- SCHWARZ, Christian (szerk.) 2017. *Gottesdienstpraxis. Advent, Weihnachten, Jahreswende*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.
- SZABÓ Lajos 2017. Az isteni útvonaltervezés. *Igazság és Élet*, 4. szám. 730–739. o.

■ SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

IGEHIRDETÉS ◀

A bizalom útja *

Mk 10,24–27

■ HAFENSCHER KÁROLY

„A tanítványok megdöbbenek szavain, Jézus azonban ismét megszólalt, és ezt mondta nekik: *Gyermekeim, milyen nehéz az Isten országába bejutni! Könnyebb a tevének a tű fokán átmenni, mint a gazdagnak az Isten országába bejutni. Ők pedig még jobban megrökönyödtek, és ezt kérdezgették egymás között: Akkor ki üdvözülhet? Jézus rájuk tekintett, és ezt mondta: Az embereknek lehetetlen, de Istennek nem, mert Istennek minden lehetséges.*” (Mk 10,24–27)

Tanítványtársaim!

Nem tudom, láttatok-e már tevéfűző versenyt? Én még nem, de biztos nem neveznék be, minden bizonnyal kudarcot vallanék.

Már az egyszerű cérna befűzése is gondot okozna. Legfeljebb egy zsákvarró túbé mernék egy vékonyka cérnát

befűzni, de egy kicsiny tű apró lyukán átvezetni a normál cérnát? Számomra már ez is reménytelen vállalkozás.

Vizuális típus vagyok, s amikor igénk erről a jelenetről beszél, nyomban elkezdek azon gondolkodni és megpróbálom elképzelni, milyen is az, amikor a teve – egy- vagy kétpúpú, ügyünk szempontjából majdnem lényegtelen – átmegy a tű fokán. Elképzelem, hogy fejjel vagy farral vagy először a lábakkal kezdjük a műveletet. Azután beakad – már a füle is. Nyomnánk át, de fennakad az első púp, azután a második vagy éppen a lába... Aztán újra nekiveselkednénk, hátha más pozícióból, más irányban, más technikával... de... de nem megy. Egyáltalán akarja-e a teve?

Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint gazdag embernek bemenni Isten országába. Embernek lehetetlen. Gazdag embernek, valamit birtokló, valamihez ragaszkodó, valamit első helyre felpakoló embernek lehetetlen. S a szegénynek? De ki a szegény?

Tudom, hogy az írásmagyarázat történelme során so-

* Elhangzott az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2018. november 20-án.

kan próbáltak valami lehető magyarázatot kreálni, hogy mégis átmegy a teve a tű fokán. Hogy létezett egy ilyen kapu? Vagy volt egy ilyen nevű szoros? Vagy ez csak egy költői túlzás? De nem. Hiszem, vallom, hogy Jézus ezt a furcsa képet éppen a *lehetetlenség* illusztrációjaképpen alkotta meg.

Nehéz bejutni az Isten országába. Olyannyira nehéz, hogy könnyebb a tevének átmenni a tű fokán. Az pedig lehetetlen. Lehetetlen bejutni az Isten országába. Képtelenség. Embernek lehetetlen.

De Istennek nem. Ő – végtelen szeretete protekciójával – beviheti az embert. Az embert? Még engem is! Még engem is!

Csak ha ezen a szinten fogadjuk el Jézus negatív példázatát, akkor jövünk rá az evangélium lényegére. Minden kegyelem. És minden a kegyelmen múlik. Ha nekünk lehetetlen, de Istennek lehetséges, akkor az egyetlen út az, ha *rábízzuk magunkat Isten kegyelmére*. Minden más megoldás csupán arról szól, hogyan erőlködünk, hogyan válunk neveltségessé a teve tübe fűzőgetésével.

A bizalom útja nem könnyű út. Le kell mondanunk a büszkeségünkről, abba kell hagynunk az önbecsapó erőfitogtatást, át kell értékelnünk a magamutogató versenyszellemet és egyszerűen azt mondani: nem én, hanem te, Uram, te tudod. Az én képességeim véget érnek, az én vágyaim megalapozatlanokká lesznek, minden igyekezetem reménytelen próbálkozássá, minden erőlködésem pedig értelmetlen és fölösleges energiapocsékolássá válik.

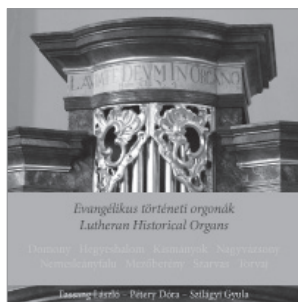
Ehelyett oda kell fordulnunk ahhoz, aki a maga részéről már megelőlegezte a bizalmat, egyértelművé tette a szándékát: életet adott, s ezt az életemet nem elvenni, nem a semmibe veszni hagyni, hanem kiteljesíteni akarja.

Mert az én igazi gazdagságom nem az, amim van, nem a fiatalságom vagy az évek múltán felhalmozódott tapasztalatom, nem a kapcsolati tőkém, hanem az a gazdag Isten, aki meg tudja tölteni az igazi kincsekben nagyon is szegény, már-már üres életemet. Hogy azután a gazdag Isten gazdag gyermekeként élhessek.

A gazdag ifjú történetének egyik variánsa szerint, ahol a magabiztosságban gazdag írástudó ifjú kérdezgette a Messtert a parancsolatok felől (Mk 12 szerint), Jézus – látva, hogy „okosan felelt” – csak ennyit mondott neki: Nem vagy messze Isten országától.

Jó, ha nem vagyunk messze, de az még nem azt jelenti, hogy benne vagyunk. A mi gazdagságunk pedig abban lehet, hogy köztünk, bennünk van Isten országa.

Istennek lehetséges. Nekünk pedig lehetséges, hogy kitartóan és folyamatosan kérjük (ahogy az ének mondja): jöjj, lakozzál bennem, hadd legyen már itt lenn templomod szívem, lelkem. És tudatosan mindent megpróbálunk félretenni, ami akadályá válhat. S akkor kiderül, hogy a tű foka egyre nagyobb lesz, mi pedig egyre kisebbek, és lehetővé válik a lehetetlen vállalkozás. Bejutni a teljességbe, Isten országába. Lehet, hogy a teve nem akarja, de én igen. Átmenni a tű fokán. Vágyom, hogy mindig ott lehessen: Isten közelségében.

Evangélikus történelmi orgonák

Orgonaművek evangélikus történelmi orgonákon

Szerkesztette: Finta Gergely

Előadók: Fassang László – Pétery Dóra – Szilágyi Gyula

Luther Kiadó, Budapest, 2018

Orgonaművek evangélikus történelmi orgonákon Fassang László, Pétery Dóra és Szilágyi Gyula előadásában három CD-lemezen.

A lutheri istentiszteleten fontos szerepet kapott az orgona is. Egyfelől továbböröklődött szerepe a liturgikus tételek váltakozó (alternatim) előadásában, a szertartás zenei keretbe foglalásában (prelúdium, postludium) és az úrvacsora alatti zenében (sub communionem), másfelől a gyülekezeti énekrepertoár (korál) gyors gyarapodásához kapcsolódóan új műfajok is kialakultak a következő századokban. A 17–18. század fordulóján pedig az orgona átvette a kórustól a gyülekezeti ének vezetését is. Ez a folyamat Bach tevékenységében érte el csúcspontját a kompozíciók tartalmának és formájának elválaszthatatlan egységében.

Ebből a kimeríthetetlen kincsestárból ad ízelítőt háromlemezes albumunk. Az előadók minden esetben az adott hangszerhez leginkább illő kompozíciókból válogattak. E műveket hallgatva játékos és hallgató egyaránt ihletett állapotba kerülhet, és elmerülhet a zenében. Sokszázados, értő és igényes módon megújított hangszereinken, avatott művészek előadásán keresztül ezt az élményt kívánjuk lemezünk hallgatóinak is.